ألقول المسرج في حكم إسقاط المروج

مع

الاقساط في دفع الاعتراضات على الاسقاط

لأستاذ الحديث فداء محمد
بن محمد عارف بن محمد معصوم ألمعصومي
ألحنفي

أدام الله خدمته للدين الهادي

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

القول المسرج في حكم اسقاط المروج مع الاقساط في دفع الاعتراضات على الاسقاط

الفهرس

الموضوع **الصفحة**

تمهيد:.....١٠
خطبة الكتاب:.....١٢
حيله اسقاط مركب اضافي ده: ١٢
د حيلې تعريف:.....١٢
د حيلې اقسام:.....١٣
حيله اسقاط د قسم اول څخه ده:.....١٧
حيله اسقاط مسنون او مستحب عمل دی: ١٨
حيله اسقاط په حقيقت کې حيلة الفديه ده: ١٨
حيله په قرآن کريم ثابته ده: ١٨
حيله په احاديثو مبارکانو ثابته ده: ١٩
حيله په اجماع ثابته ده: ١٩
حيله په قياس ثابته ده: ١٩
فديه په قرآن کريم ثابته ده: ٢٠
فديه په احاديثو مبارکانو ثابته د: ٢٠
فديه په اجماع ثابته ده: ٢٠
فديه په قياس ثابته ده: ٢١
د مجموع مرکب نسبت يو فقهي رسول الله «صلعم» ته کړی دی:.....٢٣
د مجموع مرکب نسبت يو فقهي عمر بن الخطاب ته کړی دی:.....٢٦

(c) ketabton.com: The Digital Library

حيرانونکې واقعه: ٢٨
علامه ابن نجيم المصرپه البحر الرائق کې وايي: ٢٨
علامه محمد علاء الدين الحصکفي په در المختار کې وايي:.....٢٩
علامه محمد آمين ابن عابدين په رد المحتار کې وايي:.....٢٩
علامه محمد آمين په منحة الخالق کې وايي: ٣٢
علامه سيد احمد الطحطاوي په طحطاوي کې وايي:.....٣٤
علامه نظام او نور کبار علماء کرام په الفتاوى الهندية کې وايي:.....٣٦
علامه حسن بن علي الشرنبلالي په مراقي الفلاح او نور الايضاح کې
وايي:.....٣٧
علامه فريد الدين عالم بن العلاء الدهلوي الهندي په الفتاوى التاتارخانية
کې وايي: ٣٨
علامه شيخ امام حافظ الدين محمد بن محمد بن شهاب المعروف «بابن
البزاز» په الفتاوى البزازية کې وايي: ٣٨
علامه محمد علاء الدين ابن ابن عابدين په منة الجليل کې وايي.....٣٩
مفتي ممتاز احمد ته پنځه خبرې: .....:٤١
حيله اسقاط پر دوه قسمه ده: ٤٥
علماء کرامو ته شکايت او ګيله: ٤٨
د ميت لپاره پينځه احوال دي: ٥١
د حيله اساقط کيفيت: ٥٤
الاقساط في دفع الاعتراضات على الاسقاط:.....٦٢
لومړى ځواب: ٦٣
دوهم ځواب: ٦٣

(c) ketabton.com: The Digital Library

درپیم څواب: ٦٤
څلورم څواب: ٦٦
پنځم څواب: ٦٧
شپږم څواب: ٧٧
اووم څواب: .....٧٧.....اتم څواب.....٧٨
بعض علماء کرامو ته څواب: ٧٩
تحقیق عجیب و مفید په بدعت کې: ٨١
محمل د هغه احادیثو مبارکانو چې وارد په ذم د بدعت کې دي:.....٩٠
د فقهاء کرامو عبارات په بدعت کې: ٩٣
د بعض علماء کرامو اشتباه؛ که د رسول الله «صلعم» یا د صحابه کرامو
رض څخه ثابت و، سنت دی، ګنې نو بدعت دی: ٩٥
اوله سهوه: ٩٥
دویمه سهوه: ٩٥
درپیمه سهوه: .....٩٨.....څلورمه سهوه.....٩٨
لومړی سوال: د حیله اسقاط په وجه خلک بې لمانځه کیږي:.....٩٩
څواب: ٩٩
دوهم سوال:حیله اسقاط داسې حیله ده، لکه د بني اسرائیلو.....١٠٠
څواب: ١٠٠
درپیم سوال: په حیله اسقاط کې رجوع في الهبه ده:.....١٠٠
څواب: ١٠٠
څلورم سوال: حیله اسقاط مسخرې دي: ١٠١
څواب: ١٠٢

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم سوال: په حيله اسقاط کې غنيان ناست وي:.....١٠٦
ځواب: ١٠٦
شپږم سوال: په حيله اسقاط سره دفن ځنډيږي: ١٠٩
اووم سوال: ولې حيله اسقاط پدغه ورځ کوئ: ١٠٩
اتم سوال: ولې يې همېشه کوئ، دا خو التزام دی: ١١٠
نهم سوال: په حيله اسقاط کې مفاسد دي: ١١١
لسم سوال: علماء کرام يې د خپل مفاد لپاره کوي:.....١١٣
يوولسم سوال: حيله اسقاط بايد د بې لمانځه کس وسي:.....١١٤
دوولسم سوال: د جنازې له لمانځه وروسته دعا کول مکروه ده:.....١١٥
ديارلسم سوال: بعض علماء کرام وايي: د ميت د کور ډوډۍ خوړل مکروه ده: ١٢٥
څوارلسم سوال: بعض علماء وايي: چې رسول الله ندی کړی، مونږ يې ولې وکړو، او بل د يو شيء چې مقتضی موجود وي، او مانع نوي موجود د هغه ترك سنت دی: ١٢٦
اهمه مسئله: ١٣٢
مهمه مسئله: ١٣٤

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

نحمده ونصلي على رسوله الكريم

أما بعد: محترمو مسلمانانو تاسي ته معلومه ده، چې په موجوده دور کې يو چپه باد را الوتی دی، يو ډول برعکس معاملاتې په جهان کې شروع دي، تور ته سپين او سپين ته تور وايي، حق ته باطل او باطل ته حق وايي،عدل ته ظلم او ظلم ته عدل وايي، حلال ته حرام او حرام ته حلال وايي. تاسي يې بالمشاهده وينې، چې د الله تعالی پر ځمکې د الله جل جلاله بندګانو ته د الله جل جلاله قانون نه غواړي، د بندګانو قانون ورته غوره بولي؛ بلکې د غرب قانون ورته لايق ګڼي، او په دې نظريې کې له دغو خلکو سره ډير علماء هم شريک دي. د الله جل جلاله د قانون نه باغيان په اسلامي رياستونو کې ارتې تنې ګرزي، او د بنده د قانون باغيان ګنهګاران او واجب القتل بلل کيږي. د الله جل جلاله د قانون خواهان او محافظين دهشتګرد او مفسدين دي، او د کفري قانون خواهان او محافظين اتلان او مصلحين دي، عرياني و فحاشي کمال او بشر دوستي بلل کيږي، ستر او حياء نقص عيب او تجاوز بلل کيږي، فريب او چل بازي چالاکي بلل کيږي، د شريعت مطابق ژوند تيرول سادګي بلل کيږي. د ډيرو نارينه وو د ښځو لباس او فيشن خوښ دی، او د ډيرو ښځو بيا د نارينه وو لباس او هيئت خوښ دی، حتی داسې وخت راغلی دی، چې علماء د سنتو او مستحباتو په ترک کې کوښښ کوي، دليل دا وايي: چې دا خو نه فرائض دي، او نه واجبات دي، پاته دې سي، هيڅ پروا نلري، او هغه څوک چې دوام وربانديې کوي، پر هغه د بدعتي مهر وهي، پسې وايې: دا التزام د ما لايلزم

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي، خپل دوام علی الترک التزام د ما لا یلزم نه بولي، او د بل دوام علی الإتیان التزا د ما لایلزم بولي، و إلی الله المشتکی.

له دې جملې نه حیله اسقاط ده؛ مګر دغه حیله چې په قرآنکریم، سنت نبوي، اجماع او قیاس باندې، او دغه رنګه په اقوالو د مفسرینو، محدیثنو، اصولینو او فقهاء کرامو ثابته وه، نو دغه علماوو ته د انکار هیڅ وجه نه وه. نو بیا یې داسې کوشش وکړ، چې حیله اسقاط منو؛ مګر مروج اسقاط نه منو.

بعض وایي: چې په قرون الثلاثه کې نه و موجود، نو بدعت دی او بعض وایې: چې کونکي دوام ورباندې کوي، نو التزام د ما لایلزم دی، او بعض وایې: چې مروج اسقاط په ډیرو مفاسدو مشتمل دی، بالآخیره پدې کې ټول متفق دي، چې ترک یې لازم دی. او دې خبرې ته نه ګوري، چې قاضي بیضاوي او انور شاه کشمیري وغیرهما وایي: چې استقباح د مباح کفر دی. لهذا زمونږ په دغه رساله کې زمونږ د علاقو اسقاط مروج ثابتول او د دغه درو خبرو رد کول مقصود او هدف دی. او بل مو قصد کړی دی، چې په ډیر اختصار سره لیکنه وکړو؛ ځکه په حیله اسقاط کې له ډیر پخوا څخه علماء مذهب کتابونه لیکلي دي، له هغو څخه یو عمده کتاب منة الجلیل لبیان اسقاط ما علی الذمة من کثیر و قلیل، دا کتاب د محمد علاء الدین إبن إبن عابدین الشامي رحمة الله علیه دی، وما توفیقي إلا بالله وهو حسبي نعم المولی ونعم النصیر.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

الحمد لله الواحد المنان الذي و عد من أطاعه بنعيم الجنان، و توعد من جحده بجحيم النيران، و ستر من فجر بجميل الإحسان، و عذر من اعتذر من قبيح العصيان، و غفر لمن عبر الى حرم الغفران يسبح له الملك بالاعوان، و الفلك بالدوران، والبرق باللمعان، والسحاب بالسريان، والنهر بالجريان، والشجر بالأغصان، والزهر بالالوان، والروض بالغدران، والبر بالكثبان، والبحر بالحيتان، ومنّ علينا بالكد، والاحتيال للفرار عن الحرام، والتباعد عن الوقوع في الاثام لدفع الضرار، واسقاط الواجب عن النفس، وعن ذمة الأنام لا لإبطال الشرع وتحليل الحرام، ولا لإبطال حق المسلم والولدان، فإنه اثم والعدوان، والصلوة والسلام على محمد خير الخلائق والجان وعلى آله وأصحابه ما دام الدوران وتعاقب الملوان.

أما بعد: قال الله تعالى في محكم القرآن: ﴿وتعاونوا على البر والتقوى، ولا تعاونوا على الإثم والعدوان﴾ ألمائدة.

حيله اسقاط مركب اضافي ده: «حيلة الاسقاط» يعني: د اسقاط حيله. د مركب تشريح موقوف وي پر تشريح د اجزاوو، ځكه چې د مركب تعريف موقوف وي پر تعريف د اجزاوو باندي.

«**حيلة**» **هغه شيء ته وايي:** چې د هغه په سبب مقصود ته انسان په پټه جائزه طريقه رسيږي، هغه كه قول وي، او كه فعل وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ألحيلة هي ما يتوصل به إلى مقصود بطريق خفي مباح. فتح الباري، والعيني، والقسطلاني.

او علامه إبن نجيم مصري وايي: الحيل جمع حيلة وهي الحذق في تدبير الامور وهي تقليب الفكر حتى يهتدي الى المقصود وأصلها الواو، آه. يعني: حيل د حيلې جمع ده، او حيله په تدبير د أمورو کې هوښياري او بيداري ته ويل کيږي، او سوچ او فکر وهل دي تر داسې وخته پورې چې مقصود ته ورسيږي.

«اسقاط» مصدر دی، مجرد يې سقط يسقط دی، د نصر ينصر له باب څخه دی، او معنی يې «غورځول» ده. د مسلمان پر ذمه باندې لمونځ روژه يا کفاره قسم او يا حج وي، مثلا: نو کوم وخت چې مسلمان دغه ادا کړي، د ده له ذمې څخه دغه أمر ساقط سي، او دی ترې فارغ شي، او يا يې د ادا کولو نه عاجز شي، بيا فديه ورکړي، د فديې په ورکړي سره يې ذمه فارغه شي، او يا د ده پر ځای بل څوک حج وکړي، نو د ده له ذمې نه حج وغورځي. نو د مجموع مرکب اضافي «حيلة الاسقاط» معنی دا شوه، حيلة في اسقاط هذه الامور أو لاسقاط هذه الأمور، يعني: د مسلمان د ذمې د فارغه کېدلو له لمانځه، روژې، او کفاره قسم وغيرهم څخه په يو اسانه او جائزه لار؛ ځکه فارغه کېدل خو په فديه سره کيږي په وخت د عجز کې، او هغه فديې ته داسې طريقه جوړه کړي، چې هم فديه ورکړي، او هم د وارث قدرت په ورسيږي.

حيله بيا اقسام لري: بعض جائز دي او بعض ناجائز دي.

مطلق فديه په قرآن عظيم الشان سره او په نبوي أحاديثو سره ثابته ده، انکار ځيني کفر دی؛ ځکه انکار د قرآن عظيم الشان څخه دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مطلق شيء هغه ته وايي: چې وجود يې په خارج کې په وجود د يوه فرد سره راځي، کله منحصر په واحد کې وي، او کله بيا ډير افراد لري، د دغو افرادو امتياز په قيوداتو او تشخصاتو سره وي، د دغو افرادو و ما به الاشتراک ته نوع يا جنس ويل کيږي، دغه مطلق دی. او ما به الامتياز ته يې قيد او تشخص وايي او مجموع ته فرد ويل کيږي، او د مطلق حکم دا دی، چې احکام د عموم و خصوص او احکام متضاده په اعتبار د افرادو وربانډې جاري کيږي په قرآن کريم کې د حيلې لپاره ډير افراد ذکر دي، يو فرد يې د يوسف عليه السلام حيله ده، چې د خپل ورور د راګرځيدو لپاره يې جوړه کړه او بل فرد يې د ابراهيم عليه السلام حيله ده، چې له کفارو څخه يې ځان په خلاص کړ، ورته ويې ويل ميلې ته نه ځم، مريض يم. او بل فرد يې د ايوب عليه السلام حيله ده، چې د قسم د حانث توب څخه يې ځان په خلاص کړ، او بل فرد د اصحاب السبت حيله ده، چې حرام يې ځان ته په حلال کړو، او دا ډول نوري هم ذکر دي، اوس په دغو ټولو افرادو کې حيله موجوده ده، مګر د هر فرد د هغه بل فرد څخه امتياز په قيد او تشخص سره حاصل دی، په حيله کې ټول افراد سره شريکان دي، او تشخص د هر فرد ځانته دی، مثلا: د ايوب عليه السلام حيله د حنث څخه د خلاصون لپاره وه، او د اصحاب السبت حيله لپاره د تحليل د حرامو وه؛ نو يوه جائز ده او بله ناجائز ده؛ ځکه هر کلی په اعتبار د افرادو په حکمين متضادين متصف کيږي، لکه: انسان، عالم، جاهل، قائم، قاعد، اسود او ابيض، مثلا: دا ټول صحيح دي؛ ځکه يو فرد عالم دی او بل فرد جاهل دی، وعلى هذا القياس. نو يوه حيله بغير د قيد زائده ده، دا نفس حيله ده. او بله حيله سره د قيد زائده ده، دا فرد د حيلې دی، مثلا: حيلة الابراء، حيلة

(c) ketabton.com: The Digital Library

التحليل، حلية التحريم او حيلة الاسقاط. لهذا په قرآن عظيم الشان کې نفس حيله ثابته ده؛ ځکه په قرآن عظيم الشان کې د حيلې افراد موجود دي، په ضمن د افرادو کې نفس حيله لازمي وجود لري؛ مګر دغه افراد بعض جائز دي، او بعض ناجائز دي، د دغو افرادو د معرفت لپاره علماء کرامو حيله تقسيم کړې ده.

إعلم ان الحيل الواردة في القرآن والحديث ثلاث.

ألأول: ما كان لتحليل الحرام و ابطال الشرع وهي حرام، كحيلة لبني إسرآئيل للصيد يوم السبت، وكما حرم الله تعالى عليهم الشحوم فجملوها، يعني: أذابوها ثم باعوا دسمها.

والثانية: ما يكون لدفع الضرر عن نفسه او عن غيره، كما احتال يوسف عليه السلام.

والثالثة: ما يكون لاسقاط الواجب عن الذمة كما احتال ايوب عليه السلام للبر عن اليمين الواقع في شأن إمرأته، وكما احتال النبي صلى الله عليه وسلم في شأن المريض الزاني الغير المحصن، منهاج السنن (٤/٢٢). وهكذا في زاد المحتاج، (٥/٧٢).

قال: في التاتارخانية: مذهب علمائنا ان كل حيلة يحتال بها الرجل لابطال حق الغير ليتخلّص بها عن حرام او يتوصل بها إلى حلال فهي حسنة، وهو معنى مانقل عن الشعبي: لا بأس بالحيلة فيما يحل. قوله: قال الله تعالى: ﴿وخذ بيدك ضغثا فاضرب به ولاتحنث﴾ هذا تعليم الملخص

(c) ketabton.com: The Digital Library

لأيّوب عليه السلام عن يمينه التي حلف ليضربن إمرأته مائة عود، وقد تعلق محمد بهذه الآية في مسائل الحيل، والخصاف لم يتعلق بها في حيله.....

وعن إبن عباس (رضي الله تعالى عنهما) انه قال: وقعت وحشة بين هاجر و سارة، فحلفت سارة إن ظفرت بها قطعت عضوا منها فأرسل الله تعالى جبرئيل عليه السلام إلى ابراهيم عليه السلام أن يصلح بينهما، فقالت سارة ما حيلة يميني فأوحى الله تعالى إلى ابراهيم عليه السلام أن يأمر سارة أن تثقب أذني هاجر فمن ثم ثقوب الآذان، كذا في التاتارخانية، حموي شرح الاشباه والنظائر، (٤/٢٣٦).

«ألفصل الأول: في بيان جواز الحيل وعدمه جوازها»

من مذهب علمائنا رحمهم الله تعالى أن كل حيلة يحتال بها الرجل لابطال حق الغير أو لإدخال شبهة فيه، أو لتمويه باطل، فهي مكروهة، وكل حيلة يحتال بها الرجل ليتخلص بها عن حرام أو ليتوصل بها إلى حلال فهي حسنة، والأصل في جواز هذا النوع من الحيل قوله الله تعالى: ﴿وخذ بيدك ضعثا فاضرب به ولا تحنث﴾ وهذا تعليم المخرج لأيّوب على نبينا وعليه السلام عن يمينه التي حلف ليضربن إمرأته مائة عود، وعامة المشائخ على ان حكمها ليس بمنسوخ، وهو الصحيح من المذهب كما في الذخيرة. الفتاوى الهندية. (٦/٣٩٠). مكتبة رشيدية

(c) ketabton.com: The Digital Library

فالحاصل: أن ما يتخلص به الرجل من الحرام أو يتوصل به إلى الحلال من الحيل فهو حسن، وإنما يكره ذلك ان يحتال في حق لرجل حتى يبطله او في باطل حتى يموهه او في حق حتى يدخل فيه شبهة فما كان على هذا السبيل فهو مكروه، وما كان على سبيل الذي قلنا أولاً فلا بأس به؛ لأن الله تعالى قال: ﴿وتعاونوا على البر والتقوى ولا تعاونوا على الإثم والعدوان﴾. (سورة المائدة) ففي النوع الأول: معنى التعاون على البر والتقوى، وفي النوع الثاني معنى التعاون على الإثم والعدوان. المبسوط للسرخسي، كتاب الحيل، (٣٠/٢٣٠). مكتبة رشيدية.

د ټولو عبارتونو خلاصه دا ده، هغه حيله چې د حرامو څخه د خلاصون لپاره وي، او يا حلالو ته د وصل لپاره وي، او يا لپاره د اسقاط واجب وي، او يا د ضرر د دفع لپاره وي، مستحب او حسنه حيله ده. او هغه حيله چې لپاره د تحليل د تحريم وي، يعني: د غير د حق د ابطال لپاره وي، او يا د غير په حق کې د شبهې اچولو لپاره وي، او يا د حق ورکولو د څنډ لپاره وي، و باطل ته دغه حيله حرام او مکروه تحريمي ده.

حيله اسقاط د قسم اول څخه ده، ځکه حيله اسقاط لپاره د کثرت د مال د وارث، يا لپاره د حفاظت د مال د وارث ده، او دغه رنګه لپاره د اسقاط د واجب ده، چې پر ذمه د ميت وي، حقيقة يا احتياطا، او وارث سره له ملګرو دغه اسقاط د واجبو له ذمې د مرده تبرعاً کوي، نه پر وارث واجب ده، او نه د وارث تر ماله د يو چا حق تعلق نيولی ده، چې په حيلې سره د هغه حق ضائع سي، او تبرع أمر مسنون او مندوب دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لهذا په عامو حالاتو کې حیله اسقاط مستحب ده: الله جل جلاله فرمايي: ﴿وتعاونوا على البر والتقوى ولا تعاونوا على الإثم والعدوان﴾. او رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي: «خير الناس من ينفع الناس». او بعض وخت په ثواب کې مسنون او مستحب تر واجب افضل وي، لکه څنګه چې هغه مقامات په فقه کې ذکر دي، حیله اسقاط هم د هغو د جملې څخه ده؛ ځکه زما او ستا په تبرع باندي د یو عاجز مسلمان د ذمې څخه واجب ساقطیږي، په آئنده کې به پر دغه ثواب یوځه بحث وکړو، إن شاء الله.

په بل عبارت: حیلة الاسقاط په حقیقت کې حیلة الفدیة ده، ځکه وارث د میت د لمونځونو او کفارو فدیه ورکوي، و هغې فدیې ته حیله جوړه کړي، په صورت د حیلې فدیه اداء کړي.

حلیة الفدیة بیا مرکب ده له دوو لفظونو څخه. یو لفظ «حیله» ده، او بل لفظ «فدیه» ده.

حلیه په قرآن کریم ثابته ده: د ابراهیم علیه السلام په شان کې ذکر دي، چې ابراهیم علیه السلام دریې[۳] ځایه حیله جوړه کړې ده، یو ځای د خپلې بي بي په شان کې وایي: «هذه أختي» او بل ځای د نمرودیانو په شان کې وایي: «بل فعله کبیرهم» او په بل ځای کې دوی ته په ځواب کې وایي: زه میلې ته نه ځم، «اني سقیم». او د یوسف علیه السلام په شان کې الله جل جلاله وایي: هغه وخت چې یوسف علیه السلام خپل ورور ته د راګرځیدلو لپاره حیله جوړه کړه، ﴿کذلك کدنا لیوسف، آه.﴾ حتی چې الله جل جلاله هم په مقام د امتنان کې ذکر کړې ده، او هم یې د حیلې نسبت خپل ځان ته کړی دی، داسې نوري حیلې هم ذکر دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه ډول حیله په احادیثو مبارکانو هم ثابته ده: د رسول الله صلی الله علیه وسلم په زمانه کې یو جره سړي زنا کړې وه، رسول الله صلی الله علیه وسلم صحابه کرامو ته أمر وکړ، چې پلان شخص را حاضر کړئ، زنا یې کړې ده، چې په درو یې و وهو، صحابه کرام چې بیرته راغلل، ویې ویل: یارسول الله! د دغه سړي په څیر مرض مونږ په خلکو کې ندی لیدلی، دونه کمزوری دی، که یې تر تا پورې راوړو، نو هډوکې یې ماتیږي، پر هډوکانو یې خالي څرمن پاتې ده، رسول الله ورته و ویل: د خرما د پانو [100]سل خاشې د جارو غوندي سره یوځای کړئ، بیا یوځل دغه شخص په و وهئ. یعني: د سلو درو پر ځای یې یوځل په جارو و واهه.

وقالوا: ما رأينا بأحد من الناس من الضرِّ مثل الذي هو به، لو حملناه اليك لتفسَّخت عظامه، ما هو إلا جلد على عظم. فأمر رسول الله صلى الله عليه وسلم أن يأخذوا له مائة شمراخ فيضربوه بها ضربة واحدة. سنن أبي داود (٢/٦١٤).

دغه ډول حیله په اجماع ثابته ده: ځکه یو شيء چې صراحتا په قرآن کریم او حدیث سره ثابت وي، پر هغه حتما د مسلمانانو اجماع وي، ځکه انکار ځینې کول انکار له قرآن او حدیث څخه دی، او انکار له قرآن او حدیث څخه کفر دی، بیا خو مسلمان مسلمان نشو پاته؛ لهذا د ټول مسلمه امت پر جواز د حیلې اتفاق دی.

دغه ډول حیله په قیاس سره ثابته ده: فقهاء کرامو په خپلو کتابونو کې کتاب الحیل لګولی وي. امام محمد رحمة الله علیه د صحیح قول مطابق یو تصنیف په نامه د (ألحیل) لیکلی دی. په کتاب الحیل کې د لمانځه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

حيلې، د روژې حيلې، د زکوة حيلې، د طلاق حيلې، د اجارې حيلې، د حج حيلې، د نکاح حيلې، د خلع، د أيمانو، د وقف، د عتق، د شرکة، د بيع او شراء، د استبراء او داسې نوري ډيرې حيلې ذکر دي، او دا ټولي قياسي دي، نو حيله په قياس سره هم ثابته ده.

او د (حيلة الفدية) دوهم جزء فديه ده، لکه څنګه چې اول جزء (حيله) په قرآن، سنت اجماع او قياس سره ثابته ده، دغه رنګه دوهم جزء (الفدية) هم په دلائلو اربعه وو سره ثابته ده.

لومړی: فديه په قرآن کريم سره ثابته ده: ﴿وعلى الذين يطيقونه فدية طعام مسكين﴾.

دوهم: په احاديثو مبارکانو سره ثابته ده: «عن ابن عباس رضي الله عنهما قال: «لايصلي أحد عن أحد، ولا يصوم أحد عن أحد، ولكن يطعم عنه». متفق عليه، مشكل الأثار (٣/١٤١).

وعن ابن عمر رضي الله عنهما قال: «لايصلين أحد عن أحد ولايصومن أحد عن أحد ولكن ان كنت فاعلا تصدقت عنه او اهديت عنه». سنن الكبرى، (٤/٢٥٧).

عن نافع، عن ابن عمر، عن النبي صلى الله عليه وسلم، قال: «من مات وعليه صيام شهر فليطعم عنه مكان كل يوم مسكينا». رواه الترمذي، كتاب الصوم.

دريم: فديه په اجماع سره ثابته ده: لکه څنګه چې مخکې ذکر سو، يو شيء چې په قرآن کريم او حديث سره ثابت وي، له هغه نه يو مسلمان هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

انکار نشي کولای، ځکه انکار يې کفر دی، اجماع پدې معنا نه اخلو، چې مذکور شیان په قرآن کریم او سنت کې صراحتا ثبوت نلري، صرف په اجماع د مسلمانانو سره ثابته ده، ځکه اجماع هم یو حجت شرعي دی؛ بلکې اجماع پدې معنا اخلو، چې په ګرده مسلمه امت کې د فدیې منکر او مخالف نسته، او له امام محمد رحمة الله علیه څخه په زیادات کې نقل راغلی دی، او پر دغه قول د علماء کرامو اجماع راغلې ده. یو له همدې علماوو نه علامه شامي رحمة الله علیه دی، وایي: و اعلم أیضا: ان المذکور فیما رأیته من کتب علمائنا فروعا و اصولا، إذا لم یوصي بفدیة الصوم یجوز ان یتبرع عنه ولیه، آه. رد المحتار (۱/۵۴۲).

وقال: محمد رحمة الله علیه في الزیادات بجزئه إن شاء الله تعالی، حسامي، (ص-۳۸). نور الانوار (ص-۳۹). یعني فدیة الصلوة په اجماع د علماء کرامو سره ثابته ده.

څلورم: فدیه په قیاس سره ثابته ده.

کما روي ان إمرأة جائت إلی رسول الله صلی الله علیه وسلم فقالت ان ابي قد ادرکه الحج وهو شیخ کبیر لایستمسك علی الراحلة افتجزي، ان احج عنه، فقال علیه السلام أرأیت لو کان علی ابیك دین فقضیته، اما کان یقبل منك، قالت نعم. قال: فدین الله احق بالقبول، فقاس النبي صلی الله علیه وسلم، الحج علی دین العباد، والمعنی الجامع بینهما هو الدین، وهو عبارة عن حق ثابت في الذمة واجب الأدآء، والوجوب حکم شرعي، نور الانوار – مبحث القیاس، (۲۳٤).

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعني يوه سړۍ رسول الله صلى الله عليه وسلم ته راغله، ورته ويې ويل: چې زما پر پلار حج فرض سوی دی؛ مګر هغه ډير سپين ژيری دی، پر سوارلی ځان نشي تکيه کولای، که زه د ده پر ځای حج وکړم صحيح کيږئ.؟

رسول الله صلى الله عليه وسلم ورته وويل: که ستا پر پلار د يو چا قرض وي، او ته يې اداء کړې، هغه کس به يې ستا د پلار پر ځای له تا څخه قبلوئ.؟

دې سړۍ ورته وويل:، هو!. رسول الله صلى الله عليه وسلم ورته و ويل: الله جل جلاله يې په طريقه اولى قبلوي.

صاحب د کتاب وايي: چې رسول الله صلى الله عليه وسلم د الله جل جلاله حق د بندګانو پر حق ور قياس کړ؛ ځکه دواړه ثابت في الذمة دي، او دواړه واجب الاداء دي.

د کلام خلاصه دا ده، چې حيلة الاسقاط په حقيقة کې حيلة الفديه ده، د حيلة الفدية دواړه اجزاء په قرآن کريم، سنت، اجماع او قياس سره ثابت دي؛ نو مجموع مرکب ولي نده ثابت، پر دې کوم څوک دليل نقلي يا دليل عقلي وړاندې کولای شي، چې حيله دې هم په ادله اربعه وو سره ثابته وي، او فديه دې هم ثابته وي؛ مګر مجموع مرکب، يعني: حيلة الفدية دې نوي ثابته.؟

د افسوس خبره ده: هغو علماء کرامو لره، چې دواړه جزئونه مني، ثابت يې بولي؛ مګر پر يوه ځای يې اثبات نه مني، وای: پر يوه ځای په قرآن کې نده ثابته؛ نو د خدای تعالى بندګانو، پر يوه ځای خو د توحيد کلمه هم نده ثابته، د دوو ځايونو څخه به يې را اخلئ، بيا کلمه ترې جوړيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل پر يوه ځای د ثبوت لپاره د فقهاء كرامو عبارات كافي او شافي دي، حتى بعض فقهاء كرام مو د حيلې نسبت رسول الله صلى الله عليه وسلم ته كړى دى.

ذكر في فتاوى املح، جاءالصحابي إلى النبي صلى الله عليه وسلم فقال: هلكت وأهلكت، فقال: كيف؟

قال: جامعت مع إمرأتي في نهار رمضان، فقال: فعليك رقبة، فقال: رقبتي هذه، وليس لي غيرها، فقال: النبي صلى الله عليه وسلم، صم شهرين متتابعين. فقال: ليس لي طاقة صوم واحد جامعت مع إمرأتي فكيف أصوم شهرين ليس لي طاقة، فقال: فاعط طعام ستين مسكينا. فقال: ليس طاقة، انا بنفسه مسكين. فقال: أعطيني صاعا من تمر لا فك به رقبتك، فقال: والله ليس عندي صاع تمر، فقال: النبي صلى الله عليه وسلم يا عثمان «رضي الله عنه» اعط لذلك الرجل صاعا من تمر، ففعل عثمان بن عفان كما امر رسول الله، فاعطي لذلك الرجل، فقال: النبي صلى الله عليه وسلم اعطيني هذه الصاع من التمر من فدية صوم واحد، ففعل. وقبل النبي صلى الله عليه وسلم ثم اعطى له، فقال: صلى الله عليه وسلم، اعطيني ثانيا، ففعل. وقبل النبي صلى الله عليه وسلم، ففعل كذلك ستين مرة بالإيجاب والقبول، فقال: صلى الله عليه وسلم قد فك رقبتك بهذه الحيلة وأعطى الصاع المسكين، فقال: والله ليس المسكين أفضل مني، فتبسم النبي صلى الله عليه وسلم وأعطى له، صاع التمر انتهى. تسهيل المشكوة (۱۱۵).

(c) ketabton.com: The Digital Library

او امام ابن حجر عسقلاني رحمه الله وايي: قلت هذا الحديث مشهور، اخرجه الأئمة كلهم من حديث ابي هريرة ، لكن في هذا السياق مواضع زائدة و مغايرة. الدراية في تخريج احاديث الهداية – باب ما يوجب القضاء والكفارة-حديث: ٣٧١- (١/٢٨٠).

په فتاوى املح کې ذکر دي، چې يو صحابي رسول الله مبارک ته راغی، ورته و يې ويل، يا رسول الله هلاک شوم، او بل مې هم هلاک کړ. رسول الله مبارک ورته و ويل هغه څنګه؟

صحابي مبارک ورته و ويل: له خپلې کور ودانې سره مې په روژه کې د سهار په وخت کې جماع وکړه، رسول الله ورته و ويل: پر تا باندې يوه رقبه ازادول لازمه ده، صحابي مبارک ورته و ويل: ييارسول الله د خپل سر نه ماسوا بل يو شيء په ملکيت کې نلرم، رسول الله ورته و ويل: دوې مياشتې پيوست روژې ونيسه، صحابي مبارک ورته وويل: د يوې ورځې روژې د نيولو توان نلرم، جماع مې له کور ودانې سره کې وکړه،؛ نو دوې مياشتې به پيوست روژې څنګه ونيسم. رسول الله بيا ورته و ويل: شپېته تنه مسکينانو ته ډوډۍ ورکړه، صحابي مبارک ورته و ويل: طاقت يې نلرم، زه خپله مسکين يم. رسول الله ورته بيا ورته و ويل: يوه کاسه خرما وماته راکړه، چې زه دې غاړې په خلاصي کړم، صحابي ورته وويل: په رب تعالى قسم يوه کاسه خرما هم نلرم.

رسول الله صلى الله عليه وسلم حضرت عثمان بن عفان ته وويل: اې عثمانه! دغه شخص ته يوه کاسه خرما ورکړه، حضرت عثمان بن عفان سمدستي د رسول الله د حکم سره سم يوه کاسه خرما هغه شخص ته ورکړه، رسول الله ورته وويل: دغه يوه کاسه خرما ماته د يوې روژې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

فديه کې راکړه، صحابي مبارک ورکړه، او رسول الله مبارک د يوې روژې په فديه کې ځيني قبوله کړه، بيا يې بيرته دغه صحابي ته ورکړه، بيا رسول الله ورته وويل: بيرته يې د بلې روژې په فديه کې راکړه، هغه ورکړه، رسول الله ځيني قبوله کړه، همدغه ډول [۱۰]شپېته ځله يې دغه د ايجاب او قبول عمل ترسره کړ، وروسته رسول الله صلى الله عليه وسلم ورته وويل: ستا رقبه په دغه حيلې باندې ازاده شوه، اوس دغه کاسه يوه مسکين ورته ورکړه، صحابي ورته وويل: په رب تعالى قسم که تر ما بل مسکين وي، رسول الله مسکى شو، او همدغه کاسه يې دغه صحابي مبارک ته ورکړله، انتهى.

پر دغه قيصې زمونږ اعتماد دى؛ ځکه نه هيڅ يوځاى معارض لري، او نه د شريعت سره مخالفت لري. لهذا زمونږ لپاره حجت قوي دى، که يو څوک مخالفت لري، هغه دې دليل را وړاندې کړي.

د دې تائيد په حديث د صحيح البخاري سره کيږي.

حدثنا محمد بن محبوب، حدثنا عبد الواحد، حدثنا معمر، عن الزهري، عن حميد بن عبد الرحمن، عن أبي هريرة رضي الله عنه، قال: جاء رجل إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال: هلكت. فقال: « وما ذاك؟ » قال: وقعت بأهلي في رمضان. قال: « تجد رقبة؟ » قال: لا. قال: « فهل تستطيع أن تصوم شهرين متتابعين؟ » قال: لا. آه. فيض الباري شرح البخاري، باب: إذا وهب هبة، (٤/٥٥).

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه ډول د دې تائيد: د ابي الليث السمرقندي په قول سره هم کيږي، چې هغه يې نسبت حضرت عمر رضي الله عنه ته کړی دی، او نقل يې د امام غزالي رحمة الله عليه څخه کړی دی.

جاء في الدرر للإمام الغزالي رحمة الله عليه حدثنا عباس بن سفيان ، عن ابن علية ، عن بن عوف ، عن محمد بن عبد الله ، انه قال. قال: عمر أيها المؤمنون إجعلوا القرآن وسيلة لنجات الموتى، فتحلقوا وقولوا اللّٰهُمَّ اغفر لهذا الميت بجزء من القرآن لحيلة الاسقاط. قال: العلامة اللبيب مصنف فتوح الشام بسند قوي، اخبرنا: ابو عاصم، عن بن جريج ، عن بن شهاب، عن بن سلمى ، عن بن موسى ، قال: فعل عمر دوران القرآن بجزء منه في حلقة عشرين رجلا بعد صلوة الجنازة لإمرأة ملقبة بحبية بنت عزين زوجة ملدب، وكذا الرجل من الانصار ما حفظنا اسمه، انتهى. وايضا: اخبرنا: سعيد، عن ايوب ، عن جميع ، عن عبد الرحمن ، بن أبي بكر ، انه فعل عمر دوران القرآن بعد صلوة الجنازة، انتهى. ففعل عمر في آخر خلافته حيلة الاسقاط بجزء من القرآن: ﴿من مالي لا أعبد﴾ إلى ﴿عم يتسائلون﴾ ولم يشتهر في خلافته، ثم اشتهر في خلافة هارون الرشيد من غير انكار دوران القرآن لحيلة الاسقاط، انتهى. تسهيل المشكوة . (١١٥-١١٦).

او په بل ځای کې بيا الفاظ يو څه بدل دي، خو مقصد د ټولو يو دی. يعني: مونږ ته عباس بن سفيان وکړ، هغه د ابن علية څخه، هغه د ابن عون څخه، هغه د محمد څخه، او هغه د حضرت عبد الله ابن عمر څخه، او هغه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت عمر څخه، وايي: حضرت عمر رضي الله عنه وفرمايل: ائ مؤمنانو! قرآن کريم د خپلو مړو د نجات ذريعه جوړه کړئ، او حلقه جوړه کړئ ، او ووایاست دا مړی د دې قرآن کريم په برکت او حرمت سره وبښې، او لاس پر لاس يې کړئ، د حضرت عمر د خلافت په اخيري ورځو کې د قلاب د ښځې لپاره، چې لقب يې حبيبه بنت عربد وو، داسې حيله جوړه سوې وه د قرآن کريم په يو جزء باندې، يعني: له ﴿وما لي لا أعبد﴾ نيولې بيا تر ﴿عم يتسائلون﴾ پوري، او دا طريقه د حضرت عثمان په خلافت کې مشهوره سوه، صرف مروان عنادا ځيني منکر وو، او امام ابو الليث السمرقندي فرمايي: چې دا طريقه بيا د هارون الرشيد په خلافت کې مشهوره سوه، او هيڅا انکار هم ندی ځينی کړی. نو د دې اصل د حضرت عمر رضي الله عنه څخه ثابت دی، که څه هم د حديثو په مشهورو کتابونو کې د دې ذکر نسته؛ مګر د تاريخ په بعض کتابونو کې په قوي سند سره ثابته ده، لکه څنګه چې مؤرخ د فتوح الشام واقدي صاحب ويلي دي، چې مونږ ته ابو عاصم ، او هغه د ابو موسی څخه روايت کوي، چې حضرت عمر رضي الله عنه د شلو کسانو په حلقه کې د جنازې د لمانځه وروسته د يوې ښځې لپاره، چې د هغې لقب حبيبه وو، او د يو انصاري لپاره، چې د هغه نوم راته ياد ندی، دغه طريقه کړې وه، او دغه رنګه په سند سره ثابته ده، چې مونږ ته حضرت سعد بيان کړې ده، له حضرت ايوب څخه، هغه له حضرت جميع څخه ، او هغه له حضرت عبد الرحمن بن ابوبکر څخه، هغه وايي: چې د قرآن د ګرځيدلو طريقه حضرت عمر رضي الله عنه ايجاد کړه، او قرآن کريم د مؤمنانو لپاره هم په ژوند کې او هم له مرګ نه وروسته شفاعت کونکی دی. نفع الموتی (٦٩).

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه سند مونږ ته دوو کسانو بیان کړی دی، یو ابو اللیث السمرقندي دی او بل واقدي صاحب دی. پر دغه سند یو عالم دین جرح کړې ده، درایه و روایه،یعني: نقلا و عقلا. مونږ به هم ان شاء الله په عنقریب کې نقلا او عقلا مختصر ځواب ورکړو؛ ځکه ددې عصر ډیر خلک په دغه تحقیق خطاء کیږي، هغو ته به دا معلومه سي، چې دغه جرح او اعتراضات بې ځایه دي.

حیرانونکې خبره دا ده: چې دغه سند که بالفرض مجروح هم شي، بیا هم په دغه جرحه خو حیله اسقاط نه باطلیږي؛ ځکه مونږ مقلدین یو، زمونږ د فقهاء کرامو کتابونه په دغه حیله ډک دي، او دغه عالم دین هم مقلد دی، او هم پدې اقرار کوي، چې د فقهاء کرامو کتابونه په ډک دي، د هغه باوجود د منع او د ترک پوره کوشش کوي، وایي: پدې کې مفاسد دي، خۀ مفاسد ځینې لري کړه، دا دومره ستره د خیر دروازه ولي بندوئ.؟

علامه ابن نجیم مصري په بحر الرائق کې وایي: إذا مات الرجل وعليه صلوات فائتة و أوصى بأن يعطى كفارة صلاته يعطى لكل صلوة نصف صاع من بر، وللوتر نصف صاع، ولصوم يوم نصف صاع وإنما يعطى من ثلث ماله، وإن لم يترك مالا تستقرض ورثته نصف صاع ويدفع إلى المسكين ثم يتصدق المسكين على بعض ورثته ثم يتصدق ثم وثم حتى يتم لكل صلاة ما ذكرنا. البحر الرائق. (۲/۱۶۰).

یعني: که یو سړی مړ شي، او وصیت یې وکړ، چې پر ما قضایي لمونځونه او روژې سته، کفاره یې وکړي. وارث به د ده د مال له درېیمې حصې څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هر لمانځه په فديه کې نيمه کاسه غنم ورکوي، او د هرې روژې په فديه کې هم به نيمه کاسه غنم ورکوي، او که يې مال نه درلود، نو وارث به نيمه کاسه غنم له يو چا څخه قرض کړي، هغه به په فديه کې يوه مسکين ته ورکړي، مسکين دې بيرته دوی ته په خيرات کې ورکړي، دوی دې بيرته هغه مسکين ته، يا کوم بل مسکين ته په خيرات کې ورکړي. تر داسې حده دې ايجاب او قبول سره وکړي، چې ترڅو لمونځونه او روژې خلاصې سي.

علامة الحصكفي رحمة الله عليه وايي: «ولو مات عليه صلوة فائتة و أوصى بالكفارة يعطي لكل صلوة نصف صاع من بر» كالفطرة. «وكذا حكم الوتر» ولصوم وإنما يعطى «من ثلث ماله» ولو لم يترك مالا يستقرض وارثه نصف صاع مثلا، ويدفعه لفقير، ثم يدفعه الفقير للوارث، ثم وثم، حتى يتم «ولو قضاها ورثته بأمره لم يجز» ؛ لأنها عبادة بدنية «بخلاف الحج» رد المحتار على هامش در المختار (١/٥٤١).

علامة ابن عابدين رحمة الله عليه وايي: واعلم ايضا: أن المذكور فيما رأيته من كتب علمائنا فروعا واصولا، اذا لم يوص بفدية الصوم يجوز أن يتبرع عنه وليه، والمتبادر من التقييد بالولي أنه لايصح من مال الأجنبي، أه. رد المحتار (١/٥٤٢).

محمد ابن عابدين رحمة الله عليه وايي: ما چې څو کتابونه زمونږ د علماء عظامو ليدلي دي، که د فقهي کتابونه دي، او که د اصولو کتابونه دي، په ټولو کې دا ذکر دي، ميت که وصيت په فديې د روژې نه و کړی، او وارث تبرعا او احسانا ورکړه، دغه فديه جائز ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په بل ځای کې وایي: (قوله ویستقرض وارثه نصف صاع مثلا) أي: أو قيمة ذلك، والأقرب أن يحسب ما على الميت ويستقرض بقدره بأن يقدر عن كل شهر أو سنة، أو يحسب مدة عمره بعد اسقاط اثنتى عشرة سنة للذكر، وتسع سنين للانثى، لأنها أقل مدة بلوغهما فيجب عن كل شهر نصف غرارة قمح بالمد الدمشقي مد زماننا؛ لأن نصف الصاع أقل من ربع مد فتبلغ كفارة ست صلوات لكل يوم و ليلة نحو مد و ثلث و لكل شهر اربعون مدا و ذلك نصف غرارة و لك سنة شمسية ستة غرائر، فيستقرض قيمتها ويدفعها للفقير، ثم يستوهبهما منه، ويتسلمها منه، لتتم الهبة، ثم يدفعها لذلك الفقير او لفقير آخر، وهكذا فيسقط في كل مرة كفارة سنة، وإن استقرض اكثر من ذلك يسقط بقدره، وبعد ذلك يعيد الدور لكفارة الصيام، ثم للاضحية، ثم للايمان لكن لابد في كفارة الايمان من عشرة مساكين ولايصح أن يدفع للواحد أكثر من نصف صاع في يوم للنص على العدد فيها بخلاف فدية الصلوة، فإنه يجوز اعطاء فدية صلوات لواحد كما يأتي، وظاهر كلامهم أنه لو كان عليه زكوة لاتسقط عنه بدون وصية لتعليلهم لعدم وجوبها بدون وصية باشتراط النية فيها؛ لأنها عبادة فلابد فيها من الفعل (أي من النية) حقيقة او حكما بأن يوصى باخراجها فلا يقوم الوارث مقامه في ذلك ثم رأيت في الصوم السراج التصريح بجوازه تبرع الوارث باخراجها وعليه فلا بأس بإدارة الولي للزكوة، ثم ينبغي بعد تمام ذلك كله أن يتصدق على الفقراء

(c) ketabton.com: The Digital Library

بشيء من ذلك المال أو بما أوصى به الميت ان كان أوصى. مطلب: في اسقاط الصلوة عن الميت، رد المحتار (١/٥٤٢).

يعني: وارث دې نيمه كاسه غنم او يا د نيمې كاسې قيمت قرض كړي. ښه خبره دا ده، پر ميت چې څونه فديې او كفارې وي، هغه دې حساب كړي. مثلا: د ميت ټول عمر دې شمار كړي، دوولس كاله د ماشوم والي عمر دې ځيني كم كړي، نهه كاله دې د نجلۍ والي عمر كم كړي، ځكه په دې عمر كې دوى مكلف نه وي، نو وارث دې د يوې مياشتې په مقدار، يا د يوه شمسي كال په مقدار، او يا د ټول عمر په مقدار ما سوا له عمره د ماشوم والي قرض واخلي، چې د يوې مياشتې د لمونځونو فديه، نيمه غراره، چې نيم جوال كيږي؛ ځكه نيمه كاسه د مد تر څلورمې حصې كمه ده، د يوې ورځې او شپې د شپاږو لمونځونو يو مد او درېيمه د مد كيږي، د يوې مياشتې د لمونځونو څلويشت مدّونه كيږي، او څلويشت مدّونه نيم جوال كيږي، او د شمسي كال چې [٣٦٥]درې سوه پنځه شپيته او [٤/١] څلورمه د ورځې او شپې كيږي، احتياطا [٣٦٦]درې سوه شپاږشپيته ورځې حساب كړئ، شپاږ جواله كيږي، دغه شپاږ جواله په انگريزي پخو كيلوگانو [٣٨٤٣]درې زره اته سوه درو څلوېشت كيږي، او په كچه كيلوگان [٤٣٩٢]څلور زره درې سوه دوه نهوي كيلو كيږي؛ ځكه كاسه په اصلي كيلو [٣٠٥]درې نيمي كيلو ده، او په كچه كيلو څلور كيلو ده.سږكال يو كيلو غنم په پنځه شپيته كالداري دى، يوه فديه په احتياطي حساب يو سل او دېرش روپۍ كيږي، د يو كال د لمونځونو [٢٨٥٤٨٠] دوه لكه پنځه اتيا زره څلور سوه اتيا روپۍ كيږي. او يو لك پنځه اويا زره شپاږ سوه اتيا افغانۍ كيږي. دغه مبلغ هر څونه چې وي، د يوې ورځې وي، د يوې مياشتي وي، د يوه كال وي، كم وي، او كه زيات

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي، که موسم د حج د داخيلې وو، کوشش دې وکړي چې کم مبلغ وي، يو فقير ته دې په فديو کې هبه کړي، هغه دې قبول کړي، بيا دې هغه پخپله ورکړي، يا دې طلب د هبې ځيني وکړي، له فقيره له تسليم کېدلو وروسته دې بيرته و دغه فقير ته، يا بل فقير ته ورکړي، تر داسې وخته پوري دې دغه ايجاب، او قبول وکړي، چې د ټول عمر د لمونځونو فديه يې پوره سي، بيا دې د روژو فديه په دغه شان ورکړي، بيا دې د قسم کفاره ورکړي : مګر لس کسان به خامخا پوره کوي، ځکه (عشرة مساكين) منصوصي دي، او د لمونځونو هر څونه فديه يوه فقير ته هم ورکولی سي، او د فقهاء کرامو له تعليله داسې معلوميږي، چې زکوة بې له وصيته وارث نسي اداء کولی؛ ځکه زکوة عبادت دی، او عبادت نيت حقيقتا، يا حکما غواړي، مګر : د کتاب السراج د روژې په باب کې تصريح سوې ده، چې وارث زکوة هم ورکولی سي، د دغه قول مطابق د زکوة فديه دې هم ورکړي، دغه رنګه د اختري او وغيره، او په اخبر کې دې له دغه ماله يوځه دغه فقيرانو ته په صدقه کې ورکړي. رد المحتار (۱/۵٤۲).

علامه محمد امين: الشهير بابن عابدين په منحة الخالق کې وايي: (ثم طريق اسقاط الصلوة الذي يفعله الائمة في زماننا... ولا عبد ولا صبي ولا مجنون؛ لان هبتهم لاتصح، ثم يحسب سن الميت فيطرح منه اثنتا عشرة سنة لمدة بلوغه ان كان الميت ذكرا، وتسع سنين ان كانت انثى؛ لان اقل مدة بلوغ الرجل اثنتا عشرة سنة، ومدة بلوغ المرأة تسع سنين. ثم يأخذ الوارث من مال اليتيم وجوبا إن أوصى و إستحبابا ان لم يوص..... أو يأخذ الاجنبي من مال نفسه تبرعا مقدار ماذكر. فيدور المسقط

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنفسه- وارثا كان أو غير وارث - او يؤكل غيره فيقول المسقط أو وكيله لواحد من الفقراء هكذا فلان بن فلان ويذكر اسمه واسم ابيه فاتته صلوات سنة هذه فديتها من ماله نملكك اياها ويعلم أن المال المدفوع إليه صار ملكا له، ثم يقول الفقير هكذا، وانا قبلتها، وتملكتها منك، فيدفع المعطي ويسلم اليه، فيقبض المعطي، فحينئذ يصير فدية صلوة سنة كاملة مؤداة، ثم يفعل مع فقير آخر هكذا الى ان تتم العشرة، فحينئذ تصير فدية عشر سنين مؤدات في دور واحد، ثم يفعل هكذا مرة اخرى ثم وثم الى ان تتم فدية فوائته بحسب الحساب، فاذا تمت فدية فوائته من الصلوة يقول المعطي لفقير واحد من تلك العشرة هكذا فلان بن فلان ملكك سائر ماوجب عليه من ماله، ان كان الميت ذكرا، وان كان انثى يقول فلانة ملكتك جميع ما وجب عليها في مالها. ويفعل مع كل فقير كذلك، فيعترفون كلهم بالقبول ثم يهبونه المال فيأخذه صاحبه وارثا كان او غير وارث ثم يتصدق على الفقراء العشرة ماشاء من الدراهم، ولا يجب تقسيم المال المذكور جميعا على الفقراء، وهذه حيلة شرعية.) منحة الخالق على حاشية بحر الرائق (٢/١٦٠)-

د دغه عبارت ترجمه هم د مخكيني عبارت په شان ده، مگر په اخير د عبارت کې په دوو لفظونو کې نسبت د ملک و مړي ته سوی دی، دا نسبت مجازي دی، او يا سهو له قلم د ناسخ نه سوې ده. د املكك يا نملكك پر ځای ملكك او ملكتك ليكلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

علامه سيد احمد الطحطاوي رحمة الله عليه وايي: قوله: ولو مات و عليه صلوات فائتة و أوصى بالكفارة يعطى لكل صلاة نصف صاع من بر كالفطرة و كذا حكم الوتر والصوم، و انما يعطى من ثلث ماله، ولو لم يترك مالا يستقرض وارثه نصف صاع مثلا: ويدفعه لفقير ثم يدفعه الفقير للوارث ثم و ثم حتى يتم، آه.

قوله: نصف صاع من بر، آه. او دقيقه او سويقه او صاع تمر او شعير، وفي الزبيب خلاف او قيمة ما ذكر وهي افضل.

وفي الدر المنتقى: انهم اذا ارادوا الاخراج عنه يحسب عمره بغلبة الظن، ويخرج منه مدة الصبي وهو اثنا عشر في الغلام، و تسعة في الأنثى، و يخرج عنه بقدرها ان كان عندهم ما يكفي و الا تدفع مرارا، انتهى. «قوله ولو لم يترك مالا» او ترك ولم يوص وتبرع عنه وليه او اجنبي جاز، ولو في كفارة قتل او يمين إلا العتق لما فيه من الزام الولاء على الغير، وهو الميت. زيلعي.

والمراد بالقتل قتل الصيد لا النفس؛ لأنه لا اطعام فيها، نور الأيضاح وشرحه لابي سعود. «قوله: يستقرض وارثه» أي على سبيل التبرع لا الوجوب، والإستقراض والوارث ليسا بقيد حتى لو دفع من ماله او دفع غير الوارث صح. «قوله: للوارث» أي أو لأجنبي كما في شرح نور الأيضاح لأبي سعود، فما يفعل الآن من تدوير الكفارة بين الحاضرين، وكل يقول للآخر وهبت هذه الدراهم لاسقاط ما على ذمة فلان من الصلوة او الصيام، ويقبله الآخر صحيح، ثم لو اخذها احدهم عند قبضها ولم

(c) ketabton.com: The Digital Library

يدفعها واستقل بها يفوز بها على الظاهر، والاولى بعد تدويرها أن يتساووا فيها؛ لانهم انما حضروا ليعطوا منها فنفوسهم متشوقة للاخذ لا سيما المساكين منهم. «قوله: ثم و ثم» الواو داخلة على محذوف كالعاطف قبلها، أي ثم الورث للفقير، والفقير للوارث، ثم الوارث للفقير. «قوله: حتى يتم» أي اخراج ما عليه الطحطاوي على الدر، قبل باب سجود السهو (٣٠٧ – ١/٣٠٨).

علامه طحطاوي رحمة الله عليه هم د در المختار په شرحه کې وايي، که پر سړي لمونځونه او روژې وغيرهما پاته وي ، او وصيت وکړي، د ده د مال له ثلث څخه دې ورکړي، او که يې وصيت کړی وو؛ مګر مال يې نه درلود، يا يې وصيت هم نه وو کړی، وارث يا اجنبي تبرعا و استحسانا د ده لپاره قرض هم کولی سي ، کم سې کم نيمه کاسه د غنمو او له خپله ماله څخه يې هم کولائ سي ، پداسې طريقه چې وارث يا اجنبي دغه فديې و فقير ته ورکړي، او فقير يې له قبلېدو وروسته بيرته مالک ته ورکړي، او مالک يې بيرته فقير ته ورکړي، تر داسې وخته چې د ټول عمر فديه اداء سي، ماسوی [١٢]دولسو کلونو د نارينه په حق کې او ما سوا له [٩]نهه کلونود زنانه په حق کې، او دا صحيح طريقه ده.

په اخير کې چې فديه خلاصه سي، دغه مالیت که يو فقير واخلي، ظاهرا خو صحيح ده؛ خو اولى دا ده، چې له دغه مالیت څخه وروسته ټولو حاضرينو ته، که غنيان وي، او که فقيران وي، يوڅه شيء په صدقه کې ورکړي؛ ځکه د حېلې له خلا صيدلو وروسته هر يو د اخيستلو شوق لري، او خاص بيا مسکينان، آه. پردې ځای په آئنده کې هم يوڅه بحث کوو، إن شاء الله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په فتاوى هنديه کې، چې مشهوره په عالمګيري ده، علماء کرام وايي: اذا مات الرجل و عليه صلوات فائتة فأوصى بأن تعطى كفارة صلواته يعطى لكل صلوة نصف صاع من برّ وللوتر نصف صاع، ولصوم يوم نصف من ثلث ماله، وإن لم يترك مالا يستقرض ورثته نصف صاع، ويدفع الى مسكين ثم يتصدق المسكين على بعض ورثته، ثم يتصدق، ثم و ثم، حتى يتم لكل صلوة ما ذكرنا كذا في الخلاصة.

وفى الحجة وإن لم يوص لورثته وتبرع بعض الورثة يجوز، ويدفع عن كل صلوة نصف صاع حنطة منوين، ولو دفع جملة إلى فقير واحد جاز، بخلاف كفارة اليمين، و كفارة الظهار، و كفارة الافطار، الفتاوى الهندية، (١/١٢٥).

محمد اورنګزيب عالمګير بادشاه د ټول هندوستان په کچه مشهور مشهور علماء عظام د مولانا نظام «رحمة الله عليه» په سرپرستۍ کې راټول کړل، په هغه وخت کې ۲دوه لکه روپۍ وظيفه ورته مقرره کړه، د دې لپاره چې عمده او معتمد روايات له کتب مختلفه وو څخه راټول کړي، او يو معتمد کتاب د خلکو د سهولت لپاره ځيني جوړ کړي، چې هر څوک د ضرورت په وخت کې استفاده ځيني واخلي، او دا به د هر چا يقين وي، چې پدې کتاب کې ضعيف اقوال او د امام صاحب «رحمة الله عليه» د مذهب مخالف اقوال نسته. دغه علماء عظام ټول زمونږ په مروجه حيله اسقاط قائل دي، والله اعلم، چې د منکرينو لپاره کوم کتاب په فقه حنفي کې حجت دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

علامه حسن بن علي الشرنبلالي «رحمة الله عليه» په نور الايضاح کې وايي:

«فصل: في إسقاط الصلوة والصوم»

إذا مات المريض ولم يقدر على الصلوة بالإيماء لايلزمه الإيصاء بها، وإن قلّت، وكذا الصوم إن أفطر فيه المسافر والمريض وماتا قبل الإقامة والصحة وعليه الوصية بما قدر عليه، وبقي بذمته فيخرج عنه وليّه من ثلث ما ترك لصوم كل يوم، ولصلوة كل وقت حتى الوتر نصف صاع من بّر او قيمته، وإن لم يوص وتبرع عنه وليّه جاز، ولا يصح أن يصوم ولا أن يصلي عنه، وإن لم يفِ ما أوصى به عما عليه يدفع ذلك المقدار للفقير، فيسقط عن الميت بقدره ثم يهبه الفقير للولي ويقبضه ثم يدفعه الولي للفقير، وهكذا حتى يسقط ما كان على الميت من صلوة وصيام، ويجوز إعطاء فدية صلوة لواحد جملة، بخلاف كفارة اليمين، والله سبحانه و تعالى أعلم، نور الايضاح (١٠٤).

او دغه ډول مذکور شیخ صاحب «رحمة الله عليه» په مراقي الفلاح کې ویلي دي، (٢٣٩).

او د ده په شان کې عبد الحي اللکهنوي په تعليقات على الفوائد البهية في تراجم الحنفية کې وايي:

«وكان من أعيان الفقهاء وفضلاء عصره» حسن بن علي الشرنبلالي د خپل عصر له بهترينو فقهاء او فاضلانو څخه وو، الفوائد البهية في تراجم الحنفية (٧٤).

(c) ketabton.com: The Digital Library

علامه فريد الدين عالم بن العلاء الإندرپتي الدهلوي الهندي (المتوفى٧٨٦) په التاتارخانية کې وايي:

رجل مات وعليه صلوات فأوصى ان يطعموا عنه بصلاته إتفق المشائخ على انه يجب تنفيذ هذه الوصية من ثلث ماله، واختلفوا أنه هل يقوم الإطعام مقام الصلوة؟ آه.

وفي الفتاوى الحجة: وان لم يوص الورثة وتبرع بعض الورثة يجوز، وان كانت الصلوات كثيرة والحنطة قليلة يعطى الورثة عشرة امناء مسكين واحد الفداء صلوة يوم وليلة، ثم يدفع الفقير تلك العشرة الى الوارث ثم يدفع الوارث تلك العشرة لفداء يوم وليلة، هكذا يفعل مرارا حتى يستوعب الصلوة فيخرج الميت عن العهدة، ويدفع عن كل صلوة نصف صاع حنطة منوين، ولو دفع جملة الى فقير واحد جاز، وفى الحجة: بخلاف كفارة اليمين وكفارة الظهار وكفارة الافطار، الفتاوى التاتارخانية، رشيدية (٢/٤٥٨).

علامه فريد الدين «رحمة الله عليه» وايي: که ميت وصيت کړی وو په ثلث د مال کې، وصيت يې نافذ دی، او که يې وصيت نه وو کړی، وارث تبرعا فديه وركړه، هم صحيح ده، او که غنم کم وو، او فديې ډيري وې، بيا دې حيله اسقاط وکړي، د ميت ذمه دې فارغه کړي.

شيخ امام حافظ الدين محمد بن محمد شهاب: المعروف بابن البزاز الكردي الحنفي (المتوفى ٨٢٧هق) په فتاوى البزازيه کې وايي: چې مسمى په جامع الوجيز ده:

مات وعليه صلوات يطعم لكل صلوة حتى الوتر نصف صاع، وإن لم

(c) ketabton.com: The Digital Library

يكن له مال يستقرض نصف صاع ويعطيه المسكين ثم يتصدق به المسكين على الوارث ثم الوارث إلى المسكين ثم و ثم حتى يتم لكل صلوة نصف صاع كما ذكرنا، الفتاوى البزازيه على هامش الهندية، (٤/٦٩). ط- رشيدية.

او د دغه مصنف او كتاب په شان كې علماء كرامو ليكلي دي:

وهو كتاب جامع لخص فيه زبدة مسائل الفتاوى والواقعات من الكتب المختلفة ورجح ما ساعده الدليل وذكر الأئمة أن عليه التعويل فرغ من تاليفه عام ثنتى عشرة و ثمان مأة. قيل لابي سعود المفتي لم لم تجمع المسائل المهمة ولم تؤلف فيها كتابا، قال: أنا أستحيي من صاحب البزازية مع وجود كتابه؛ لأنه مجموعة شريفة جامعة للمهمات كما ينبغي، آه. كشف الظنون الفتاوى الهندية (٤/١٠).

داسې جليل القدر فقيه چې له نن څخه تقريبا [٦١٩]شپاږ سوه نولس كاله مخته تېر سوى دى، دا هم پدغه حيله اسقاط قائل دى؛ مگر يو چند منكرين انكار كوي، چې هيڅ يو دليل هم نلري، نه عقلي او نه نقلي.

علامه محمد علاء الدين بن ابن عابدين په منة الجليل كې په وجه د تصنيف كې وايي:

أذكر فيها فوائد حسا ن تقربها العينان قد خلت من ذكرها تلك الرسالة «شفاء العليل» وقيدتها هذه العجالة جل مأخذها من كلامه على وفق رأيه و مرامه لم يفرد لمسائلها فيما أعلم مؤلف ولم يسبق في احكامها مصنف مع أنها من أهم المهمات الدينية والفرائض العينية حملني على جمعها ما رأيته وسمعته من بعض جهلة الأئمة من الإخلال بما يتعلق بإسقاط ما

(c) ketabton.com: The Digital Library

في ذمة، آه. منة الجليل لبيان اسقاط ما على الذمة من كثير و قليل، مجموع الرسائل، (٢٥٨).

علامه محمد علاء الدين شامي «رحمة الله عليه» وايي: پدغه رساله منة الجليل کې يوه داسې ښايسته او زبردسته فائدې ذکر کوم، چې د مسلمانانو سترګې په يخې سي، او هغه داسې فوائدي دي، چې په شفاء العليل کې نه وې ذکر سوې، او پدغه تلوارجنه رساله کې مې هغه مسائلي وتړلې، چې د هغو معظم ماخذ اوس هم د ده له کلامه «ابن عابدين» د ده د رأيې او مرام مطابق را اخيستل سوې دي،، او دغه فوائدي او مسائلي زما د علم مطابق تر اوسه پوري يو بل مؤلف په داسې تفصيلي انداز نه وې بيان کړې، او نه دغه احکام يو مصنف په داسې انداز بيان کړي وو، سره لدې چې په ديني ضروري مسائلو کې هغه ضروري مسائلي دي، او له مسائلو فرضيه وو عينيه څخه دي، او د دې مسائلو پر جمع کېدلو باندي باعث دا وو، چې له بعضي بې عقلانو امامانو مې داسې شيان اورېدل، چې حيله اسقاط لره مخل وو، يعني: په حيله اسقاط کې يې شکوک او شبهې اچولې.

او زه هم داسې شيء باعث کړم، چې په موجوده دور کې داسې ملايان سته، چې د دغه خير عظيم دروازه وتړي، او دا کوشش کوي، چې دغه طريقه بدنامه کړي، او وايي: چې اسقاط منم؛ خو مروج نه منم؛ بلکې داسې مفتي سته، په نامه د ممتاز احمد رښتيا هم، چې په تعصب او عناد کې ممتاز دی، هغه وايي: چې مروجه حيله اسقاط بدعت او ګناه کبيره ده، او د کونکي امامت مکروه تحريمي ده، که يو مقتدي د امام په جواب کولو قدرت نلري، هغه مسجد دې ترک کړي، او بل مسجد ته دې ولاړ شي، العياذ بالله من هذه العقيدة الفاسدة.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اول: مفتي ممتاز صاحب!

منم چې په سندھ او پنجاب کې به ممتاز صاحب تا یو چند بریلوي حضرات لیدلي وي، او یا به دې اوریدلي وي، چې په هغو کې داسې اسقاط مروج دی، لکه څنګه چې ته وایي. د هغو له وجې د ټولې دنیا ، او بیا خاصکر د افغانستان حیله اسقاط ته بدعت او ګناه کبیره مه وایه.

راسه! و یې ګوره، چشم دید فیصله وکړه، که یو فیصد د فقهاء کرامو له حیله اسقاط څخه مخالف وو، بیا ستا دعوه برحق ده، یو څو د ملازیې ملایان غریبان دې په یوه ړنده فتوی باندې خطاء کړو، ځکه فتوی خو د اکابرینو حضراتو ده، هغه پر خپل ځای صحیح ده، ځکه هغه خو د سندھ او پنجاب د یو چند کسانو پر مروج اسقاط لیکله سوې وه ، او تا د بلوچستان او افغانستان پر اسقاط ورولګوله .

دویم: مفتي ممتاز صاحب!

که له تاسره حقیقي د مسلمانانو غم وي او له ګناه کبیرې یې خلاصه وي، او دونه غټ سفر پسې کوي ، چې له سندھ څخه بلوچستان ته راځي، او دلته دا کوشش کوئ، چې حیله اسقاط بند سي، خلک به له بدعت ، او ګناه کبیرې څخه خلاص سي، یو چند قدم مخته ولاړ سه، د مسلمانانو له حاله ځان خبر کړه: د [٥٢]مملکتونو کفار راغلي دي، خلک یې په کفر اخته کړو، اسلامي نظام یې ړنګ کړ، مدارسې یې ختمي کړې، مساجد یې ونړول ، عالمان او طالبان یې بندیان ، او شهیدان کړو، د مسلمانانو عزت یې پایمال کړ ، قرآن کریم یې په مرمیو سوری سوری کړ ، دغه دفاع پر تا هم فرض عین ده، د دغه کفري نظام د ختمېدلو لپاره او د دغه ظلم او ستم د دفع کېدلو لپاره هم یو کوشش وکړه، یو تحریک شروع کړه.

او یو څه پخپل ګرېوان ته سر ټیټ کړه ، ستا خاوره د مسلمانانو پر خلاف د کفارو په خدمت کې استعمالېږي ، ستا فوځیان د کفارو د خوشحالۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره قرباني کيږي ، ستا زندانونه د مسلمانانو د غازيانو لپاره تياريږي ، ستا په پارلمان کې کفري او انګريزي قانون چليږي ، پر تا صدارت او آمريت کله ښځه او کله يې شيعه کوي ، او تا دغه قانون هم منلی دی، او هم يې اسلامي بولې نعوذ بالله .

دغه خپل ځان او مسلمانان له دې ګناه ، او کفر څخه خلاص کړه ، د دغه شيء لپاره هم يو د ملازيې د ملايانو په شان يو جماعت جوړ کړه ، يو تحريک شروع کړه ، چې دغه مسلمانان له ګناه کبيرې څخه نه ، بلکې له کفر اون کفري عقيدې وساتل سي.

او يوځه خپل نظام او دستور ته وګوره ، په ملک کې رشوت بند کړه ، شراب خانې او فحاش خانې وتړه ، سود ختم کړه ، له سيکولرانو ، بريلويانو، سلفيانو ، او شيعه ګانو سره اتحاد ، او اتفاق ختم کړه .

د حکومت د حصول لپاره مو هره نارواه خپل ځانته د حکمت په نام رواه کړې ده ، د غربي ډيموکراسۍ دروازه بنده کړه ، پخپل ګوند کې د شريعت مخالف کس ته ځای مه ورکوه ، د نر او ښځې په منځ کې فرق وکړه ، که دغه کارونه کولای نسئ، کم از کم يو تحريک خو شروع کړه، او که يې جائز بولې بيا خو خبره نوره هم خرابه سوه ، نعوذ بالله من ذلک .

دريم : مفتي ممتاز صاحب!

که هر حيله ګر ملا د دغو الفاظو مستحق سي، لکه ته چې وايي: مثلا بدعتي دی ، مرتکب د ګناه کبيرې دی ، فاسق دی ، امامت يې مکروه تحريمي دی ، او داسې نور ....

نو د هندوستان ، پاکستان او افغانستان ټولي مدارسي خو په حيله چليږي ، بيا خو به دغه عالمان ، مهتممان او ناظمان ټول بدعتيان ، او فاسقان سي، د مسجد د جوړېدلو لپاره به هم حيله بنده وي ، او د مدرسې د چلېدلو لپاره به هم حيله بنده وي، او که يې نکړې بنده بيا خو ستا په فتوی بدعتيان او

(c) ketabton.com: The Digital Library

فاسقان دي ، نعوذ بالله من هذه الاقوال.

او فقهاء كرام وايي: وكذلك في جميع ابواب البر اللتي لايقع بها التمليك ، كعمارة المساجد ، وبناء القناطر ، والرباطات لايجوز صرف الزكوة الى هذه الوجوه ، والحيلة له أن يتصدق بمقدار زكوته على فقير ثم يأمره بعد ذلك بالصرف إلى هذه الوجوه، فيكون للمتصدق ثواب الصدقة ولذلك الفقير ثواب بناء المسجد والقنطرة، الفتاوى الهندية - كتاب الحيل (٦/٣٩٢).

ممتاز صاحب!

پر دغه فقير دا گمان مه كوه، چې دغه روپۍ دې والله كه د زړه له اخلاصه مسجد ته ورکړې وي؛ ځكه زه تا پيژنم، چې تر اوسه دې سل روپۍ چاته ندي ورکړې، اوس ځنګه سخي د زمانې سوئ، چې لس لكه روپۍ و مسجد ته ورکوئ، او دونه مسكين هم يئ، چې مستحق د زكوة يئ؛ ځكه دغه ورکونكى يې داسې چاته ورکوي، چې هغه يې پر مسجد ولګوي، نو فقير دغه فرصت له لاسه نه ورکوي. فقير وايي: كه دغه وعده نه وكړم، بيا خو يې په بل چا قبض كوي، نو دغه ثواب له لاسه مه وركوه. د حيله اسقاط والا هم داسې ده، دغه د ځان لپاره فرصت بولي، كه فقير دغه او تبرع او تصدق نه كوي، نو وارث د ميت هم له ده سره دغه تبرع نه كوي.

څلورم: مفتي ممتاز صاحب!

علماء كرام خو وارث الانبياء دي، انبياء كرامو د امتيانو اصلاح كوله، امتيان يې د شريعت مطابق جوړول، د امتيانو د نيت او اعمالو اصلاح يې كوله، لكه رسول الله «صلى الله عليه وسلم» چې ويلي دي، «صلوا كما رأيتموني أصلي». داسې لمونځونه كوئ، لكه زه چې يې كوم. او بل ځاى يو صحابي مبارک د رسول الله «صلى الله عليه وسلم» مخ ته لمونځ وكړ، په لمانځه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې یوځه خلل وو، رسول الله ورته وویل، ولاړسه، لمونځ وکړه، تا لمونځ ندی کړی.

رسول الله صلی الله علیه وسلم داسې ندي ورته ویلي، چې لمونځونه مه کوي، ستاسو په لمونځونو کې خلل دی، العیاذ بالله؛ بلکې ورته وایي: چې داسې وکړئ، لکه تاسي چې زه لیدلی یم، او لمونځ کوم. یعني: زما په طرز او طریقه یې وکړي.

ممتاز صاحب! ته هم خلک پوه کړه، او ورته ووایه، چې پداسې طریقه اسقاط کوئ، لکه زه چې کوم، زما په طرز او طریقه یې کوي؛ ځکه زه یې د فقهي او مذهب موافق کوم.

داسې مه ورته وایه، چې مه یې کوئ، ستاسي په حیله اسقاط کې خلل او مفاسد دي؛ ځکه بیا خو د دې فتوی نوبت راځي، چې امت ته ووایو، ستاسي په لمونځونو کې خلل او نقصان دی، لمونځونه پریږدئ. دغه ډول حج په صحیح طریقه نه ادا کوئ، حج پریږدئ، دغه ډول جهاد، روژه، زکوة او صدقات، نعوذ بالله من ذلک.

ممتاز صاحب!

علماء کرام وارثان او آمران دي، د امت په هر عمل کې چې فساد او خلل و ویني، هغه نقصان او فساد به ختموي، عمل به نه بندوي، که وارث خپل مسئولیت اداء کولای، په امت کې به ولي د شریعت خلاف شیان مروج کیدل.؟

پنځم: مفتي ممتاز صاحب!

زما په فکر ته د مطلق حیله اسقاط منکر یئ، خالي دې په مروج پسې لاس نیولی دی؛ ځکه ته او انصاف په ژوند کې دې په خو مړیو «میت» پسې حیله اسقاط کړی دی.

فقهاء کرام وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

که څه هم میت لمونځ ګزار وي، او وصیت یې هم نوي کړی، او وارث روپۍ هم نلري، له بل کس څخه دې قرض واخلي، تبرعا دې د میت د لمونځونو فدیه په حیله اسقاط اداء کړي، او پدغو عباراتو ټول احناف متفق دي، که برېلویان حضرات دي، که دیوبندیان حضرات دي، که سیفیان حضرات دي، او که مطلق افغانان حضرات دي.

په چېلنج درته وایم!

یو منکر پکې را پیدا کړه، او که دې نوي کړی، نو ته د مذهب د ټولو علماء کرامو خلاف یئ، پر دغه میت غریب دې نه خپله تبرع لوریږي او نه د بل تبرع ورته غواړئ، پر دغه میت که بلکل فدیه نه وي، دغه ایجاب او قبول تصدق دی، تصدق څنګه منکر یا مباح بولئ.؟

هکذا ینبغي ان یفعل، وان کان الشخص محافظا علی صلواته احتیاطا خشیة ان یکون وقع خلل، ولم یشعر به، مجموع الرسائل – ابن عابدین(۲۱۲). و حاشیة الطحطاوي علی الدر (۳۰۷/).

فان کفت عنها عندالله تعالی فبها، وإلا فله ثواب الصدقة، نور الأنوار (۳۹).

بلا تاخیر خپل مقصد ته را ګرځم، د ممتاز صاحب په حق کې مو اوس هم خبره اوږده کړه، ممتاز صاحب پوه سو، او فتوې یې پوه سوه، ممتاز صاحب پدغه فتوی کې ممتاز دی؛ هو کی! خو بل ملګری په مذهب کې نلري.

حیله اسقاط پر دوه قسمه ده: یو حیله اسقاط من حیث الکم والذات ده، او بل حیله اسقاط من حیث الکیف والوصف ده.

په حیله اسقاط من حیث الذات کې ټول علماء احناف پر جواز باندي متفق

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي، که سابقه احناف وي، لکه څنګه چې د هغو د يوځو کتابونو ذکر مخته وسو. مثلا: فتاوى سمرقنديه، فتاوى بزازيه، فتاوى هنديه، در المختار، رد المحتار، بحر الرائق، منحة الخالق، الطحطاوي على الدر المختار، نور الايضاح، مراقي الفلاح، طحطاوي على مراقي الفلاح، مجموع الرسائل لابن عابدين، وغيرهم.

او که جديد احناف وي، هغه که بريلوي حضرات وي، او که ديوبندي حضرات وي، د هغو کتابونه لکه، فتاوى رضويه، بهار شريعت، فتاوى بحر العلوم، فتاوى دار العلوم ديوبند، فتاوى دار العلوم زكريا، فتاوى حقانيه، فتاوى فريديه، احسن الفتاوى، آپ کے مسائل اور ان کا حل، فتاوى قاسميه، خير الفتاوى، فتاوى محموديه، امداد الفتاوى، وغيرهم.

دغه ټول علماء کرام د حيله اسقاط پر جواز من حيث الذات قائل دي، يو هم نه منکر دى او نه منکر کېدلى سي.

د حيلې اسقاط من حيث الكيف والوصف يوځو ديوبندي علماء كرام منكر دي، د دغه انكار دوې وجې دي.

اوله وجه داده:

دغه علماء كرام وايي: چې په حيله اسقاط کې د شرائطو مراعت کول نه ترسره کيږي، لهذا دغه مروجه حيله اسقاط ناجائز دى، او دا نزاع لفظي ده؛ ځکه يو عالم هم داسې نه وايي، هغه که بريلوى وي، که سيفى وي او که افغانى وي، چې په اسقاط کې دې مراعت نه کول کيږي، او د هغه باوجود دغه حيله اسقاط مسنون او مستحب عمل دى، کلا و حاشا؛ بلکې ټول پدې متفق دي، چې حيله اسقاط له شرائطو سره مستحب او ښه کار دى، او بې له شرائطو ممنوع او ناجائز دى، صرف پدې کې فرق سره لري، چې دغه بعض ديوبندي علماء د دغو مفاسدو په وجه دغه عمل بندوي، باقي نور ديوبنديان، بريلويان، سيفيان او عام افغانان عمل نه بندوي، بلکې اصلاح

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې کوي.
الحمد لله زمونږ په حيله اسقاط کې يو د فقهي مخالف شيء هم نسته، لهذا زمونږ د حيله اسقاط منکر په يوه مسلک کې هم نسته.
دوهمه وجه د انکار دا ده: چې په هندوستان او پاکستان کې دوې ډلې د امام صاحب رحمة الله عليه په مذهب کې ډير تعصب او عناد سره کوي. د دغه ډلو د اکابرينو حضراتو په منځ کې په يوځو مسائلو کې اختلاف جوړ سو، په هغه اختلاف کې يې د تعصب او عناد نه کار واخېست، تر داسې حده، چې پر يوه او بل يې د کفر فتواوي سره ولګولې، چې هر طرف تجاوز او تېرى کړى وي، الله جل جلاله دې عفوه ورته وکړي. بالاخره يې يوځو اعتقادي مسائلي سره ښکاره کړې، او يوځو يې عملي سري ښکاره کړې، او هر طرف پر خپل نظر او رأيي ټينګ ودرېد.
اعتقادي مسائلي: لکه مسئله د نورانيت او بشريت، علم غيب، حاضر او ناظر، او مختار کل، چې اوس هم د انصاف نه کار واخلي، نزاع لفظي ده.
عملي مسائلي: لکه عمامه، حيله اسقاط، دعا بعد السنن، دعا بعد صلاة الجنازة، وضع الابهامين على العينين عند ذكر أشهد أن محمد رسول الله في الآذان، او ميلاد نبوي صلى الله عليه وسلم، او الصلوة والسلام عليک يارسول الله تر اذان لمخه ويل، او تقبيل اليدين والرجلين، او نذر لارواح الاولياء والاموات، وغيرهم.
دغه اعمال بريلوي حضراتو کول، او ديوبندي حضراتو به ورته ويل، چې دا خو ناجائز دي؛ مګر دونه په اهتمام باندي کول، لکه تاسي چې کوي، لازم ندي؛ ځکه التزام د مالايلزم دى، او پدغه مسائلو کې هم، که له انصاف نه کار واخيستل شي، د دوى مينځ کې نزاع لفظي ده.
په موجوده دور کې د هر طرف متبعين پدغه مسائلو کلک سره ولاړ دي، يو طرف دونه شدت کوي، چې وجوب ته يې رسوي، او بل طرف دونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سستي او لاپرواهي پکې کوي، چې بدعت او ناروا ته يې رسوي. تقريبا اکثر يې تحقيق نه کوي، د خپلو اکابرينو په فتوی يې دونه اعتماد حاصل دی، چې هر يو خپل نسبت ته د مذهب په نظر ګوري. د دغو اکابرينو مقلدين جوړ سوي دي، لهذا بريلوي حضرات اسقاط کوي، او په ديوبندي حضراتو کې يوځه متعصب کسان د دغه عمل د بنديدلو کوشش کوي، نه ټول ديوبندي علماء کرام.

علماء کرامو ته يو شکايت او ګيله ذکر کوم: له هغه وروسته زمونږ په علاقو کې د حيله اسقاط مروج کيفيت او طريقه ذکر کوم.

له بعض علماء کرامو دا شکايت لرم، چې د اسلام تر دفاع او د مذهب تر دفاع د اشخاصو دفاع ته ترجيح ورکوي.

مونږ مسلمانان يو، په مسلمانانو کې د امام ابو حنيفه رحمة الله عليه مقلدين يو. مونږ يوځه موده وړاندې نه بريلويان او نه ديوبنديان وو، دواړه جماعته يو حنفي جماعت وو، کوم وخت چې شخصي فتواګاني او افتراګاني وسوې، يو پر بل د کفر فتواوي ولګيدلې، د هر يوه شاګردانو او ملګرو په شخصي دفاع او شخصي اعتراضاتو لاس پوري کړ، مثلا: د بريلويانو اعلی حضرت پر مولانا محمد قاسم نانوتوي، او پر مولانا اشرف علي تهانوي «رحمة الله عليهما» د کفر فتوی ولګوله، د دوی شاګردانو هم د فاع متې راونغښتې، او پر احمد رضاخان يې د کفر فتوی ولګوله، بيا د هغه په جانب کې داسې وسو، چې تر اوسه دغه د کفر فتواوي العياذ بالله يو او پر بل باندي لګيږي.

حال دادی، چې يو څوک پر چا د کفر فتوی ولګوي، که هغه کافر و؛ خو صحيح ده، او که نه و کافر، ويونکی پرې کافر کيږي، او که دې له سره فتوی ونه لګوله، په ورځ د محشر خو دا پوښتنه نه در څخه کيږي، چې تا پر فلاني شخص ولې د کفر فتوی نه وه لګولې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

باید چې داسې ونه کړو، چې په شخصي دفاع کې خپل ځانونه کافران کړو، العیاذ بالله.

که احمد رضاخان اشرف علي تهانوي «رحمة الله علیهما» په یوه وینا باندي کافر بولي، که په هغه وینا باندي سړی رښتیا کافر کیږي، او اشرف علي تهانوي هم کړې وي، د اشرف علي تهانوي کار خراب سو.

او که هغه وینا د کفر نه وي، او یا اشرف علي تهانوي کفر نوي کړی، نو د احمد رضاخان کار خراب سو، دغه له هغه بله جانبه. نو ما او تا ته څه ضرورت دی، چې ورګډیږو.؟

او که له ما او تا پوښتنه وسي، چې فلان کس په فلاني قول یا عمل کافر دئ، او که نه.؟

مونږ باید هغه قول او عمل پر شریعت عرض کړو، که په هغه انسان کافر کیده، نو به ځواب ورکړو، چې پدغه قول یا عمل کافر کیږي، داسې باید ونه وایو، چې فلانی کافر دی. څه معلومه ده، چې هغه دغه قول یا عمل کړی دی، او که نه.

او که نه کافر کیدو، بیا به ځواب ورکړو، چې پدغه قول یا عمل انسان نه کافر کیږي.

شخصي دفاع سړی له هغه چا کوي، چې د کوم شخص مقلد وي، مونږ د امام ابو حنیفه رحمة الله علیه په مسائلو اجتهادیه وو کې مقلدین یو. یعني: په مسائلو غیر منصوصیه وو کې، او په منصوصه متعارضه وو کې او غیر متعارضه محتمله وو کې، او یا غیر محتمله وو کې، لیکن حکم معلوم نه وي.

مونږ نه د دیوبند او نه د بریل مقلدین یو؛ ځکه دا د دوو ځایونو او تعلیمي ادارو نوم دی، لکه څنګه چې، قاري محمد طیب رحمة الله علیه ویلي دي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

«چې ديوبند نه زمونږ مذهب دی او نه زمونږ مسلک دی، صرف پر مونږ تپل سوی دی، مونږ اهل السنة والجماعة يو؛ خو خلک مو ديوبنديان بولي».

او که بالفرض شخصي دفاع کوو، بايد چې دونه دفاع يې وکړو، چې معترض ته ووايو، چې ستا خبره الزام ده، افتراء ده، حقيقت نلري. او که يې حقيقت درلود، بايد تسليم يې کړو؛ ځکه رسول الله صلى الله عليه وسلم وايي: ډير محبت د شيء انسان هم کوڼ کوي، او هم يې ړوند کوي، بيا نه حق ويني او نه د هغه شيء عيب ويني، لکه څنګه چې مفتي نديم صاحب يوځه وخت مخکې خپلو شاګردانو ته ويلي: «که د ديوبند او د احنافو د مذهب ټکر سره راغی، تاسي به ترجيح ديوبند ته ورکوي، که څه هم مونږ احناف يو، او دغه ډول که د ديوبند او ماتريديت ټکر سره راغی، تاسي به ترجيح ديوبند ته ورکوي».

او دا تقليد دی، بالاخره داسې حد ته دا سلسله ورسيده، چې ډير داسې اعمال دي، چې بريلويان يې کوي، او د دې عصر ديوبندي حضرات د هغو اعمالو د منع کوشش کوي؛ ځکه د بريلويانو خاصه ده، چې تحقيق نه کوي، چې دغه اعمال زمونږ د مذهب سره موافق دي، او که مخالف دي.

ډير داسې اعمال دي، چې بريلويان يې د ديوبنديانو له وجې د منع کوشش کوي، او دا تحقيق نه کوي، چې دغه اعمال د مذهب مطابق دي، او که مخالف دي.

لهذا التماس کوم، بايد چې د مذهب مقلدين سو، د هر شخص، د هر مشر، او د هر رهبر مقلدين جوړ نسو؛ ځکه ډير رهبران دې پدې ملک کې، عالمان هم دي، مفتيان هم دي، شيخان هم دي، په جمهوري او ډيموکراسي نظام کې ناست دي، او ملت سره وعدې کوي، چې پدغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمهوري نظام کې اسلامي نظام درته راولو، بس خالي يوځه فرصت راکړي.

دا داسې مثال لري، لکه يو ځوک چې ووايي، چې زه له دې مرداړې چرې او يا مردار څاه ځخه د پاکو خوړو اوبو پيپ درته راولم. او يا لدې «ادب دې وي» سپې او خرې ځخه د غوا کار درته اخلم، چې هم به يې غوښه پاکه وي، او هم به يې شيدې پاکې وي، او هم به ډيري وي، بس، خالي موقع راکړئ. اين خيال است، و محال است، و جنون است. پدغه وينا يې ډيرو عوامو او خواصو ته قناعت ورکړی دی، او هغو دغه ډوند تقليد قبول کړی دی، بغير د کوم دليل نه يې دغه خبره منلې ده، افسوس صد افسوس. عوام که دوکه سي، عالمه ته ځنګه دوکه کيږئ!

دا خو يوه شرعي مسئله ده. هغه به ځنګه عالم وي، چې پدغه منصوصي مسئله هم نه پوهيږي، الله جل جلاله دې مونږ او تاسي ټولو ته د اسلامي نظام تر سايه لاندي ژوند را نصيب کړي ، جمهوري نظام غربي او کفري نظام دی، د اسلامي نظام توقع ځيني کول جهل او نا پوهي ده.

د ميت لپاره پينځه احوال دي:

لومړی: هغه ميت دی، چې تر شا يې مال نسي پاته، وصيت يې کړی وي، او که يې نوي کړی، د وارث لپاره مستحب دا دی، چې د ده د ټول عمر د لمونځونو وغيره فديه ورکړي، او که يې په توان او قدرت کې نه وي، حيله اسقاط دې وکړي، او که د وارث بلکل مال نه وي، و دغې حيلې ته دې قرض وکړي، او يا دې اجنبي دغه تبرع وکړي.

دويم: هغه ميت دی، چې تر شا يې مال پاته وي؛ خو وصيت يې نوي کړی، د دغه حکم هم داسې دی، لکه د اول قسم، يعني: پر وارث يې فديه

(c) ketabton.com: The Digital Library

واجب نده؛ خو مستحب دا ده، چې ور يې کړي، يا دې حيله اسقاط وکړي، يا دې دغه تبرع اجنبي شخص وکړي.

دريم: هغه ميت دی، چې تر شا يې مال پاته وي، او وصيت يې هم کړی وي؛ خو وصيت يې تر ثلث د مال کم کړی وي، او هغه کم مال د ده د روژو او لمونځونو وغيرهما فديه نه په اداء کيده، د دغه حکم هم د اول په څير دی، حيله اسقاط دې وکړي.

څلورم: هغه ميت دی، چې هم يې مال پاته وي، او هم يې وصيت په ثلث د مال کړی وي، خو دغه ثلث د مال د فديو کفايت نه کوي، پدغه دواړو صورتونو کې هغه د وصيت مال په فديو کې ورکول پر وارث باندي واجب دی، د باقي لمونځونو او وغيره لپاره دې وارث يا اجنبي حيله اسقاط وکړي، که يې حقيقتا اداء په قدرت کې نه وه.

پينځم: هغه ميت دی، چې هم يې مال پاته وي، او هم يې وصيت کړی وي، او هم يې په ثلث مال کې کړی وي، او هم دغه ثلث د ده د هغو فديو کفايت کوي، مثلا: ويلي وي، چې پر ما پنځوس لمونځونه پاته دي، او شل روژې پاته دي، او د ده په ثلث د مال سره د سلو لمونځونو او روژو فديه اداء کېده، پر وارث باندي د دغه سلو لمونځونو او روژو فديه ورکول واجب ده، حيله اسقاط به نه پکې کوي ، مګر د هغه باقي لمونځونو او روژو فديه خو احتياطا ورکول کيږي، که څه هم ده اداء کړې وي ، د هغو لپاره بيا حيله اسقاط مستحب ده، او که دغه ثلث مال د ټول عمر د لمونځونو، او روژو وغيره لپاره کفايت کاوه ، په دغه صورت کې فديه ورکول پر وارث باندي واجب ده . حيله اسقاط کول ناروا ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هكذا ينبغي ان يفعل وان كان الشخص محافظا على صلواته احتياطا خشية ان يكون وقع خلل ولم يشعر به مجموع الرسائل (٢١٢).

وان لم يوصي وتبرع عنه وليه او اجني جاز ان شاء الله وان لم يكف ما اوصى به الميت عما عليه ، او لم يكف ثلث ماله ، او لم يوصي بشيء واراد احد التبرع بقليل لايكفي فحليته لابراء ذمة الميت عن جميع ما عليه ان يدفع ذلك المقدار اليسير بعد تقديره لشيء من صيام او صلوة او نحوه ويعطيه للفقير بقصد اسقاط ما يرد عن الميت فيسقط عن الميت بقدره ثم بعد قبضه يهبه الفقير للولي ، او للاجنبي ويقبضه للتتم الهبة وتملك ثم يدفعه الموهوب له للفقير بجهة الاسقاط متبرعا به عن الميت فيسقط عن الميت بقدره ايضا ، ثم يهبه الفقير للولي ، او للاجنبي ويقبضه ثم يدفعه الولي للفقير متبرعا عن الميت وهكذا يفعل مرارا ، حتي يسقط ماكان بظنه على الميت من صلوة وصيام ونحوهما مما ذكرناه من الواجبات وهذا هو المخلص في ذلك انشاء الله بمنه وكرمه ، مراقي الفلاح مع الطحطاوي – بحث اسقاط الصلوة والصوم (٢٣٩).

وفي الدر المنتقى انهم اذا ارادوا الاخراج عنه يحسب عمره بغلبة الظن ويخرج منه مدة الصبا وهي اثنا عشر في الغلام وتسعة في الانثى ويخرج عنه بقدرها اذا كان عندهم مايكفي والا تدفع مرارا، آه. وذلك لاحتمال نقصان صلوته بترك ركن او شرط ، فان الكثير من الناس لايحسن اداءها الطحطاوي على الدر (١/٣٠٧).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حيله اسقاط كيفيت:

زمور د علاقو يعني د بلوچستان او افغانستان جنوبي او مغربي ولايتونه تر كوم حده چې زه علم په لرم، د حيله اسقاط مروج كيفيت او طريقه داسې ده، كوم وخت چې يوځوک مړ سي ، نو وارثان او قريبان يې پخپل كلي كې هم اعلان وكړي ، او نورو ځايونو ته هم اطلاع وركړل سي، چې عبد الله مثلا په حق رسيدلی دی ، پر لس بجې يې مثلا د جنازې لمونځ ادا كيږي ، او زمور د علاقو عادت داسې دی ، چې د جنازې لمونځ له قبرستان سره يوځای د قبرستان و طرفته كوي ، اوس د كلي يوځه ځوانان د قبر جوړېدلو ته ولاړسي ، يوځه كسان په تكفين او غسل اخته سي او يوځه كسان دلته په كلي كې د جنازې وړلو ته انتظار وي، او يوځه كمزوري او سپينږيري وختي كوشش كوي ، چې قبرستان ته ځان ورسوي ؛ ځكه خو د جنازې لمونځ له قبرستان سره اداء كيږي ، او شاوخوا احباب او قريبان او عام مسلمانان چې راځي ، هغه هم هلته په قبرستان كې انتظار كيږي، و نهه بجو او يا نهه نيمو بجو ته ميت قبرستان ته راوړي ، په قبرستان كې يو طرف ته د قبر كار شروع وي او بل طرف ته ډير خلک راغلي وي، د جنازې په انتظار وي.

يو عالم ولاړ سي ، اعلان وكړي چې عبد الله په حق رسېدلی دی ، دا زمور او ستاسي يو مسلمان ورور دی، دا پر مور حق لري، بايد هر قسم تعاون ورسره وكړو ، او په ښه اخلاص سره دا تعاون وكړو ، او عبد الله خو الحمد لله مسلمان وو ، لمونځونه يې كول ، روژې يې نيولې ، او نور فرضيات او واجبات يې ادء كول ، خو بيا هم انسان دی ، د ده پر ذمه به لمونځونه يا روژې وغيره پاته وي ، يا به يې اداء كړي وي ، او يا به يې په يو عذر قضاء كړي وي ، بيا به يې نه وي راگرزولي ، او يا به يې اداء كړي هم وي، مگر د هغه باوجود د ده ذمه به نوي فارغه سوې، يو ركن به ځيني پاته سوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي، او يا به يو شرط ځيني پاته سوی وي، او يا به يو بل نقص او خلل ور رسېدلی وي.

نن يې دی له اداء ځخه عاجز دی ، مور او تاسي بايد تعاون ورسره وکړو، هغه کسان چې مستحق د صدقة الفطر او زکوة دي، هغه کښينئ، د الله لپاره د ده د لمونځونو او روژو وغيره فديه قبلوئ ، او بيرته يې د ده وارث ته ور وبښئ ، که ځوک دغه وعده نه کوي ، هغه په دائره کې مه کښينئ. او په غنيانو نه وځي، هلکان او ليونيان په دائره کې مه پريږدئ ، او دغه اعلان اوس په اکثرو ځايونو کې نه کيږي ؛ ځکه په سلهاوو کلونه د دغې طريقې سوي دي ، اوس د خلکو يو قسم عرف پر دې راغلی دی، چې يو وار کښيني، بيا يې له ورکولو نه انکار محال دی، د ځان لپاره يې عار او پېغور بولي، بې ننګي او بې غيرتي يې بولي، چې د ميت د تعاون په ځای کې انکاري سي، د سلهاوو کلونو د اجماع مخالفت يې بولي، د وعدې خلاف فرضي يې بولي. خلک گول دائره جوړه کړي، په گول دائره کې حکمت دا وي، چې يو قسم سهولت وي گرزونکي ته؛ ځکه گرزونکی د عالم ځخه روان سي، د خلکو په ختمېدلو سره بيرته عالم ته را ورسيږي، په دغه دائره کې علماء غالبا يوه اړخ ته کښيني، د مسجد امام وارث را وغواړي، او پدغه ناستو علماء کرامو کې چې يو جيد عالم وي، او يا سپينږيری عالم وي، د سپينږيتوب لحاظ يې وکړي.

هغه ته و وايي، چې دغه د حيله اسقاط کار ته وکړه، هغه له وارث نه پوښتنه وکړي، چې عبد الله وصيت کړی وو، او که نه،؟ چې پر ما لمونځونه يا روژې پاته دي.؟

که يې وصيت کړی و، بيا عالم صاحب ورته ووايي، عبدالله په خپل مال کې وصيت کړی دی، وارث ځواب ورکړي، چې، يا، مال نلري، او يا يې لري، خو په خپل مال کې وصيت ندی کړی، او يا يې په خپل مال کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وصيت کړی دی. که يې په خپل مال کې وصيت کړی و، ورته ووايي، چې د دونه لمونځونو، څومره چې عبدالله ياد کړي دي، مثلا: دونه روپۍ کيږي، دا مسکينانو ته ورکړه، او يا يې په کلي کې ښځو ته ورکړه.

او که يې خپل مال نه درلود، بيا وارث ته ووايي، چې ته د خپل ځان څخه دونه روپۍ په فديه کې ورکړه، او که يې وصيت نه و کړی؛ خو خبره خلاصه ده.

بيا عالم صاحب وارث ته ووايي، چې عبد الله مرحوم د څونه عمر دی، که وارث ته معلوم و، خو فبها والنعمة، او که نه و معلوم، بيا په دغه ناسته دائره کې سپينږيرو ته ووايي، هغه يې يقيني ور وښه يي، او يا يې په اټکل ور وښه يي، مثلا: د شپيتو کلونو دی.

بيا عالم ورته ووايي، چې مبلغ څونه دی، يعني: پدغه دسمال کې څو روپۍ دي. نه قرآن کريم ور سره ږدي، او غنم وغيره. هغه يې مقدار ور وښه يي، که هغه يو ديرش يا څلويښت زره وي، خو صحيح دی.

او که ډيري زياتي وي، مثلا: په لکونو وي، بيا ورته ووايي، چې کمې يې کړه. او که ډيرې کمې وي، مثلا: لس يا پنځلس زره وي، بيا ورته ووايي، چې يو په نورې را واخله، که يې نه درلودلې، او يا نه وې ورسره، بيا ورته ووايي، چې د يو چا څخه قرض را واخله، په خواست او امانت يې مه را اخله. بيا عالم صاحب د عبدالله د عمر څخه دوولس کاله عمر کم کړي، د اته څلويښت کلونو عمر ته حساب ولګوي، چې څونه لمونځونه کيږي.

اول: د يو کال لمونځونه حساب کړي، کال [٣٦٦]درې سوه شپاږ شپيته ورځې دی په شمسي حساب باندي، او په يوه ورځ کې شپاږ لمونځونه دي له وترو سره، [٢١٩٦]دوه زره يو سل و شپاږ نهوي لمونځونه جوړيږي، بيا روپو ته حساب وکړي، چې څو روپۍ دي، مثلا: [٥٠٠٠٠]پينځوس زره روپۍ دي.

او فديه د غنمو له حسابه نيمه کاسه ده، او نيمه کاسه احتياطا په انګرېزي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیلوګانو سره دوه کېلو ده، کیلو ته فرض کړه په پینځوس روپۍ ده، یوه فدیه په سل روپۍ سوه، پینځوس زره روپۍ پنځه سوه فدیې سوې، دغه پینځوس زره روپۍ چې په دائره کې ځلورو مسکینانو ته ورکړي، تقریبا د یوه کال د لمونځونو فدیه په اداء کیږي.

اوس نو که وارث په خپله په پوهېدو، مثلا: ملا، طالب او یا دغسي خبردار شخص وي، خو فبها والنعمة، که وارث نه پرې پوهېدو، بیا عالم په دائره کې یو باخبره شخص را ولاړ کړي، او وارث ته ووایي، چې دغه کس د ځان لپاره پدغه ورکړه کې وکیل کړه، ورته ووایه، چې په هره ورکړه کې ځما وکیل یئ، او په را اخیستلو کې زما رسول یئ، یعني: زما لپاره یې ځینې را اخله، دا د علماء کرامو په مینځ کې اتفاقي صورت دی.

او که یې په ورکولو کې هم خپل وکیل کړ او په اخیستلو کې هم وکیل کړ، بیا د هغو علماء کرامو په قول جائز دی، چې تبرع د اجنبي په فدیه کې جائز بولي. او د هغو علماء کرامو په قول ناجائز دی، چې تبرع د اجنبي په فدیه کې ناجائز بولي.

بیا عالم صاحب دغه وکیل ته ووایي: چې دغه مبلغ په فدیه کې د قضایي لمونځونو که بالفرض والتقدیر پر ذمه د دغه میت پاته وي، او دی یې نن له اداء ځخه عاجز دی، و دغو مسکینانو ته وکالة ورکوه، پام چې کوچني، لېونې یا یې معتو ته ورنکړئ، او په اخذ کې تلوار مه کوه، کوم وخت چې یې فقیر قبض کړي، او تا ته یې په خپل اختیار ونیسي، بیا یې را اخله. د موکّل لپاره دوّار مسکین ته ووایي، دغه مبلغ د دې حاضر میت د قضایي لمونځونو په فدیه کې ما تا ته درکړی دی، مسکین ورته ووایي، چې ما قبول کړی دی، او بیرته مې در ښلی دی، او یا دوار صرف «وهبتک» ورته ووایي، او هغه فدیه و مبلغ وغیره خالي یې په ذهن کې ساتلی وي، او فقیر «قبلت و هبتک» ورته ووایي، هم صحیح دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عالم صاحب په خپل ذهن کې د هر مسکین په قبضولو پینځه سوه فدیه کموي، تر داسې حده چې د اته څلوېښتو کلونو فدیه اداء سي، په صورت مذکوره کې چې دوه سوه لس کسان قبوله کړي، یعني: دوه سوه لس قبضه وسي، نو تقریبا د اته څلویښتو کلونو د لمونځونو فدیه اداء سوه. او که په دائره کې د عالم په فکر غنیان ناست وي، هغه په حساب کې نه شماري، یعني: د هغو په قبض باندي فدیه نه کموي، بیا له هغه وروسته دوار ته ووایي، چې دغه مبلغ ددې حاضر میت د قضایي روژو په فدیه کې که چېرې پر ذمه د دغه میت پاته وي، چې نن یې دی د اداء نه عاجز دی، و مسکینانو ته ورکړه.

دوار مسکین ته ووایي، دغه مبلغ ما په فدیه کې د قضایي روژو تا ته در کړی دی، مسکین ووایي، ما قبول کړی دی، او بیرته مې در ببښلی دی. په کال کې دیرش روژې دي، د اته څلوېښتو کلونو [۱۴۴۰]یو زر څلور سوه څلوېښت روژې کیږي، مذکور مبلغ چې درو مسکینانو ته ورکړي، حساب پوره کیږي.

بیا عالم صاحب دوار ته ووایي: چې مبلغ مذکور د روژو په کفاره کې ورکړه، ګرزونکی و مسکین ته ووایي، دا مبلغ د دې حاضر میت د کفارو د روژو په فدیه کې ما تا ته درکړی دی، مسکین ورته ووایي، ما قبول کړی دی، او ما بیرته در ببښلی دی. یا دواړه صرف وهبت او قبلت سره ووایي، که هر څو کفارې وي، د یوې کفارې فدیه کافي ده، ځکه کفارې تداخل خوري، د کفارې لپاره شپېته مسکینان ضروري دي، که په دائره کې شپېته مسکینان پوره وو؛ خو فبها والنعمة، او که نه و پوره، چې څونه باقي سي، و دغو کسانو ته دې په سبا ورځ ورکړي، دا په فقه کې افضل او راجح قول دی. او پر مرجوح قول باندي شپېته قبضه کفایت کوي، که څه هم شپېته کسان نه وي پوره، د دویم ځل لپاره دې پر وګرځوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا د دې عالم صاحب په رهنمایي کې دوار و مسکین ته ووایي، ما دغه مبلغ په فدیه کې د کفارو د قسمونو و تا ته درکړی دی، مسکین ورته ووایي، ما قبول کړی دی، بیا یوه کفاره کفایت کوي. په کفاره د قسمونو کې د لس تنه مسکینانو قبض ضروري دی.

بیا عالم صاحب د لس تنه خلکو پر ځای دوولس دیارلس تنه کسانو ته ورکړي، چې پدغه لس تنه کسانو کې غنیان موجود وي، او که یقینا لس تنه سره مسکینان وو، بس دغه لس کفایت کوي، مالابد ته ضرورت نسته.

بیا د عالم صاحب په رهنمایي کې دوار و مسکینانو ته په کفاره د ظهار کې مبلغ ورکړي، د هرې نکاح، یوه کفاره د ظهار ورکوي، د هرې ښځې کفارات د ظهار تداخل سره خوري، مگر د یوې ښځې او د بلې ښځې کفارات ظهار تداخل نه سره خوري، پدې کې بیا پر قول راجح باندي شپېته مسکینان ضروري دي، او پر قول مرجوح شپېته قبض کفایت هم کوي.

د هرې سجده تلاوت فدیه، د یوې روژې او یا د لمانځه فدیه ده، دغه ډول د صدقة الفطر په ځای کې، د اخترې په ځای کې، د عشر او زکوة په ځای کې، دا مبلغ ورکوي،.

د عالم صاحب په رهنمایي کې دوار و مسکین ته ووایي، مبلغ د دې حاضر میت د ټولو حقوقو شرعیه وو په فدیه کې ما و تا ته درکړی دی، مسکین ووایي، ما قبول کړی دی، او ما بیرته و تا ته بښلی دی.

پدغه دوران اسقاط کې اکثر وخت یو بل عالم تقریر کوي، د دوره اسقاط په اخیره کې د میت وارث پر موجوده کسانو په خپله خوښه د تصدق په نام تقسیم کړي، مسکین، غني، هلک، لېونی، معتو ټولو ته یې ورکوي، لدې وروسته یو عالم دعا وکړي، چې یا الله جل جلاله زمونږ دغه حیله شرعیه او خیرات په خپل دربار کې قبول کړه، پدې وخت کې د صلوة جنازې مقرر وخت پوره وي، پر دغه میدان باندي د جنازې لمونځ اداء

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي، لدې وروسته که قبر تیار و، میت ور واخلي و قبر ته، او که قبر نه و تیار، خلک صفونه مات کړي، او کښیني، د قرآن کریم یوځه تلاوت وسي، بیا له هغه وروسته دعا وسي، له دعا وروسته میت دفن کړي، له دفن څخه وروسته خلک کښیني.

یو عالم یا یو حافظ صاحب د قبر سر ته سورة البقرة اول آیاتونه مبارکان ووایي، او د قبر پښو ته بل قاري صاحب د سورة البقرة اخیري آیاتونه ووایي. له هغه وروسته حاضر میت ته، خپلو ځانونو ته، ټولې مقبرې ته، او ټول مسلمه امت ته دعا وکړي.

بیا یو عالم صاحب خلکو ته ووایي: چې دغه میت ته تر خپلو حقوقو ور تیر سي، کیدای سي، پدغه حاضر خلکو کې به یې د یو چا غیبت کړی وي، او یا به یې دغه حق په بل شيء وربانديي سوی وي. د میت وارث اعلان وکړي، که د هر چا مالي حق پر باندي وي، و هغه ته مونږ تیار یو، که اوس نه وایي، په وروسته کې دې زمونږ سره رابطه وکړي. له قبرستان څخه چې را ووځي، هغه کسان چې له اطرافو څخه راغلي وي، د هغو په خاطر دغه خلک یو ځل کښیني، هغه د لیري ځای میلمانه اکثره ځي، رخصت اخلي، د میت و وارثانو ته ووایي، چې زمونږ بس دغه ناسته د تعزیت ناسته ده، زمونږ کورونه لیري دي، الله جل جلاله دې عبد الله مرحوم ته مغفرت وکړي، و تاسو ته دې الله جل جلاله صبر جمیل درکړي. هغه و دوی ته دعا وکړي، چې تاسي ډیر تکلیف کړی دی، او الله جل جلاله مو دغه سعي او تکلیف قبول کړه، الله جل جلاله مو هر قدم د نیکۍ په تله کې واچوه. دغه دعاوې سره وکړي، او سره رخصت سي.

دلته بعض خلک د خیرات په نوم یو شيء راوړي، اکثره وخت خرما وي، په سابقه کې د هغه حکمت دا و، چې هغه کسان به لیري ځای ته تلو، او موجوده د کلي خلک به هم وړي سوو، نو د خرما راوړل تر هر شيء هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسانه وو، او هم سنه غذا په حاصلې ده، وارثانو به دا زړه غوښتو، چې دغه خلک یو شيء وخوري، او ماړه سي، او دغه خوراک ته په فقه کې خوراک حاجت وايي، دا اتفاقا جائز دی؛ ځکه دا ضیافت ندی، تصدق دی، او تصدق مستحب دی.

او په اوس کې وخت کې یې ډیر کم خلک راوړي؛ ځکه هغه حاجت رفع دی، تلونکي خلک په موټرانو کې ځي، او هم په لارې کې د خوراک شیان ډیر دي، بلکې اکثره وخت د اطرافو نه راغلي خلک د کلي خلک راولي، ډوډۍ ورکړي، بیا یې رخصت کړي، دا زمونږ د علاقو مروج حیله اسقاط دی.

الحمد لله چې یو جزء د فقهي له حیله اسقاط سره مخالفت نلري، او کوم شیان چې د دغه بیان په ضمن کې ما ذکر کړو، د هغو لپاره یوځو مختصر د فقهي عبارات ذکر کوم.

ثم كفارة واحد عما بقي عن ايمان العمر على قول محمد «رحمة الله عليه» بتداخلها كما ثقله سيدي الوالد عن المقدسي عن البغيه عن شهاب الأئمة. وقال: صاحب الأصل هو المختار عند ومثله في القهستاني عن المنيه، وهو مذهب الامام احمد بن حنبل «رحمة الله عليه» آه. منة الجليل (٢٢٤). لو اعطى من كفارة ظهار مسكينا واحدا كله في يوم واحد لا يجزيه الا عن يومه ذلك هذا في الاعطاء بدفعة واحدة او اباحة واحدة من غير خلاف ، اما اذ ملّكه بدفعات فقد قيل يجزيه، وقيل: لا يجزيه الا عن يومه ذلك وهو الصحيح، كذا في التبيين، الفتاوى الهندية (١/٥٣٨).

و اما التمليك من مسكين واحد في يوم واحد بدفعات فقد قيل: لا يجزيه، و قد قيل: يجزئه؛ لأن الحاجة الى التمليك تجدد في يوم واحد بخلاف ما

(c) ketabton.com: The Digital Library

إذا دفع بدفعة واحدة؛ لأن التفريق واجب بالنص الهداية في فتح القدير (٣/٢٤٤). و هكذا في مجمع الانهر (١/٤٦٢).

د فقهاء كرامو د قتل خطاء په كفاره كې اختلاف دی.
علامه الشرنبلالي رحمة الله عليه وايي: د قتل خطاء په كفاره كې تبرع د وارث صحت نلري؛ ځكه د قتل خطاء په كفاره كې لومړی د رقبې عتق دی، او وارث د رقبې اعتاق د ميت له جانبه نسي كولای؛ ځكه خو بيا الزام د ولاء پر ميت باندي راځي، بې له وصيته د ميت، او روژه د اعتاق بدل ده، د روژې فديه نه صحيح كيږي؛ ځكه هغه بدل د بدل ده، په فقه كې بدل معتبر دی، او د بدل بدل غير معتبر دی.
او كافي النسفي وايي: د قتل خطاء كفاره دې ورکړي؛ ځكه روژه د ميت په حق كې اصل دی؛ ځكه اعتاق خو له جهته د الزام د ولاء صحت نه درلود، او فديه بدل د روژې دی، په فقه كې بدل معتبر دی؛ خو احتياط دادی، چې د قتل خطا فديه هم ورکړي، منة الجليل (٢١٦).

«الاقساط في دفع الاعتراضات على الاسقاط»

پدې بحث كې زمونږ مقصد د هغه اعتراضاتو دفع كول دي، كوم چې بعض علماء كرامو پر حيله اسقاط كړي وي، او يا يې په حيله كې پر يو خاص عبارت كړي وي، د دې لپاره چې مسلمه امت ته حق واضح سي، زما مقصد نه پر علماء كرامو اعتراض كول دي، نه د بريلويانو د فاع كول دي، او نه هم د بريل سره كوم تعلق لرم، زما ټول استاذان ديوبندي حضرات دي، او مطلق حنفيان دي.
نظر مې دا دی، چې زمونږ لپاره حنفيت كافي دی؛ ځكه ديوبنديت او برېلويت نه مذهبونه دي، او نه يې مونږ مقلدين يو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب په سر کې د ابو الليث السمرقندي عبارت ذکر سو، په هغه عبارت کې د دوو شيانو ذکر او اثبات سته.

لومړی: د حيله اسقاط ثبوت.

دوهم: په حيله اسقاط کې د قرآن کريم گرزول.

پر دغه عبارت باندي مولانا سرفراز خان صفدر رحمه الله په راه سنت کې اعتراضات کړي دي، روايۀ او درايۀ يې رد کړی دی، او مفتي ممتاز صاحب په دغو اعتراضاتو ډير ناز کړی دی، او په دغه ناز ډير خلک دوکه کيږي، لهذا مونږ د مولانا سرفراز خان صاحب تحقيق ته ځواب وايو، پدې ځواب ويلو کې مونږ خپل ځان پر مولانا سرفراز رحمه الله لوړ نه گڼو، او نه کيدلای سو؛ مگر هر شخص د مذهب په دائره کې د تحقيق حق لري.

لومړی ځواب: د مولانا صفدر صاحب تحقيق ته ځواب وايو، چې د ابي الليث السمرقندي رحمه الله په عبارت کې د دوو شيانو اثبات موجود دی. يو حيله اسقاط او بل په حيله اسقاط کې قرآن کريم گرزول. پدغو دواړو خبرو تا په خپل کتاب «راه سنت» کې اقرار کړی دی.

دوهم ځواب: تا ويلي دي، چې په اتفاق د علماء کرامو حيله اسقاط ثابت ده. او هم دې تا په احوالو سره ثابته کړې ده: چې قرآن کريم په فديه کې مال دی، د هر قسم مال ورکول جائز دی، پدې شرط مال چې څونه وي، په هغومره يې شمار کړې، بيا د ابو الليث السمرقندي د عباراتو رد کول څه فائده لرئ.؟

هلته به يې رد مفيد واى، چې د ده قول د مذهب سره يا ستا د نظر سره ټکر واى؛ مگر صرف فائده يې دا ده، چې پدغه عبارت سره بريلوي حضراتو دليل نيولی دی، او تا رد کړی دی.

مسلمه امت دې بايد پدې پوه سي، چې مولانا صفدر صاحب چې د کوم اساقط رد کوي، هغه رد يې پر ځای دی، مگر په هغه اسقاط هيڅوک قائل

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه دي، لکه څنګه چې مونږ مخته د خپل اسقاط کيفيت ذکر وکړ.

درېيم ځواب: مولانا سرفراز صفدر صاحب ويلي دي، چې ابو الليث السمرقندي که څه هم ډير لوړ فقيه دی، مګر په فن روايت او حديث کې خو به محدثينو حضراتو ته رجوع کولی شي، لهذا د ده دغه استدلال د محدثينو له نظره صحيح ندی؛ ځکه پدغه سند کې مجهول کسان سته.

مونږ ورته وايو: ابو الليث السمرقندي چې ستا په خپله وينا ډير ستر فقيه دی: خو حال دا، چې انسان تر هغه وخت پوري فقيه کيدلای نشي، چې محدث نه وي. د فقيه او محدث تر منځ عموم او خصوص مطلق دی، فقيه اخص مطلق دی، او محدث اعم مطلق دی، هر فقيه به محدث وي، او هر محدث لازم ندی چې فقيه وي، د فقيه او محدث کلام چې سره ټکر سي، ترجيح فقيه ته ورکول کيږي.

بله خبره دا چې، د ابي الليث السمرقندي په شان کې دا ثابته ده، لکه څنګه چې په فقه کې امام ؤ، دغه ډول حافظ په احاديثو مبارکانو کې هم ؤ، لهذا ابي الليث السمرقندي «رحمة الله عليه» چې کوم سند قبول کړی دی، مونږ يې بايد قبول کړو. کوم شيء چې مونږ په سند کې وينو، د محدثينو په نظر هغه شيء [۱۰۰]سل چنده وي.

بل د ده دغه سند او عبارت نورو جيدو فقهاء کرامو قبول کړی دی، امام غزالي رحمةالله عليه په کتاب الدرر کې نقل کړی دی، د امام غزالي نقل د تائيد لپاره کافي او شافي دی.

لما صنف الامام الرباني محمد بن حسن الشيباني كتاب الحيل في كل انكر عليه علماء البغداد، بلغوا تلك القصة الى خليفة البغداد، فقال الخليفة: ارسل الى ذلك فان كان موافق للاصول فبها، والافنخرقه، فقال: ان العلماء احسادوا وانكراو حسدا، فجاء الامام بذلك الكتاب الى

(c) ketabton.com: The Digital Library

الخليفة فنظر فيه فتعجب فطلب العلماء، وقال: انظروا فيه بدقت النظر من غير حسد، فلما رأوه، قالوا: فقد احسن محمد ضاعف الله اجره الى الابد، ثم سئل الخليفة عن الامام من أي اصل اخرجت تلك المسائل.؟ قال: اخرجت من قصة ايوب و يوسف و سنة حيلة الرباء والحد. فقال الخليفة: للعلماء من انكر الحيلة فقد انكر القرآن والحديث و اجماع العلماء، فالتقرير واجب عليه، فلما ورقة وقع النظر على حيلة الاسقاط، فقال الامام: اسهل طريقته ان يبيع الوارث على الفقير مصحفا قابل القرأة ثم يهب الفقير للوارث، ثم، فثم، حتى يتم لعل الله يجعل فدية الصوم والصلوة والزكوة و غيرها، فقال العلماء: قلت قولا حسنا بارك الله في عمرك، فاكتب في كتابك، فكتب الامام تلك الحيلة في كتابه، فشاع في زمان الخليفة. الدرر للامام الغزالي. قال: الشارح السمرقندي حدثنا عباس بن سفيان عن ابن عتبة عن ابن عوف عن محمد عن عبدالله، آه.

پدې عبارتونو کې دري شيان ثابت سوي دي.
يو حيله اسقاط د امام محمد رحمه الله څخه، بل د قرآن كريم گرزول په حيله اسقاط کې، او بل د امام غزالي رحمه الله له ابو الليث السمرقندي رحمه الله نه د سند نقل کول. مونږ ته ددې سند د رد کولو هيڅ گټه او فائده نسته.

فان مثل هؤلاء الأئمة الثقات الاعلام الناصرين للاسلام حاشاهم ان ينقلوا الينا شيئا من غير تثبت ولا رؤية، فانهم أمَنَاء الشريعة الطاهرة النقية، آه. منة الجليل (١/٢١٠).

(الفقهاء هم أعلم بمعاني الحديث) سنن الترمذي ابواب الجنائز، كان

(c) ketabton.com: The Digital Library

حديث الفقهاء أحب اليهم من حديث الشيخة (كتاب الجرح والتعديل) تحفة المناظر (٦٢).

وقال: العلامة الخفاجي السمرقندي «رحمة الله عليه» هذا هوا الامام الجليل المعروف بامام الهدى الفقيه الحنفي.

او علامه عبد اللكهنوي رحمه الله وايي: نصر بن محمد بن احمد بن ابراهيم ابو الليث الفقيه السمرقندي المشهور بامام الهدى، اخذ عن ابي جعفر الهندواني، عن ابي القاسم الصّفار، عن نصير بن يحيي، عن محمد بن سماعة، عن ابي يوسف وله تفسير القرآن والنوازل والعيون والفتاوى و خزانة، الفقه و بستان العارفين و شرح جامع الصغير و تنبيه الغافلين و غير ذلك، فوائد البهية (٢٨٧).

څلورم ځواب: مولانا سرفراز خان صفدر صاحب وايي: چې امام محمد رحمه الله كتاب الحيل نلري، دا د ده په حق كې صرف افتراء ده، بلكې يو چا له ځانه پسې جوړه كړې ده.

مونږ ورته وايو: داسې نده، كتاب الحيل د امام محمد رحمه الله كتاب دى. شيخ الاسلام شمس الائمة السرخسي رحمه الله په كتاب المبسوط كې چې امام محمد رحمه الله د ظاهر الروايه كتابونو شرحه ده، په هغه كې داسې ليكلي دي:

و اما ابو حفص رحمه الله كان يقول هو من تصنيف محمد رحمه الله، وكان يروى عنه ذلك، و هو الاصح، فان الحيل في الاحكام المخرجة عن الامام جائزة عند جمهور العلماء، وانما كره ذلك بعض المتعسفين لجهلهم و قلة تأملهم في الكتاب والسنة والدليل على جوازه من الكتاب قوله تعالى:

(c) ketabton.com: The Digital Library

﴿وخذ بيدك ضعثا فاضرب به ولا تحنث﴾ الآية، آه. المبسوط السرخسي - كتاب الحيل (٣٠/٢٢٩).

شمس الائمه سرخسي رحمه الله وايي: چې ابو حفص رحمه الله به ويل: کتاب الحيل د امام محمد رحمه الله له تصانيفو څخه دی، او دغه نقل به يې له امام محمد رحمه الله څخه کوی، او دا ډيره صحيح خبره ده، ځکه دغه حيلې په احکامو کې، چې له امام محمد رحمه الله نقل دی، په نزد د اکثرو علماء کرامو جائز دي، او يوځو متعسفين يې مکروه بولي، هغه هم د دوی د ناپوهي او د نه فکر کولو نتيجه ده، او حيله په قران ثابته ده. په وروسته کې وايي: دغه ډول په احاديثو مبارکانو ثابته ده، آه.

او مولانا سرفراز خان صفدر صاحب بريلوي حضراتو ته غصه دی، لهذا دغسې ظاهر عبارت او د جمهورو علماء کرامو طرف نه وينې، او مونږ نه بريلويان يو، او نه هم هغه قسم اسقاط کوو، کوم چې ده رد وربانديې کړی دی، او زمونږ د حيله اسقاط سره ټکر او تضادنه لري، ان شاء الله.

اقسوس صد افسوس په بر صغير کې احناف په څو ډلو جماعته تقسيم سو. بريلويان: هغه بيا په خپلو کې قادريان، نورانيان، عطاريان، او دعوة اسلامي. ديوبنديان: بيا په خپل منځ کې عثمانيان، مدنيان، پنجپيريان، او سيفيان، د دغو نسبتونو په کشېرانو کې ډير داسې خلک سته، چې و دغه نسبت ته د مذهب په نظر گوري. او دغه تفرقه تر ټولو ستره فتنه ده.

الحمد لله ثم الحمد لله!

يو افغانان دي، چې تر اوسه پر حنفيت قائم پاته دي، بل نوم ندی پر ولاړ سوی، او الله تعالى دې تر قيامته پر دغه حنفيت اتحاد او اتفاق ور نصيب کړي.

پينځم ځواب: مولانا سرفراز خان صفدر صاحب وايي: چې په دوهم سند کې محمد بن عمر واقدي رض موجود دی، هغه قابل اعتبار ندی، امام

(c) ketabton.com: The Digital Library

بخاري، ابن مبارک، ابن نمير، اسماعيل بن زكريا رحمهم الله تعالى اجمعين و ده ته متروک الحديث ويلى دى، امام معين رحمة الله عليه ورته ضعيف او ليس بشيء ويلي دي.

مونږ شپاږ ځوابونه ورته وايو:

لومړى: واقدي رحمه الله زمونږ جيدو فقهي احنافو معتبر بللى دى، د مقلد لپاره دا شافي او كافي دى.

شيخ الاحناف محقق المحقيقين امام الفقهاء امام ابن الهمام «رحمة الله عليه، د واقدي رحمه الله په شان كي وايي:

قال: كانت بير بضاعة طريقا للماء الى البساتين و هذا تقوم به الحجة عندنا، اذا وثقنا الواقدي، اما عند المخالف فلا لتضعيفه اياه، فتح القدير – باب الماء الذي يجوز به الوضوء (١/٦٩).

او حضرت علامه ابراهيم حلبي رحمه الله وايي:

والصحيح في الواقدي التوثيق، آه. حلبي كبيري – فصل في احكام الحياض (٩٣).

او ابن نجيم المصري رحمه الله وايي:

ما ذكره الطحاوي عن الواقدي اثبات وما نقل ابو داود عن البستاني، نفي والاثبات مقدم على النفي، آه. كتاب الطهارة - بحر الرائق (١/١٤٥).

قال البيقي: الواقدي لايحتاج بما يسنده فضلا عما يرسله، قلنا: قد أثنى عليه الدراوردي، و ابو بكر بن العربي و ابن الجوزي و جماعة. بحر الرائق (١/١٤٥).

(c) ketabton.com: The Digital Library

او علامه محمد يوسف رحمة الله عليه وايي:
الواقدي، وان اختلف المحدثون في جرحه و تعديله لكنه رأس في المغازي والسير والاخبار والحوادث الكائنة في وقت النبي صلى الله عليه وسلم و بعد وفاته و هو من أهل المدينة، فلا شك انه اعلم بحالها، آه. اماني الاحبار و شرح معاني الاثار.
او علامه شاه محمد انور شاه الكشميري رحمه الله د واقدي په شان کي وايي: فائدة مهمة واعلم انهم تكلموا في الواقدي وامره عندي أنه حاطب ليل يجمع بين رجل وخيل فأتي بكل رطب ويابس صحيح وسقيم، وليس بكذب وهم متقدم عن أحمد وأكبر منه سنا ، ولكنه رضاعه فقد أن الرفقة ، وقلة ناصريه فتكلم فيه من شاء ، وأما الدار قطني فانه وان أتى بكل نحو من الحديث لكنه شافعي المذهب فكثرت حماته فاشتهر اشتهار الشمس في رابعة النهار ، وبقي الواقدي مجروحا لايذب عنه أحد ، فذلك عندي من أمر الواقدي أما جمعه بين الضعاف والصحاح فذلك أمر لم ينفرد به ، بل فعله آخرون أيضا الخ ، فيض الباري شرح البخاري (١٢٤ / ٤ .)

علامه محمد انور شاه كشميري رحمه الله وايي :
په واقدي رحمه الله کې خلک خبري کوي،؛ خو زما په خيال واقدي رحمه الله که څه هم صحيح او ضعيف احاديث نقل کوي ؛ مګر درواغجن ندى، او دى تر امام احمد رحمه الله مقدم دى، او هم پر مشر دى؛ مګر ملګري او مددګاران يې نسته، نو ځکه د هر چا چې زړه وغواړي، هغه يو څه په کې وايي. او امام دار قطني رحمه الله هم صحيح او هم ضعيف حديث

(c) ketabton.com: The Digital Library

نقل کوي ، مگر شافعي مذهبه دی، ساتونکي يې ډير دي ؛ ځکه په نړۍ کې لکه لمر داسې مشهور سو، او واقدي رحمه الله مجروح سو، هيڅ څوک دفاع نه ځيني کوي.
زما د واقدي رحمه الله په هکله دا نظر دی، چې صحيح او ضعيف حديث جمع کول خو صرف واقدي نه کوي، نور يې هم کوي.
شاه صاحب رحمه الله هم دا ګيله کوي ، چې حنفيان يو د بل دفاع نه کوي، بلکې يو پر بل تور داغ سره لګوي .

دوهم : واقدي رحمه الله فقهاء کرامو معتمد بللی دی ، محدثين حضرات که يې معتمد نه بولي، پدې غير معتبر نه بلل کيږي ؛ ځکه مخته ذکر سو، چې د فقهي او محدث کلام چې سره ټکر سي، تر جيح فقيه ته ورکول کيږي. تحفة المناظر - لمولانا منظور احمد مينګل (ص ٦٢.)
درېيم : ډير محدثين واقدي رحمه الله معتمد بولي، لکه ابراهيم حربي، ابو يحيى ازهري ، يزيد بن هارون ، ابو عبيد القاسم بن سلام ، مصعب زبيري ، ابوبکر صفاني ، ابوبکر ابن العربي ، حافظ ابن الجوزي ، علامه دراوردي ، مجاهد بن موسى ، عباس عنبري ، محدث ذهلي ، ابوبکر بن شيبه.

څلورم: نه د هرچا جرحه معتبره ده، او نه هره جرحه معتبره ده.
مولانا سرفراز خان رحمه الله چې په کوم چا واقدي رحمه الله مجروح بولي، د هغو په شان کې د مولانا عبد الحي اللکهنوي رحمه الله خبره واورئ!
ومنها أن يكون الجارح من المتعنتين المشددين ؛ فان هناك جمعا من أئمة الجرح والتعديل لهم تشدد في هذا الباب ، فيجرحون الراوي بأدنى جرح،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ويطلقون عليهم مالاينبغي اطلاقه عند أولي الباب ، فمثل هذا الجارح توثيقه معتبر ، وجرحه لايعتبر ، اذا وفقه غيره ممن ينصف، فمنهم: أبوحاتم، والنسائي ، وابن معين ، وابن القطان ، ويحيي القطان ، وابن حبان، وغيرهم، فانهم معروفون باالجرح والتعنة فيه ، فليست العاقل في الرواة اللذين تفردوا بجرحه واليتفكر فيه. الرفع والتكميل في الجرح والتعديل (ص ١٨).

مولانا عبد الحي اللكهنوي رحمه الله وايي:

ډير داسې کسان سته، چې په جرحه کې تعنت او تشدد کوي، اسراف او تجاوز کوي، په ډير معمولي شيء باندي راوي مجروح کوي، د داسې خلکو توثيق معتبر دی، مګر جرحه يې نده معتبره، چې ترڅو دغه راوي يو بل انصاف داره شخص نوي مجروح کړی، د هغو له جملې دغه مذکور اشخاص دي.

ايقاظا لا تغتر بقول ابي حاتم في كثير من الرواة على ما يجده من يطالع الميزان، و غيره، آه.

ايقاظا كثيرا ما تجد في ميزان الاعتدال وغيره في حق الراوة نقلا عن يحي بن معين انه ليس بشيء، فلا تغتر به ولا تظنن انه ذلك الراوي مجراو بجرح قوي، فقد قال: الحافظ ابن حجر في فتح الباري في ترجمة عبد العزيز بن المختار البصري، ذكر ابن القطان الفاسي ان مراد بن معين من قوله ليس بشيء، يعنيّ احاديثه قليلة ، انتهى. وقال: السخاوي في فتح المغيث قال: ابن القطان ان ابن معين اذا قال: في الراوي ليس بشيء انما يريد انه لم يرو حديثا كثيرا، الرفع والتكميل (١٥-١٦).

(c) ketabton.com: The Digital Library

مولانا عبد الحي اللكهنوي رحمة الله عليه وايي:
كه څوک ميزان اعتدال مطالعه کوي، د ډيرو راويانو په شان کښي دې د ابي حاتم په قول نه دوکه کيږي، او دغه ډول په ميزان اعتدال وغيره کښي دې د يحيى ابن معين په قول نه دوکه کيږي، چې ووايي: فلان راوي «ليس بشيء» يعني: دغه ليس بشيء د ده جرحه نده مقصد، بلکې دى وايي: چې دغه راوي دونه حديث ندي نقل کړي. معنا دا، چې لږ حديث يې نقل کړي دي.

ايقاظ قد كثر علماء عصرنا من نقل جروح الرواة من ميزان الاعتدال مع عدم اطلاعهم على انه ملخص من كامل ابن عدي و عدم وقوفهم على شرطهما فيه في ذكر احوال الرجال فوقعوا به في الزلل و اوقعوا الناس في الجدل، فان كثيرا ممن ذكر فيه الفاظ الجرح معدود في الثقات سالم من الجرح فليبتصر العاقل وليتنبه الغافل وليجتنب عن المبادرة الى جرح الرواة بجرد وجود الفاظ الجرح في حقه في الميزان، فانه خسران أي خسران. الرفع والتكميل (٢١).

مولانا عبد الحي اللكهنوي رحمة الله عليه وايي:
خبردار! زمونږ د زمانې ډيرو علماء کرامو له ميزان الاعتدال په راويانو جرح نقل کړي دي، او پدې ناخبره دي، چې ميزان الاعتدال له کامل بن عدي څخه را خلاصه سوى دى، او دغه علماء کرام د کامل او ميزان اعتدال په شرائطو د خلکو د احوالو په اړه علم هم نلري، لدې وجې دغه علماء پکې وختل او وښويېدل، او خلک يې په جنګ کې سره واچول؛ ځکه ډير داسې کسان په ميزان الاعتدال کې مذکور دي، چې جرحه وربانديې سوې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي، هغه ثقه او له جرحې سالم خلک وي.
لهذا عاقلان دې د غفلت له خوبه را بيداره سي، د راويانو په جرحه کې دې تلوار نه کوي، چې خالي په ميزان الاعتدال کې ووينې، ځکه دا د عدل ترازو ندی؛ بلکې د خسران او تاوان ترازو دی.
نوموړی علامه رحمه الله د الله جل جلاله دغه قول ته اشاره کوي، ﴿وأقيموا الوزن بالقسط ولاتخسروا الميزان﴾.
يعني: ميزان الاعتدال په خپله غير معتمد دی، بيا ته په ده باندې څنګه بل څوک غير معتمد ثابتوئ.؟
او شيخ الاسلام تاج الدين سبكي رحمة الله عليه وايي:
الحذر كل الحذر ان تفهم ان قاعدتهم ان الجرح مقدم على التعديل على اطلاقها ولو اطلقنا تقديم الجرح لما سلم لنا احد من الائمة اذ ما من امام الا وقد طعن فيه طاعنون ، و هلك فيه هالكون، مقدمه تعليق الممجد على موطاء امام محمد (۳۱).
و بعض الجروح صدر من المتاخرين المتعصبين كالدار قطني وابن عدي و غيرهما، و منهم من عادته في تصانيفه كابن عدي كامل والذهبي في ميزانه انه يذكر كل ما قيل في الرجل من دون الفصل بين المقبول والمهمل، فاياك ، ثم اياك ان تجرح احدا بجرد قولهم من دون تنقيده باقوال غيرهم كما ذكرت كل ذلك في السعي المشكور في رد المذهب الماثور مقدمه تعليق الممجد (۳۳).
او علامه تاج الدين سبكي رحمة الله عليه وايي:
ودا ډيرې، او مکمل څان وساتئ لدې خبر، چې د علماء کرامو دا قاعده ده، چې جرح مقدمه ده، پر تعديل مطلق؛ ځکه که جرحه مقدمه سي پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعديل باندي، يو امام به سالم نسي را پاته؛ ځکه داسې امام نسته، چې پر هغه دې يو طعن ويونکی طعن نوي ويلی، بلکې د عادل او منصف جرحه مقدمه ده پر تعديل. او د متعصب او متجاوز جرحه نده مقدمه پر تعديل باندي؛ ځکه بعضي جرحې له متعصبينو متأخرينو صادري وي، لکه دار قطني او ابن عدي و غيرهما، له دوی څخه د بعضو عادات په خپلو تصانيفو کې دا دی، لکه ابن عدي په کامل کې، او ذهبي په ميزان الاعتدال کې، چې يو چا د يوه شخص په حق کې څه را نقل کړي وي، دوی يې را نقل کوي، و دېته نه گوري، چې دغه جرحه مقبوله ده، او که مردوده ده. لهذا ځان وساتئ او مکمل يې وساتئ لدې خبر، چې پر يو چا باندي د دوی په قول جرحه و نکړئ، تر هغه وخته پورې چې د دوی پر قول بل چا جرح نوي کړې، او دا ټول ما السعي المشکور في رد مذهب الماثور کې ذکر کړي دي.

تاج الدين سبکي رحمة الله عليه وايي:

ومنها انه قد جرحه سفيان الثوري، والدار قطني، والخطيب، والذهبي، و غيرهم من المحدثين، وهذا قول صدر عن الغافلين فان مطلق الجرح ان كان عيبا يترك به المجروح فليترك البخاري، و مسلم، والشافعي، و احمد، و مالك، و محمد بن اسحاق صاحب المغازي، «رحمهم الله» و غيرهم من أجلة اصحاب المعاني، فان كلا منهم مجروح و مقدوح، مقدمه تعليق الممجد على موطاء امام محمد «رحمه الله».

علامه سبکي رحمه الله وايي:

دا د غافلانو خلکو قول دی، چې مطلق جرحه پر تعديل مقدمه ده؛ ځکه سفيان ثوري، دار قطني، خطيب بغدادي، ذهبي، او داسې نورو محدثينو

(c) ketabton.com: The Digital Library

امام ابو حنيفه «رحمة الله عليه» هم مجروح کړی دی، که مطلق جرحه عيب سي، او مجروح وربانديمتروک سي، نو امام بخاري، مسلم، شافعي، احمد، مالك، محمد بن اسحاق صاحب المغازي، «رحمهم الله» او داسې نور مخور او معظم اشخاص به متروک او غير معتبر سي؛ ځکه پر دغو ټولو جرحه سوې ده.

لهذا مولانا سرفراز خان صفدر صاحب!

نه هره جرحه معتبره ده، او نه هم د هر چا جرحه معتبره ده.

پينځم: د علامه واقدي رحمه الله په کلام کې د دوو شيانو اثبات دی، يو په قرآن کريم باندي توسل کول، او بل قرآن کريم په فديه کې ورکول. توسل په قران مجيد سره په قرآن کريم او حديث نبوي باندي ثابت دی، رسول الله «صلى الله عليه وسلم» ويلي دي، «اللّٰهُمَّ ارحمني بالقرآن العظيم» او دغه رنګه قرآن کريم په اعتبار د کاغذ، د جوړ او د چاپ سره مال متقوم دی، خريد او فروخت يې جائز دی، د هر مال متقوم په اعتبار د خپل قيمت سره په فديه کې ورکول جائز دی.

لهذا د واقدي رحمه الله دواړې خبرې د شريعت سره موافق دي، نو بيا د ده کلام رد کول څه فائده لرئ.؟

هماغه فائده يې بايد د مولانا سرفراز خان صفدر رحمه الله د دغه قول منونکي بيان کړي.

شپږم: مولانا سرفراز خان صفدر صاحب او د ده د قول منونکو ته وايو، چې مونږ حيله اسقاط د واقدي رحمه الله په قول نه ثابته وو، حيله اسقاط د فقهاء کرامو په قول ثابت ده، د واقدي رحمه الله کلام په تائيد کې ذکر کوو، واقدي رحمه الله که بالفرض ضعيف في الحديث سي، لکه بعض محدثين چې وايي؛ خو قوي في التاريخ دی، لکه څنګه چې د معاني الآثار په شرحه اماني الاخبار کې ذکر دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

الواقدي وان اختلف المحدثون في جرحه و تعديله؛ لكنه رأس في المغازي والسير والاخبار والحوادث الكائنة في وقت النبي «صلى الله عليه وسلم» و بعد وفاته وهو من اهل المدينة فلا شك انه اعلم بحالها، آه.

او علامه محمد انور شاه كشميري رحمه الله له امام مسلم څخه نقل كوي، وايي: محدثين چې په يوه حديث كې من حيث التصحيح والإعلال اختلاف وكړي، زما په فكر احتياط دا دى، چې عمل په وسي.

قلت اخرجه مسلم وأئمة الحديث اذا اختلفوا في التصحيح والإعلال، فالإحتياط عندي في الاعمال، آه.فيض الباري شرح البخاري (٤/٩١).

اووم: د مولانا سرفراز خان صفدر صاحب د قول پر منونكو، لكه مفتي ممتاز صاحب يو اعتراض كوو، هغه دا دى: د احاديثو په اصطلاحاتو كې دا قاعده ده، چې د دوو حديثو مباركانو ضد او ټكر سره راسي، اول به د دوى په منځ كې تطبيق كوئ، كه تطبيق ممكن نه وو، بيا به يوه ته ترجيح وركوئ، او كه ترجيح ممكنه نه وه، بيا به سكوت كوئ، د ترجيح په صورت كې چې يو راجح سي، په يوه وجه د ترجيح باندي به په هغه عمل كوئ، او مرجوح به متروك العمل گرزوئ.

اوس پوښتنه دا ده، چې واقدي رحمه الله خو ويلي دي، چې حضرت عمر «رضي الله عنه» په دوره اسقاط كې قرآن كريم گرزولى دى، او واقدي صاحب ضعيف دى، هغه قوي راوي څوک دئ، چې ويلي وي، چې حضرت عمر رضي الله عنه له دغه عمل نهي او انكار كاوه، او يا يې نهي او انكار نكړي ذكر، خو د ده «رضي الله عنه» پر نه كولو تواتر نقل كړى وي، چې له حضرت عمر «رضي الله عنه» يې نه كول په تواتر ثابت دى، مونږ به ټول د هغه قوي راوي په قول عمل وكړو، او د ضعيف راوي قول به

(c) ketabton.com: The Digital Library

متروک العمل وګرزوه.

شپږم ځواب: مولانا سرفراز خان صفدر صاحب وايي: چې د واقدي رحمه الله په سند کې ابن جريح دی، ابن جريح که څه هم ثقه وو، مګر د خواهش د تکميل لپاره د حيلې قائل و، چنانچه هغه د [۹۹]نهه نيوي ښځو سره نکاح متعه کړې وه. مونږ هغه ځوابونه ورکوو، کوم چې مو د واقدي رحمه الله په دفاع کې ورکړل، چې نه هره جرحه معتبره ده، ته دې و جرحې ته نظر وکړه. او نه د هر چا جرحه معتبره ده، او نه د ده کلام د شرعي سره ټکر دی، چې رد يې کړو. او نه مونږ په ده د حيله اسقاط اثبات کوو، د فقهاء کرامو تائيد په کوو، او نه په مقابل کې قوي راوي لرئ، چې د هغه په قول عمل وکړو، او که وي، تاسي يې پيش کړئ.

اووم ځواب: مولانا سرفراز خان صفدر وايي: د ابو الليث السمرقندي په سند کې عباس ابن سفيان و غيره مجهول دي، په کتب الرجال کې مونږ ندی پيدا کړی، او بل ابن علية په [۱۹۳/۴]يوسل و درې يا څلور نيوي کې وفات سوی دی، او ابو الليث السمرقندي په [۳۷۳]درې سوه درې اويا کې وفات سوی دی، په منځ کې يوه واسطه لري، او عمر يې په منځ کې [۱۷۹]يوسل و نهه اويا کاله دی، دا کيدای نسي، يو عجيبه بې فائدې اعتراضات کوي.

مونږ ورته وايو:

اول: خو هماغه مخکيني ځوابات د دې سوالو لپاره کفايت کوي.

دويم: تاسي په کتب الرجال کې ندی پيدا کړی، آيا دغه عدم وجدان مستلزم عدم وجود لره دئ، او يا عدم ذکر مستلزم عدم وجود لره دئ، چې تاسي نکړ پيدا، لدې خو دا نده لازمه، چې موجود نه دئ، او يا د رجالو په کتابونو کې ندی ذکر، نو نسته. موجود دې وي، تاسي دې نه يی پيدا کړئ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

موجود وي، خو په اسماء الرجال کې دې نه يې ذکر.
په بل تعبير، په نفي د رؤيت نفي د روايت نه راځي، په بل تعبير، په نه ديد د کابل، نفي د کابل نه راځئ.
درېيم: يوځل خو دا معلومه کړه، چې دغه راوي ابن علية دی او که ابن عتبة دی، او بل چا ويل، چې يوسل او نهه اويا کاله طويله زمانه په يوه واسطه د دې متحمله نده، عقل يې نه مني؛ بلکې بلکل متحمله ده، مثلا: ابن عليه و عباس ابن سفيان «رض» ته په [۱۹۲]يو سل و دوه نيوي سنه کې دغه حديث ور اورولی دی، او عباس ابن سفيان و ابو الليث السمرقندي ته په [۲۸۲]دوه سوه دوه اتيا کې ور اورولی دی، ته يې فرض کړه، چې عباس ابن سفيان د اورېدلو په وخت کې د دوولس کالو وو، او ابو الليث السمرقندي هم د اورېدلو په وخت کې د دوولس کالو وو، پدې کې څه مشکل سته.؟
عباس ابن سفيان په وخت د تعلم کې د دوولس کالو دی، او په وخت د تعليم کې د [۱۰۲]يوسل دوه کلونو دی.
او ابو الليث سمرقندي په وخت د اخذ او تعلم کې د دوولس کلونو دی، يعني: په [۲۸۲]دوه سوه دوه اتيا کې، او وفات يې په [۳۷۳]درې سوه درې اويا کې سوی ده، ټوټل عمر يې [۱۰۳]يوسل و درې کاله کيږي، سل کاله عمر په اوس وخت کې بعيد نه دی، په هر کلي کې سل کلن خلک سته، او د پخوانيو خلکو عمر غالبا د دې زماني تر خلکو زيات وو.

اتم ځواب: مولانا سرفراز خان صاحب وايي: چې پدغه سند کې دې اوجد دوران القران له الفاظو صراحتا د دغه سند جعلي توب معلوميږي، که څه هم دغه نقطه بل چا ذکر کړې ده، خو خير په دغو الفاظو سند غير معتبر او جعلي نه ګرځي، پدې ځای کې تر امر او حکم اوجد لائق دی؛ ځکه خو په سند کې وايي: چې ددې طريقې ابدا او ايجاد حضرت عمر «رضي الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

عنه» کړی دی، یعني: مخکې معدومه وه، نومورې مبارک موجوده کړه، او دوران او تدویر دواړه ویل کیږي، دواړه مصدرونه دي، صرف یو لازمي دی، او بل متعدي دی، د لازمي په صورت کې نسبت مجازي دی، که داسې حق سي، لکه مولانا صاحب چې وایي، باید په ټول شریعت کې نسبت مجازي ختم سي، او دا کیدای نسي، د عقل او د نقل خلاف خبره ده. او داسې نور بې فائدې سوالانه یې هم کړي دي، د هغو ځوابونه د آئنده سوالونو په ځوابونو کې خپله کیږي، مستقل ځوابول نه غواړي.

بعض علماء کرام دا سوال کوي: چې حیله اسقاط په خیر القرون کې نه و موجود، نو بدعت دی، او هر بدعت ضلالت او ګمراهي ده، لدې سوال نه درې خبرې معلومیږي.

اوله خبره: حیله اسقاط په خیر القرون کې وجود نلري.

دوهمه خبره: هر شيء چې په خیر القرون کې وجود نلري، هغه بدعت دی.

دریمه خبره: هر بدعت ضلالت او ګمراهي ده.

دغه درې سره خبرې علی الاطلاق باطلې او غلطي دي.

اوله: ځکه خیر القرون د صحابه کرامو زمانې او د تابعینو زمانې او تبع تابعینو زمانې ته ویل کیږي، او یا خو د صحابه کرامو، تابعینو او تبع تابعینو ته ویل کیږي. او مخکې ذکر سو، چې حیله اسقاط په حواله یې نسبت و رسول الله «صلی الله علیه وسلم» ته سوی دی، او بله حواله یې نسبت و حضرت عمر «رضي الله عنه» ته سوی دی، او د دفقهاء کرامو په اتفاق یې نسبت و امام محمد رحمه الله ته سوی دی. او امام محمد رحمه الله تبع تابعي دی.

دویمه: هر هغه شيء چې په خیر القرون کې وجود نلري، هغه بدعت دی، دا خبره علی الاطلاق غلطه ده؛ ځکه ډیر داسې شیان سته، چې په خیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

القرون کې موجود وو، د هغه باوجود بدعت وو، مثلا: داسې شيء چې په هغه نه صحابه کرام رضي الله عنهم اجمعين راضي وي، او نه تابعين رحمهم الله اجمعين راضي وي، او نه تبع تابعين راضي وي، مګر خلک يې کوي، او دين يې هم بولي، لکه د مسيلمة الکذاب د نبوة دعوه، او يا د خواجو او روافضو ايجاد، او يا د حضرت عثمان رضي الله عنه په شهادت رسول، او يا نور جهلي رسومات اداء کول، او ډير داسې شيان سته، چې په خير القرون کې نه يې موجود؛ خو علماء کرامو ايجاد کړي وي، او هغه مذموم او سيئه بدعت نه وي، ځکه رسول الله صلى الله عليه وسلم وايي، «من سن سنة حسنة، آه» د لفظ د «من» اطلاق عام دی، تر قيامته يې پر هر چا اطلاق کول کيږي، بلکې تحقيق دا دی، چې بدعت دوه قسمه دی. سيئه او حسنه. په بل تعبير لغوي او اصطلاحي. يو جائز دی او بل ناجائز دی.

درېيمه: هر بدعت ضلالت او ګمراهي ده، دا هم على الاطلاق باطله جمله ده، بلکې هر بدعت سيئه ضلالت او ګمراهي ده، دا عام مخصوص البعض دی، او يا په «کل بدعة» کې لفظ د «کل» په معنا د کثير دی، يعني: اکثر مذموم دي او بعض ممدوح او محمود دي.

مشکل پدې ځای کې دی، چې بدعت حسنه و څه ته وايي، او سيئه و څه ته وايي، پدې کې ډيرو علماء کرامو تحقيق کړی دی، په مختلفو عبارتونو يې د دوی تعريفونه کړي دي، مګر د هغه باوجود په موجوده عصر کې ډيرو علماء کرامو يو او پر بل باندي د بدعت مهرونه سره وهي.

يو شيء وي، يو يې مستحب بولي، او بل يې بدعت بولي ، يو يې بدعت حسنه بولي، وايي: مستحب او بدعت حسنه سره جمع کيږي، او بل يې سيئه بولي.

لهذا د دواړو اړخونو تحقيقونه ما په سړو مغزو په رمضان مبارک کې بې د تعصب او کجروي څخه مطالعه کړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولو تحقيقاتو خلاصه په مختصر انداز پيش کوم، له الله تعالى څخه اميد لرم چې هر څوک يې د انصاف په سترګو وګوري، اختلاف او عناد له جانب مقابل سره ختم سي، او د کشيرانو د پوه کولو لپاره يو تمهيد او مقدمه وايم.

تحقيق عجيب و مفيد په بدعت کې:

محترمو! په نړۍ کې دوه قسمه شيان او امور دي، يو امور دينيه دي ، او بل امور دنيويه دي، يو هغه امور دي چې تعلق تر دنيا پوري لري، او بل هغه امور دي چې تعلق تر آخرت پوري لري، دغه دواړه امور کليات او اصول لري. په دغو اصولو او کلياتو کې تر قيامته پوري زيادت او نقصان نه راځي، او جزئيات د هر يوه تر حساب زيات دي، په جزئياتو کې زيادت او نقصان راځي، او دغه زيادت او نقصان چې خپل اصل او حکم ته منسوب سي زيادت او نقصان نه بلل کيږي، او که د بل اصل او حکم ته منسوب سي، بيا زيادت او نقصان بلل کيږي، لکه رسول الله صلى الله عليه وسلم چې وايي: هيڅ يو قوم بدعت نه کوي مګر د هغه په مقدار به سنت له دغه قوم څخه پورته کيږي.

مثلا د ټولې نړۍ د شيانو څلور اصول دي: [۱] اور [۲] اوبه [۳] خاوره [۴] هوا. له دغو څلورو ترکيبا او انفرادا الله جل جلاله [۳] درې نوع اجسام جوړ کړي دي، حيوانات، نباتات، جمادات، د ټولې نړۍ د موجوده شيانو رجع، او ميلان دغه [۳] درو نوعو ته ده.

په دنيا کې هر جسم يا به حيوان وي، يعني جسم نامي حساس متحرک بالاراده، او يا به نبات وي، يعني جسم نامي. او يا به جماد وي، يعني جسم جوهر قابل الانقسام مثلا. او له دې وروسته چې هر شيء په نړۍ کې پيدا سي، او يا يې خلک په مصنوعي شکل پيدا کړي، له دغه درو نوعو نسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

وتلای، یا به حیوان وي، یا به نبات وي، او یا به جماد وي، دغه شیان که مأکولات وي، او که مشروبات وي، او که مرکوبات وي، او که هر قسم د استعمال او غیر استعمال شیان وي، نو اوس که په نړۍ کې نوی شيء پیدا سي ، لکه څنګه چې مثلا ټیلیفون رادیو ټانګ او وغیره پیدا سوو، من حیث الصورة والتشخص خو نوی دی، مګر من حیث الاصل نوی نه دی، ځکه دا یو جماد دی له جماداتو څخه، و دغه شيء ته بدعت یعني نوی شيء لفظا او لغتا ویل کیږي، مګر اصلا او اصطلاحا نسي ورته ویل کېدای، ځکه خو اصل یې موجود دی، او بل ابداع او تخلیق د الله جل جلاله کار دی مخلوق یې نسي کولای.

دغه اصل بیا ډیر ډیر اقسام لري، هر قسم یې جلا حکم لري، او ځانته خواص او فوائدي لري، او هر قسم یې په موجودیت کې خپل اسباب او شرائط لري، لهذا دغه نوی شيء، لکه ټیلیفون مثلا، که یوځوک خپلي نوعي ته منسوب کړي، او په خپله نوع کې خپل قسم ته منسوب کړي، او خپل حکم پر ولګوي، مثلا ووایي: دا یو جماد دی، او په جماد کې مساله ده، او تر کاټن ټینګ او مضبوط دی، او تر اوسپنې سست، او کمزوری دی، له دغه ویونکي سره هیڅوک نزاع او جګړه نه کوي.

او که ووایي، چې دا حیوان دی، او یا و وایي، چې دا جماد دی، مګر اورسپینه ده، او حال دا چې دا مساله وي، او یا و وایي، مساله ده؛ مګر تر اورسپینې درون او مضبوط دی، بیا له ویونکي سره هر څوک نزاع او جګړه کوي، وایي: چې شيء یو شيء دی، او ته یې بل شيء بولی، سره لدې چې دا دنیاوي امور دي، نه احکام دي، او نه عبادات دي.

او دغه رنګه اخروي امور را واخله، الله جل جلاله ټولو ديني امورو ته اصول او کلیات وضع کړي دي، پدغه اصولو او کلیاتو کې تر قیامته پوري زیادت او نقصان نه راځي، او جزئیات یې غیر متناهي دي، هغه بالفعل

(c) ketabton.com: The Digital Library

موجود وي، او که لدې وروسته موجوديږي؛ ځکه د هر فرد اعمال مثلا: لمونځ، روژه، زکوة، د دغو کلياتو اجزاء او افراد دي، دغه جزئيات زياتيږي او کميږي، مګر د دې په زيادت او کمبود سره زيادت او نقصان في الدين نه بلل کيږي، د دغه امورو دينيه وو لپاره بيا اصول او کليات څلور دي، قرآن کريم، احاديث مبارکه، اجماع او قياس. په دغه څلورو کې بيا قرآن کريم اصل الاصول دی، يو لدې وجې چې دغه څلور واړه په قرآن کريم ثابت دي، الله جل جلاله وايي: ﴿اطيعوا الله و اطيعوا الرسول و اولی الامر منکم فان تنازعتم في شيء فردوه الی الله والرسول﴾ له ﴿اطيعوا الله﴾ څخه مراد قرآن کريم دی، او له ﴿اطيعوا الرسول﴾ څخه مراد سنت دی، او له ﴿واولی الامر منکم﴾ څخه مراد اجماع ده، او له ﴿فان تنازعتم في شيء﴾ څخه مراد قياس دی. او داسې په نورو اياتونو او حديثونو مبارکانو سره ثابت دي، او بل لدې وجې چې قرآنکريم پر ټولو امورو دينيه وو مشتمل دی، تر قيامته چې څونه امور دينيه دي، يو هم داسې نسته، چې پر هغه دې قرآنکريم مشتمل نه وي، ځکه الله جل جلاله وايي: ﴿ونزلنا عليك الكتاب تبيانا لكل شيء وهدى ورحمة وبشرى للمسلمين﴾ پر بعض احکامو مفصل مشتمل دی او پر بعض احکامو مجمل. پر بعض عبارة او پر بعض دلالة، پر بعض اشارة او پر بعض اقتضاء. بعض اياتونه مبارکان محکم دي، او بعض مجمل، بعض مشکل او بعض متشابه.

حاصل د خبرې دا دی، چې پر ټولو امورو دينيه وو مشتمل دی، په امورو دينيه وو کې سنت، اجماع او قياس هم داخل دي، نو پر سنت هم مشتمل دی، لکه پدې قول د الله جل جلاله کې، ﴿واطيعوا الرسول﴾ او يا پدې قول د الله جل جلاله کې ﴿وما آتاكم الرسول فخذوه وما نهاكم عنه فانتهوا﴾. او پر اجماع هم مشتمل دی، لکه پدې قول د الله جل جلاله کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

﴿واولی الامر منکم﴾. او یا په دې قول د الله جل جلاله کې ﴿ویتبع غیر سبیل المؤمنین نوله ما تولی﴾.

او پر قیاس هم مشتمل دی، ﴿فان تنازعتم في شيء فردوه الی الله والرسول﴾. او یا پدې قول د الله جل جلاله کې ﴿فاعتبروا یا اولی الابصار﴾. هر هغه شيء چې پدغه څلورو کې په هر یوه ثابت وي، هغه شيء په حقیقت کې په قرآن کریم ثابت دی، دغه څلور اصول او کلیات د امورو دینیه وو لپاره دي، او په دوی کې بیا قرآن کریم اصل الاصول دی، او پر دغه اصولو زمونږ د مذهب فقهاء کرامو د اصول الفقه په نامه باقاعده یو فن جوړ کړی دی، پوره تفصیل یې هلته کتلای سئ.

په ډیر کې چې څونه جزئیات د امورو دینیه وو دي، هغه په ظاهر کې له دغه څلورو اصولو او په حقیقت کې له اصل څخه چې قرآنکریم دی، نسي وتلای، او هغه امور دینیه چې لدې وروسته تر قیامته پوري پیدا کیږي، هغه هم لدې اصولو او کلیاتو نسي وتلای، ځکه جزئیات خو غیر محصور دي، لکه امور دنیویه چې له خپلو اصولو نسوای وتلای، مثلا: که د زید بچی عبد الله چې لدې وروسته پیدا کیږي، او بالغ سي، پر هغه لمونځ، روژه، او وغیره فرض دي، ځکه په قرآن کریم، حدیث، اجماع او قیاس کې خو دا جذئیه نسته، چې د زید پر بچي عبد الله باندي دغه امور فرض دي، بلکې اصل یې سته، چې پر مؤمن بالغ باندي دغه امور فرض دي، نو د زید پر زوی هم فرض دي، د دغه جزئیاتو په زیادت او نقصان سره زیادت او نقصان في الدین نه بلل کیږي.

د دغه اصولو لپاره بیا خپل احکام او شرائط دي؛ ځکه دغه اصل یا اصول الله جل جلاله خپل بنده ته را لیږلي دي، او پر دغه اصولو احکام مرتب دي، په دغه احکامو باندي بنده مکلف دی، دغه احکام بیا خپل اقسام

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري؛ ځکه حکم خطاب الله تعالی المتعلق بافعال المکلفین اقتضاء او تخییرا ته وایي. اقتضاء بیا دوه قسمه ده، یو طلب د فعل دی، بل ترک د فعل دی، درېیم: قسم امکان نلري، ځکه داسې کیدای نسي، چې الله جل جلاله دې مطالبه کوي له بنده، مګر نه دې د کولو کوي، او نه دې د نه کولو کوي، ځکه دا ارتفاع د نقیضین ده.

او نه داسې کیدای سي، چې مطالبه دې هم د کیدلو وي، او هم دې د نه کیدلو وي، ځکه دا بیا اجتماع د نقیضین ده.

دوهم قسم: بیا تخییر ده، درېیم بیا امکان نلري، یعني: داسې نسي کیدلای، چې هم اقتضاوي وي، او هم تخییري وي، یعني: هم مطالبه وي او هم نه مطالبه وي؛ ځکه دا اجتماع د نقیضین ده، او داسې هم نسي کیدلای، چې نه مطالبه وي، او نه نه مطالبه وي؛ ځکه دا بیا ارتفاع د نقیضین ده. لهذا احکام دوه قسمه دي، اقتضاء او تخییرا.

اقتضاء بیا اووه اقسام لري: فرض، واجب، سنت، مستحب، حرام، مکروه تحریمي، او مکره تنزیهي؛ ځکه اقتضاء به خالي نه وي، یا به طلب د فعل وي، یا به ترک د فعل وي، که طلب د فعل وو، هغه فرض، واجب، سنت او مستحب دی، صرف د مطالبې په کیفیت کې یې فرق سته، مطالبه د کیدلو په ټولو کې سته، او که طلب د ترک د فعل و، هغه حرام، مکروه تحریمي او مکروه تنزیهي ده، دلته بیا د مطالبې په کیفیت کې فرق سته، نفس مطالبه د نه کیدلو په ټولو کې سته.

او تخییر یو قسم لري، هغه مباح دی، کول او نه کول یې علی السویه دي، نو د دغه اصول اربعه وو دغه احکام دي، فرض، واجب، سنت، مستحب، مباح، حرام، مکروه تحریمي، او مکروه تنزیهي.

فرض، واجب، سنت او مستحب هغه دي، چې په یو اصل د اصولو کې امر په سوی وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حرام، مکروه تحریمي او مکروه تنزیهي هغه دي، چې په یو اصل کې له اصولو اربعه وو منع، یعني: نهي ځینې سوې وي.
مباح هغه ده، چې نه امر په سوی وي، او نه نهي ځینې سوې وي.
امر او نهي هر یو بیا په خپل منځ کې اقسام لري، هغه علماء اصولینو بیان کړي دي، دین په حقیقت کې دغه احکامو ته وایي.
اوس که په نړۍ کې یو چا نوی شيء پیدا کړ، دغه شيء خو من حیث الصورة والتشخص نوی (جدید) دی، ځکه یو جزئي شيء دی، مګر من حیث الاصل نوی نه دی. اصل به حتما په قرآن کریم کې لري، تفصیلا یا اجمالا، عبارة، دلالة یا اشارة؛ ځکه قرآنکریم خو ﴿تبیانا لکل شيء﴾ دی، او قرآن کریم دین دی، او دین مکمل دی، او دغه شيء هم له امورو دینیه وو څخه دی، نو د دغه شيء نوع او حکم دواړه په قرآنکریم کې سته، ځکه دغه شيء خو بیا فرد له لمانځه څخه وي، یا له دعاء، یا له صدقې، یا له وعظ، یا له روژې، یا له غلا، یا له زناء او وغیره څخه وي، کوم وخت چې د دغه شيء اصل معلوم سو، چې له فلانی نوعي دی، هغه به یا له مأموراتو څخه وي، او یا به له منهیاتو څخه وي، او یا به مسکوت عنها وي. که له مأموراتو څخه و، بیا به خالي نه وي، یا به له ماموراتو معینه مقیده وو څخه وي، او یا به له مطلقه وو څخه وي، بلا تاخیر په دغه صورت کې به دغه شيء یا فرض وي، یا به واجب وي، یا به سنت وي او یا به مستحب وي؛ ځکه امر ته به ګورئ، چې په کوم انداز کې سوی دی.
او که دغه نوع له منهیاتو څخه وه، بیا به خالي نه وي، یا به له منهیاتو معینه موقته وو څخه وي، او یا به له مطلقه وو څخه وي، خو بالآخره په دغه صورت کې به دا شيء یا حرام وي، یا به مکروه تحریمي وي، او یا به مکروه تنزیهي وي؛ ځکه بیا به د نهي انداز ته ګورئ، چې په کوم انداز کې نهي سوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او که دغه نوع مسکوت عنها وه، دغه شيء بيا مباح دی.آمدم بر سر مطلب. اوس دغه شيء که يو څوک يې خپلې نوعي او حکم ته منسوب کړي، بدعت نه ورته ويل کيږي، که څه هم من حيث الصورة والتشخص خو نوی شيء دی، يعني: بدعت لغوي دی، مثلا که دغه شيء د فرض تر قاعدې او اصل لاندي و، تا هم فرض باله، نو بدعت نده، يعني گمراهي نده، بلکې هم فرض ده من حيث الاصل، اوهم بدعت لغوي ده من حيث الجزئية.

او که تر قاعدې د واجبو لاندي و، او هم تا هم واجب بلی، بيا بدعت نده.

او که تر قاعدې د سنتو لاندي و، او تا هم سنت بلی بيا هم بدعت نده.

او که تر قاعدې د مستحب لاندي و، تا هم مستحب بلی، بيا بدعت نه ده.

او که تر قاعدې د مباح لاندي و، او تا هم مباح بلی، بيا بدعت نه ده.

او که تر قاعدې د حرامو لاندي و، او تا هم حرام بلی، بيا هم بدعت نده.

او که تر قاعدې د مکروه تحريمي لاندي و، او تا هم مکروه تحريمي بلی، بيا هم بدعت نده. او که تر قاعدې د مکروه تنزيهي لاندي و، تا هم مکروه تنزيهي بلی، بيا هم بدعت نده.

په دغو ټولو صورتونو کې بدعت لغوي او صوري ده. دغه بدعت لغوي عين دين ده؛ ځکه خو له فرض سره هم جمع کيږي، او له واجب سره هم جمع کيږي، او له سنت او مستحب سره هم جمع کيږي، او له حرام او مکروه سره هم جمع کيږي، او دغه بدعت ته بدعت حسنه هم ويل کيږي، لدې وجې څخه بعض علماء کرام د بدعت له تقسيم څخه وحسنه او سيئه ته انکار کوي؛ ځکه حسنه خو په حقيقت کې بدعت نه سو؛ بلکې په دين کې داخل سو؛ ځکه خو يا واجب ده، يا سنت ده، او يا مستحب ده، يا حرام ده. او حرام ته حرام ويل هم حسن ده، او بدعت گمراهي او ضلالت ده، لهذا دوی وايي : بدعت صرف سيئه ده، بل قسم نه لري، نزاع لفظي ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم: او که یو څوک دغه شيء و بلې نوع او حکم ته منسوب کړي، بيا بدعت ورته و وايي: هغه بدعت چې ضلالت او ګمراهي ده. مثلا: دغه شيء تر قاعدې او اصل دې فرض لاندي و، مګر تا واجب بلی، یا دې سنت بلی، یا دې مباح بلی، هم بدعت ده، او یا ې حرام بلی او یا دې مکروه تحریمي بلی، یا دې تنزیهي بلی، هم بدعت ده، او که دغه شيء تر قاعدې د اصل او واجب لاندي و، مګر تا یا فرض بلی یا دې سنت بلی، او یا دې مباح بلی، او یا دې حرام او مکروه بلی، نو بدعت ده. او که شيء تر اصل د حرام لاندي و، او تا واجب بلی، او یا دې فرض بلی او یا دې سنت بلی، او یا دې مباح بلی، نو بدعت ده، ضلالت او ګراهي ده.

احکام مورِ ټول اته [۸]قسمونه ذکر کړو، اته چې په اتو کې ضرب کړې [۶۴]څلور شپېته کیږي، په څلور شپیته اقسامو کې اته قسمونه بدعت لغوي او حسنه دي. مثلا : چې فرض ته فرض ووایي، او واجب ته واجب ووایي، او مباح ته مباح ووایي ، لکه څنګه چې مخته ذکر سو، او [۵۶]شپارِ پینځوس اقسام د بدعت سیئه دي، په دې وجه د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دغه قول (کل بدعة ضلالة) تأویل داسې کېدای سي، چې اکثر ته یې حکم د کل ورکړې دی، یعني دغه کل په معنی د اکثر کې دی، په حقیقت کې پر کل یې د اکثر په وجه حکم کړی دی، او دغه [۵۶]شپارِ پینځوس اقسام مثلا چې یو فرد د فرضو ته واجب وایي، یا مباح وایي، یا سنت وایي، یا حرام وایي، یا مکروه وایي، او یا و فرد د حرامو ته فرض وایي، یا واجب وایي، یا مباح وایي، یا سنت وایي، یا و فرد د مباح ته فرض وایي، یا واجب وایي، یا سنت وایي، یا حرام وایي، یا مکروه وایي، بدعت سیئه دی.

له دې وجې چې دا احداث في الدین دي، او مخته ذکر سو، چې په حقیقت کې دغو اقسامو ته دین ویل کیږي، نو ګواکې دغه کس نوی حکم پیدا کړ؛ ځکه دغه شيء شریعت فرض بولي مثلا: او دغه کس یې حرام

(c) ketabton.com: The Digital Library

بولي، او يا يې حرام بولي او يا يې مستحب بولي، او يا دغه شيء شريعت مباح بولي، او دغه کس يې فرض بولي او يا يې واجب بولي، او يا يې حرام بولي، او يا دغه شيء شريعت حرام بولي، او دغه کس يې واجب بولي، او يا يې فرض بولي، او يا يې سنت بولي او يا يې مباح بولي، او احداث في الدين زيادة في الدين دي، زيادة في الدين ضلالت او گمراهي ده؛ ځکه دا دخالق کار دی، نه د مخلوق، دغه دين خالق و مخلوق ته رالېږلی دی، مخلوق له خپل ځان څخه حلت او حرمت نسي پکې جوړولای، نو که يو چا د يوه حکم نسبت ځانته وکړ، مثلا: له ځانه يو شيء فرض بولي، يا واجب يا يې حرام بولي، بې له اذنه د شارع، دغه کس ځانته د خدايي او خالقيت نسبت وکړ، او که يو چا ځانته د خالقيت نسبت وکړ، هغه ضال او گمراه دی؛ ځکه مبدع او خالق په دنيوي شيانو کې هم الله جل جلاله دی، بديع السموت والارض دی، خالق کل شيء دی.

په ټوله دنيا يو مچ نسي پيدا کولی، ﴿لن يخلقوا ذبابا ولو اجتمعوا له﴾، او په اخروي شيانو کې يعني احکامو کې هم مبدع او خالق الله جل جلاله دی، په ټوله دنيا نه يو شيء فرض کولی سي او نه يې حرام کولی سي، او که يې دغه نسبت ځانته وکړ، کافر او گمراه دی.

او څونه حديثونه مبارکان چې د بدعت په ذم کې راغلي دي ، په هغو کې د غه اخېرنی قسم بدعت مراد دی؛ ځکه دا احداث في الدين ده، او احداث في الدين واقعي گمراهي ده، او بعض وخت يوشيء سنت بالذات يا مباح بالذات وي، مگر خلک يې واجب بولي، د هغو مراد واجب بالغير وي، واجب بالغير بيا احداث للدين ده، احداث للدين گمراهي نه ده؛ ځکه زيادة في الدين نه ده، بلکې زيادة لتقوية الدين ده، لکه : تعلم علوم الفنون، بيعت، تقليد شخصي، مدارسي او وغيره.

او که يوچا دغه شيان واجب بالذات بلل، بيا بدعت دی، لهذا هر نوی شيء

(c) ketabton.com: The Digital Library

او يا هر جزئي تر كلي لاندي كول، او يا هر فرد تر قاعدې لاندي كول، ضلالت او گمراهي نده، كه سي، نو ټولي مسائلي قياسيه، ټولي د تصوف سلسلې، ټول تصنيفونه، ټولي تعليمي اداري، ټول جهادي اعدادونه او وغيره به ضلات او گمراهي سي، نعوذ بالله من ذلک.
دلته يو څو احاديث مباركان، او يو څه مختصر عبارت ذكر كوو، په اخير كې د علماء كرامو يوه اشتباه ذكر كوو، نور په دغه تحقيق كفايت كوو.

محمل د هغه احاديثو مباركانو: چې د بدعت په ذم كې وارد دي: رسول الله صلي الله عليه وسلم ويلي دي، اما بعد: «فان خير الحديث كتاب الله وخير الهدى هدي محمد صلى الله عليه وسلم وشر الامور محدثاتها وكل بدعة ضلالة».

په بل راوية كې راځي «وكل ضلالة في النار». او رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي دي: «المدينة حرام بين عير الى ثور فمن احدث فيها حدثا او آوى محدثا فعليه لعنة الله والملئكة والناس اجمعين لايقبل منه صرف ولا عدل» مشكوة (١/٢٧ -٢/٢٣٨).

او رسول صلى الله عليه وسلم ويلي دي: «ابى الله ان يقبل عمل صاحب بدعة حتى يدع بدعته» ابن ماجه (٦).

او رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي دي: «من احدث فيها حدثا أو آوى محدثا فعيله لعنة الله والملائكة والناس اجمعين، لايقبل منه صرف ولا عدل» صحيح البخاري (١/٢٥١).

او رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي دي: «من وقر صاحب بدعة فقد اعان على هدم الاسلام» مشكوة (١/٣١).

(c) ketabton.com: The Digital Library

او رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي دي: «ان الله حجب التوبة عن كل صاحب بدعة» مجموع الزوائد (۱/۱۷۹).

او رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي دي: «من احدث في امرنا هذا ما ليس منه فهو رد» صحيح البخاري (۱/۳۷۱).

او په بعضي روايتونو کې داسې دي، «من احدث في ديننا ماليس منه فهو رد».

تاسي وګورئ، او رسول الله صلى الله عليه وسلم په دغه ټولو احاديثو مبارکانو کې کوم بدعتي يادوي، آيا پر بل مطلق بدعتي دغه احاديث مبارکان تطبيق کيږي، که ما سيوا له هغه بدعتي چې مونږ يې مخکې يادونه وکړه. رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي: د الله جل جلاله کتاب تر ټولو ښه خبر او بيان دی، د رسول الله صلى الله عليه وسلم سنت او سيرت تر ټولو طريقو د هدايت طريقه ده، په ټولو شيانو کې نوی شيء بد دی، او هر نوی شيء ګمراهي ده، او ګمراهي سبب د دخول نار ده، که يو چا په حرم د مدينې کې نوی شيء ايجاد کړ، او يا يې دغه ايجاد کونکي ته پناه ورکړه، پر هغه دې د الله جل جلاله، د ملائکه وو او د ټولو خلکو لعنت وي، له هغه الله جل جلاله يو شيء هم نه قبلوي. الله جل جلاله تر هغه وخت د بدعتي عمل نه قبلوي، تر څو چې له دغه بدعت څخه لاس نه وي اخيستی. او که چا د بدعتي احترام وکړ، هغه د دين په نړولو کې معاون جوړ سو، الله جل جلاله د بدعتي توبه نه قبلوي، يعني پر بدعتي شخص يې د توبې دروازه بنده کړې ده.

پدې ټولو احاديثو مبارکانو کې هغه بدعتي يادوي، چې هغه احداث في الدين کړي وي. د دين تشريح مونږ مخکې ذکر کړه، چې دغه قرآنکريم

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی، او دغه قرآنکریم پر ټولو امور دینیه وو مشتمل دی.
په دغه دین کې مخصوص احکام دي، په هغو احکامو بندګان مکلف دي، او هغه احکام الله جل جلاله وضع کړي دي؛ نو که بنده له خپل ځان څخه حکم پکې پیدا کړ. یو شيء فرض دی، خو په شریعت کښې دې اعتقاد د فرضیت نلري، واجب، سنت، مباح، حرام او یا یې مکروه بولي. او یو شيء سنت یا مستحب دی، په شریعت کې دې حرام، مکروه، یا واجب او غیره بولي؛ نو دغه بنده د خپل ځان څخه حاکم او واضع جوړ کړ، دغه د خدای صفت یې ځان ته ورکړ، دا ګمراه سو، او دا جهنمي وي، پر دغه کس د الله جل جلاله ، د ملائکه وو او د خلکو لعنت وي.
د دغه کس عزت او احترام د دین اسلام نړول دي، او دغه کس ته پناه ورکول حرامه ده، د دغه کس اعمال نا منظور دي، د دغه کس توبه له ګناهونو څخه منع ده، تر هغه وخت چې مسلمان سوی نه وي، د دغه کس ایجاد سوي احکام په اسلام کې مردود دي، ځکه دا خو د بنده فرض، واجب، حرام او وغیره دي، دغه بدعت في العقیده دی، او دغه بدعت او عقیده کفر دی.
لهذا د الله جل جلاله په لحاظ دغه حدیث مبارکان د هر چا په هکله مه بیان کوئ،که یو چا دعاء وکړه، بس بدعتي او ګمراه سو، که یو چا په دعاء کې لاس پوررته کړ، بس بدعتي سو، که یو چا جلسه وکړه، بس بدعتي سو، که یو چا خیرات وکړ، بس بدعتي سو، که یو چا اسقاط وګرزاوه، بس بدعتي سو، نعوذ بالله، دا خو اعمال دي.
او اعمال موقوف پر نیت او اعتقاد وي، کفر او اسلام خو اعتقادیات دي، له دغه کس څخه پوښتنه وکړئ، چې دغه عمل په کوم نیت او اعتقاد کوي، که یې وویل، چې مستحب یې بولم، ښه کار یې بولم، علماء سلفو خوښ کړی عمل دی، او یا یې سنت بولم، په حدیث مبارک ثابت دی، اوس که

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه عمل هر چا حرام وباله، يا يې مكروه وباله، او يا يې كونكى بدعتي وباله، نو دغه كس خپله گمراه او بدعتي سو؛ ځكه خو مستحب عمل يې حرام او مكروه وبلى.

او كه هغه كونكي وويل، چې دغه عمل، يعني: دعا، اسقاط وغيره فرض بولم، يا يې واجب بولم، تارک يې گنهگار بولم، او منكر يې له دغه مخصوص كيفيت څخه كافر بولم، نو واقعي دغه كونكى گمراه او بدعتي دى.

د مخكيني تحقيق او احاديثو مباركانو په تائيد كې د يوځو علماء كرامو اقوال را نقل كوو.

د فقهاء كرامو عبارات په بدعت كې:

يعرض البدعة على القواعد الشرعية فاذا دخل في الايجاب فهي واجبة او في قواعد التحريم فهي محرمة أو المندوب فمندوبة او المكروه فمكروهة أو المباح فمباحة. القواعد الكبرى (٢/٣٣٧). سبيل الهدى والرشاد في سيرة خير العباد. (١/٣٧٠).

ان كانت تندرج تحت مستحسن في الشرع فهي بدعة حسنة، وان كانت مما يندرج تحت مستقبح في الشرع فهي بدعة قبيحة، عمدة القاري الحديث ٢٠١٠- (٨/٢٤٥).

بدانكه هر چه پيدا شود، بعد از پيغمبر عليه السلام بدعت است، وازو انچه موافق اصول وقواعد سنت است، وقياس كرده شده است، بر آن آن رابدعت حسنه گويند، وانچه مخالف آن باشد، بدعت

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضلالت خوانند، کلیه «کل بدعة ضلالة» محمول براین است ،وبعض بدعتها واجب است، چنانکه تعلم و تعلیم، صرف و نحو. و بعض مستحسن و مستحب مثل بنائے رباطها و مدرسها، و بعض مکروه، و بعض حرام چنانکه مذاهب اهل بدع و اهوا بر خلاف سنت و جماعت، آه. اشعة اللمعات-کتاب الایمان،(١٣٥/١).

فالمنارة عون لاعلام وقت الصلوة و تصنيف الكتاب عون للتعليم والتبليغ ونظم الدلائل لرد شبه الملاحدة والفرق الضالة نهي عن المنكر وذب عن الدين، وكل ذلك مأذون فيه بل مأمور به اذا قة الاثام (٥٢). نقله حجة الاسلام امام الغزالي رحمة الله عليه.

«كل بدعة» أي سيئة «ضلالة» لقوله عليه السلام، من سن في الاسلام سنة حسنة، آه. مرقات الممفاتيح (١/٣٦٨).

واعلم ان البدعة ما لايكون اصله في الاصول الاربعة ويزعم الناظر فيه أنه من أمور الدين، عرف الشذي لمولانا انور شاه الكشميري (١/١٩٢).

ما احدث و خالف كتابا او سنة او اجماعا او اثرا فهو البدعة الضالة ، وما احدث من الخير ولم يخالف شيء من ذلك فهو البدعة المحمودة ، كشاف في اصطلاح الفنون (١/١٧٩).

البدعة هو الزيادة في الدين او نقصان منه الحادثان بعد الصحابة، وكذا زمن التابعين وتابعيهم بغير اذن من الشارع لا قولا ولا فعلا ولا صريحا ولا اشارة، فلا تناول العادات اصلا، حديقة الندية (١/١٣٦). وهكذا في المحمودية (٢/٢٥).

فيقال اهل البدع والمبتدعة وأهل الهوى وأهل الأهواء، والمراد بذلك

(c) ketabton.com: The Digital Library

البدعة الشرعية في الاعتقاد لا غير، آه. حديقة الندية (۱/۱۳۹).

غالب استعمال بدعت در اعتقاد افتد، آه. شرح سفر السعادة تاليف محدث دهلوی(۴۱۲).

بعض علماء كرام اشتباه سوي دي: هر هغه شيء چې له رسول الله صلى الله عليه وسلم او يا له صحابه كرامو رضوان الله عليهم اجمعين څخه قولا، يا فعلا او يا تقريرا ثابت وي، هغه سنت بولي، او چې ثابت نه وي، د هغه شيء كول بدعت سيئه او مردود بولي، بلكې د دغه نه ثابت شيء، نه كول سنت بولي.

دغه علماء كرام ډير سهوه سوي دي، له سابقه تحقيق څخه واضحه معلومه سوه، مگر يو څو نوري وجې د عامو مسلمانانو د حفاظت لپاره ليكم.

اوله وجه د سهوې دا ده: رسول الله صلى الله عليه وسلم وايي: «من احدث في امرنا هذا ما ليس منه، فهو رد». كه يو چا نوى شيء په دين كې پيدا كړ، داسې نوى شيء چې له دين څخه نه وو، هغه مردود دى، د دغه حديث مبارک له دغه الفاظو «ما ليس منه» واضح معلوميږي. هغه شيء چې په دين كې اصل نلري، نه په قرآنكريم، نه په حديث، نه په اجماع، او نه په قياس كښي.

او په دين كې د شارع له جانبه، نه صراحة، نه اشارة، نه دلالة ماذون به او مامور به وو، نو بدعت او مردود دى. او كه يې په دين كې اصل او قاعده درلوده، هغه شيء د شارع له جانبه ماذون به دى، كه څه هم هغه حادث يعني: بدعت دى؛ مگر مردود نه دى، مقبول دى، او بدعت لغوي و ظاهري دى، او په حقيقت كې عين دين دى.

دوهمه وجه د سهوې داده: چې هر ثابت شيء له رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه سنت نه دى، بعض اشياء د رسول الله صلى الله عليه وسلم

(c) ketabton.com: The Digital Library

خصوصيات وي، او بعضي يې د عذر په وجه کړي وي، او بعض صرف رسول الله صلى الله عليه وسلم د جواز لپاره کړي وي، دا اشياء ثابت دي، مگر سنت منه دي. او هر نه ثابت بدعت نه دى؛ ځکه بدعت سيئه د امر او منهي عنه له افرادو څخه يو فرد دى.

لهذا بدعت نهي غواړي، صراحة، اشارة يا دلالة. نفس عدم الثبوت د شيء مستلزم وجوب د ترک د شيء نه دى، يعني: داسې نه ده، که يو شيء صراحة ثابت نه وو، د هغه شيء ترک واجب دى، ځکه ترک يې هلته واجب دى، که منع او نهي ځيني راغلې وه.

الله جل جلاله وايي: ﴿وما آتاكم الرسول فخذوه وما نهاكم عنه فانتهوا﴾. واستنبط من هذه الآية انّ وجوب الترك يتوقف على تحقق النهي، ولا يكفي فيه عدم الامر فما لم يعترض له امرا ولانهيا، لايجب تركه. روح المعاني (٢٨/٤٤).

او رسول الله صلى الله عليه وسلم وايي: «الحلال ما احل الله في كتابه، والحرام ما حرم الله في كتابه، وما سكت عنه، فهو مما عفى عنه- مشكوة (٣٦٧).

او دغه رنگه علماء اصول والفروع وايي: چې اصل په اشياوو کې په نزد د جمهورو احنافو اباحت دى، تر هغه وخته چې پر يو شيء دليل د حرمت نوي قائم سوى، هوکى! حرام او ناجائز نسي ورته ويلاى.

و اما الخلاف المنقول بين اهل السنة أن اصل الافعالِ ألإباحة، كما هو مختار اكثر الحنفية والشافعية، آه. مسلم الثبوت (ص-٢٢). الاشباه والنظائر لابن نجيم المصري، (ص-٥٦). القاعدة الثالثة.

والتلفظ عند الارادة بها مستحب وهو المختار وقيل: سنة يعني احبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

السلف او سنة علمائنا اذ لم ينقل عن المصطفى، والصحابة، والتابعين بل قبل بدعة.

قال: الطحاوي حسنة على المعتمد لاسيئة، حاشية الطحطاوي على الدر – باب شروط الصلاة (١/١٩٤).

والمستحب في النية أن ينوي بالقلب ويتكلم باللسان، وهذا هو المختار، قال: في البحر وصححه في المجتبى، وفي الهداية، والكافي، والتبيين انه يحسن لاجتماع عزيمته، وفي الاختيار معزّيا الى محمد بن الحسن أنه سنة، وهكذا في المحيط والبدائع الى ان قال: بعد نقل خلافه وزاد في شرح المنية انه لم ينقل عن الائمة الاربعة ايضا، فتحرر من هذا انه بدعة حسنة عند قصد جمع العزيمة، وقد استفاض ظهور العمل بذلك في كثير من الاعصار في عامة الامصار، فلعل القائل بالسنية أراد بها الطريقة الحسنة، لا طريق النبي صلى الله عليه وسلم. وفي الغنية بعد نقل انها لم تنقل عن القرون الثلاثة ، لكن عدم النقل وكونه بدعة لا ينافي كونه حسنا لقصد اجتماع الغريبة على ما اشار اليه في الهداية ، وصرح به في التجنيس ، وفي شرح المشكوة لعلي القاري ، ان الاكثرين على ان الجمع بينهما مستحب لتسهيل تعقل معنى النية و استحضارها. آه.

د دغه ټولو کتابونو په کتاب الصلاة کې ذکر دي، چې په خوله نیت ویل ، مثلا، لممونځ کوم دوه رکعته فرض قطعي، آه. نه له رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه، نه له قرون الثلاثة وو څخه، او حتى نه له ائمه اربعه وو څخه ثابت دی، د هغه باوجود ټول يې مستحب او ښه عمل بولي؛ ځکه يو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو د خلکو تعامل ور باندي راغلی دی، (ما رآه المسلمون حسنا فهو عند الله حسن) او خلکو ته مفید دی، او د شریعت سره ټکر هم نلري؛ حیله اسقاط خو له ټولو ثابت او منقول دی، که بالفرض له هیڅا نسي منقول، صرف دغه خلکو چې حسن بللی دی، همدغه یې د اثبات لپاره کافي و شافي دي.

په اصولو کې ذکر دي، چې د هر زمن اجماع معتبره ده، تر هغه وخته چې د شریعت سره په ټکر کې نه وي واقع سوې.

درېیمه وجه د سهوي دا ده: چې سنت د رسول الله صلی الله علیه وسلم فعل، امر، تقریر، او د صحابه کرامو فعل، امر او تقریر ته ویل کیږي. او متروک د رسول الله او د صحابه کرامو ته سنت نه ویل کیږي. ترک د شيء نه سنت دی، او نه په ترک باندي د شيء ثواب سته، بلکې ثواب په کف کې د نفس ده له حرامو څخه. مسلم الثبوت(۳۹).

څلورمه وجه د سهوي دا ده: دغه علماء کرام ډیر ځله یو شيء د زمان په وجه بدعت بولي، وایي: مثلا دعا منم، خیرات منم، او وعظ منم چې ثابت دي، مگر په دغه وخت کې نه دي ثابت، لهذا بدعت دی، نو واجب الترک دی.

مونږ ورته وایو: هر هغه عبادت چې موقت نه وي تر وخت پوري، بلکې مطلق وي، دا قاعده ده، چې مطلق په صفاتو کې پر خپل اطلاق پاته کیږي، (المطلق یجري علی اطلاقه)، که بالفرض یو شيء په اعتبار د زمان بدعت کیږي، نو باید په اعتبار د مکان هم بدعت سي، ځکه دواړه ظرفونه دي، دغه سنن مؤکده و هدی باید ټول بدعت سي، ځکه زمونږ په کور، کلیو، او مساجدو کې رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه سنت ندي کړي، او دا ستره سهوه ده، لهذا عبادت مطلق وقت نه غواړي او نه مکان، چې یو بل

(c) ketabton.com: The Digital Library

مانع موجود نه وي.
هغه وخت بدعت ځيني جوړيږي، چې په هغه معين زمان، يا مکان کې واجب او لازم اعتقادا وبلل سي.
له مولانا رشيد احمد ګنګوهي رحمه الله يوه پوښتنه سوې دي، چې د يو مصيبت په وخت کې د بخاري شريف ختم کول، په قرون ثلاثه وو کې ثابت دی، او که نه، دغه ختم کول بدعت دی او که نه.؟
نوموړي ځواب ورکړی دی، چې په قرون ثلاثه وو کې د بخاري شريف ختم نه وو سوی، مګر ختم يې کول صحيح عمل دی، ځکه دا ذکر خير دی، او هر ذکر خير وروسته دعاء قبليږي، د دې اصل د شرعي څخه ثابت دی، لهذا بدعت نه بلل کيږي.
لومړی سوال: بعض علماء کرام وايي: د حيله اسقاط په وجه خلک بې لمانځه کيږي وايي: چې په اسقاط مې غاړې خلاصيږي، نوځه ضرورت لرم چې أوس يې کوم، لدې وجې بايد حيله اسقاط بند سي.
مونږ جواب ورکو: چې علماء کرام خلکو ته وايي: چې که چا په قصد لمونځ قضا کوی، د هغه لمونځونو قضاء او اسقاط د بعض علماء کرامو په نظر بالکل نسته، د يوې روژې په قضاء ټوله زمانه انسان روژې ونيسي، د هغې روژې ځای نه نيسي، که څه هم ذمه په خلاصيږي.
لهذا مونږ په خپل ټول ژوند کې داسې سړی ندی ليدلی، چې په دغه طمع بې لمانځه سوی وی. او که داسې وي، لکه دوی چې وايي، بيا دې دغه اعتراض پر قرآن هم وسي العياذ بالله، چې په قرآن کې توبه څو ځايه ذکر ده، او الله جل جلاله بار بار وايي، چې زه توبه قبلونکی يم، او رحيم يم،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه په دغو ایاتونو، هم انسان جرأت مند کیږي پر ګناه باندي، وایي، الله جل جلاله یې را معاف کوي، همسي خپلې ګناه وي کوي.

دوهم سوال: بعض علماء کرام وایي: حیله اسقاط داسې حیله ده، لکه د بني اسرائیلو حیله، هغوی د ماهیانو د ښکار لپاره حیله جوړه کړه، د شنبې په ورځ به یې په نهر یا ویاله کې رابند کړو، د یکشنبې په ورځ به یې بیا ښکار کړو، الله جل جلاله داسې عذاب ورباندي نازل کړ، چې بیزوګان یې ځیني جوړ کړل. الله جل جلاله وایي: ﴿کونوا قردة خاسئین﴾.

مونږ ورته وایو: چې دا قیاس مع الفارق دی، د بني اسرائیلو حیله لپاره د تحلیل د تحریم وه، او حیله اسقاط لپاره د وصول د حلال ده، ځکه حیله اسقاط لپاره د تکثیر د مال د ولي ده، او دا جائز ده.

درېیم سوال: بعض علماء کرام وایی، چې په حیله اسقاط کې رجوع في الهبة وي، یو ځل یې ورکړي، بیا یې بیرته ځیني غواړي، او دا ډیر بدکار دی؛ ځکه رسول الله «صلی الله علیه وسلم» وایي: رجوع في الهبة داسې ده، لکه سپی چې قيء و وهي، او بیا یې بیرته څټي.

العائد في الهبه کالعائد في قیئه. وقال النبي صلی الله علیه وسلم، «لیس لنا مثل السّوء الذي یعود في هبته کالکلب یرجع في قیئه»، نوحیله اسقاط باید بنده سي، ځکه دا ناجائز ده.

مونږ ورته وایو: چې دا رجوع في الهبة نه ده، که رجوع في الهبة سي، بیا خو مقصود فوت سو، اسقاط نه په راځي؛ بلکې فقیر یې په خپل اختیار ورکوي. هغه دویمه هبه شروع سوه، اوله هبه د فقیر په قبض کیدلوسره تامه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوه؛ ځکه ورکونکي ورته وايي: «وهبتک». او فقير ورته وايي: «قبلت و وهبت اليک». لدغو الفاظو ښکاره معلوميږي. او که بالفرض فقير په ورکړه کې يوځه درنګ وکړي، نو ګرزونکی د استيهاب لپاره لاس ور وغزوي، رجوع في الهبة نه کوي، او په بعض ځايونو کې دا طريقه مروجه وي، چې فقير يې بيرته ګرزونکي ته نه ورکوي، بلکې د ځنګ فقير ته يې ورکوي، په هغه کې توهم د رجوع في الهبة هم نسي کيدای؛ مګر زمونږ طريقه راجحه ده ؛ ځکه په هغه طريقه کې تبرع د اجنبي راغله، په تبرع د اجنبي کې د فقهاء کرامو اختلاف دی.

مهمه خبره دا ده: چې په مذکورو احاديثو مبارکانو حرمت د رجوع في الهبة هم نه ثابتيږي ؛ ځکه سپی خو حيوان دی، غير مکلف دی، پدې صرف مکروه طبعي ثابتيږي، نه شرعي.

(والکلب غير مکلف فلا يکون فعله حراماً، ولا مکروها شرعيا، بل يکون مکروها طبيعيا و يتنزه الانسان عن فعل يشبه الکلب) زاد المحتاج في تحقيق المنهاج - لمولنا ورئيسنا ورئيس المذاکرات الافغانية في هذا العام في دولة القطر. (٥/٧٣).

ځلورم: د نن عصر بعض علماء کرام وايي: چې يو کس که په دائره کې ناست وي، او مبلغ مذکور قبض کړي، او بيرته يې ورنه کړي، تاسو يې ځيني اخلي، نو دا طريقه هم صرفمسخرې او مزاق دی، او هم رجوع في الهبة ده، او دا په څو واره په اوس وخت کې خلکو تجربه کړې ده، لهذا دا باطله حيله ده، بندول يې لازمي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مونږ ورته وایو: دا مهم سوال او مهمه خبره ده، او ډیر خلک هم د دغه سوال په وجه په اوس وخت کې له حیله اسقاط څخه نفرت کوي، په حقیقت کې دغه سوال کونکي علماء د مجموع رسائل ابن عابدین په یو عبارت دوکه سوي دي، او یا یې ځان دوکه کړی دی، نو یې نور عوام غریبان هم دوکه کړو، له دغه عظیم تعاون څخه یې بې برخي کړو.

هغه عبارت دا دی:

و یجب ان یحترز في الدورة الدفع الی الفقیر بطریق الهزل اوالحیلة سواء کان الدافع الولي او وکیله بل یجب ان یدفع عازما علی تملیکها الیه حقیقة لا تحیلا ملاحظا ان الفقیر اذا ابی عن هبتها کان له ذلك ولایجبر علی الهبة. مجموع الرسائل (ص-۲۲۵).

دوی ترجمه داسې کوي، وایي: په دوره اسقاط کې، چې ولي او یا وکیل و فقیر ته فدیه په اسقاط کې ورکړي، بیرته به یې نه ځینې غواړي، او د هر چا خپله خوښه ده، ورکوي یې، او که یې نه ورکوي. او په اوس وخت کې مونږ تجربه په کړې ده، چې کوم څوک منع وکړي، له هغه یې بیرته اخلي، نو معلومه ده، چې دا یو مذاق دی، احتراز ځینې وکړي.

مګر د عباراتو مقصد دا نه دی، مخته تمهید واوري، بیا د عبارت ترجمه واوري، یوه صدقه ده، او بله هبه ده. صدقه هغه ته وایي، چې یو څوک ورکړه خاص د خدای لپاره وکړي، پدې معنا چې عوض یې له الله جل جلاله څخه په اخرت کې غواړم، په دنیا کې له دغه کس څخه هیڅ نه غواړم، نه یې پسې وینم.

او هبه دیته وایي: چې په آخرت کې ثواب غواړم له الله جل جلاله څخه، او په دنیا کې له دغه کس څخه ثناء او صفت، یا عوض او تعاون هم غواړم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو عام طور و فقير ته ورکړه، او ذي رحم قريب ته ورکړه، صدقه بلله کيږي. او غني ته ورکړه هبه بلل کيږي. په صدقه کی مصدِّق رجوع نسي کولای، او په هبه کې واهب رجوع کولای سي، ځکه صدقه داسې ده، گواګي بنده دغه ورکړه و الله جل جلاله ته ورکړه، الله جل جلاله و فقير ته ورکړه.

او په هبه کې شرط دا دی،چې واهب به پدغه ورکړه راضي وي، د زړه له کومي به يې ورکوي، او په دوره اسقاط کې ټول هغه وعده دار کسان ناست وي، چې ميت له وارث سره د ميت په شان کې د تعاون وعده کړې وي، هر فقير نوي ناست، او نه د ناستي اجازت ورکوي، که هر فقير کښيني، بيا خو حيله اسقاط نه سوه، د فديې ادا علی الحقيقت سوه، د مجلس مقصود فوت سو، مخته مونږ ذکر کړي دي، چې په اول کې له خلکوسره مشوره کيدله، او رأيه ځيني اخيستل کيدله، چې هر سړی که و دغه تعاون ته تيار وي له دغه عاجز ميت سره، نو مونږ هم تعاون ورسره کوو، دا به عين له مونږ سره محبت او قرا بت وي، نو به هر سړی تيار سو، او دا فکر به يې و واهو، چې راسئ، په اخلاص دا کار او تعاون وکړ؛ ځکه دا خو له خپله ځان سره په حقيقت کې تعاون کول دي، دونه خير او صدقې دې په زندګي کې نه دي کړي.

په مرور د زمان سره دغه اعلان او مشوره ختمه سوه، خلک ورسره عادت سوو اوس د خلکو عرف او عادت پر دغه رنګه راغلی دی ، چې په دائره کې خامخا هغه کس کښيني، چې بيرته د هبې کولو قصد لري، او واهب هم په خپله هبه و هغه چا ته راضي کيږي، چې هغه يې بيرته ورکوي؛ ځکه دواړو جانبينو دغه ايات مبارک ﴿هل جزاء الاحسان الا الاحسان﴾ او دغه حديث مبارک «تهادو تحابوا» په نظر کې نيولی وي. يعني: د احسان بدله احسان دی، او يو له بله هديې او هبې سره کوي، او يو له بله محبت سره کوي، اوس نو که چيري موهوب له د هبې له ورکولو منع وکړي، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

واهب رضاء ختمه سي، بيرته په خپله هبه کې رجوع وکړي، لکه څنګه چې بائع پر مشتري باندي يو شيء خرڅ کړي، ايجاب او قبول هم وکړي، او تسليم او تسلم هم وکړي، له هغه وروسته مشتري د مبيع پر پټ عيب باندي خبر سي، هغه سابقه رضاء يې ختمه سي، بيرته دغه شيء و بائع ته ورکوي، او هم د دريدلو حق لري، او رجوع هم د صدقې او هبې دريدلو ته وايي: (لان الرجوع هو اقالة الصدقة والهبة اي فسخها).

لهذا د عبارت ترجمه دا ده، چې ولي، او يا وکيل د ولي يې فديه و فقير ته په طريقه د هزل او مسخرو نه ورکوي، بلکې د زړه له کومي به يې ورکوي، دا به يې قصد وي، چې پدغه ورکړه يې دغه فقير مالک جوړ سو، او پدې ورکړه به راضي وي، ځکه که دغه قصد او رضا نه ولري، بيا خو اسقاط نه په کيږي، د ورکونکي له ملکيت څخه نه وځي، او دا نظر به لري، چې دغه فقير که منع وکړي له هبې کولو، پر هبه به نه مجبور کيږي؛ ځکه که پر مجبور سي، بيا خو د فقير له ملکيت څخه نده وتلې، فقير راضي نه دی، په هبه کې د واهب رضاء لازمي ده، بلکې فقير به يې په خپله رضاء بيرته هبه کوي.

اوس نو که فقير بيرته هبه نه کوله، په عبارت کې دا نسته چې مه يې ځينې اخلي، دلته واهب په خپله هبه کې رجوع کوي؛ ځکه د ده رضاء سابقه ختمه سوه، دغه کس يو داسې نامردي وکړه، چې د ټول مجلس مقصد يې فوت کړ، او د خپلې وعدې خلاف فرضي يې وکړه، او د مسلمانانو د اجماع مخالفت يې وکړ، لدې وجې واهب په خپله هبه کې رجوع کوي، او رجوع في الهبة د احنافو په مذهب کې جائز ده؛ ځکه په هبه ملک غير لازم ثابتيږي.

رسول الله صلى الله عليه وسلم وايي: «الواهب احق بهبته مالم يُثَب منها».

(c) ketabton.com: The Digital Library

او رسول الله صلى الله عليه وسلم وايي: «من وهب هبة فهو احق بها حتى يثاب بها». يعني: واهب تر هر چا په خپله هبه باندي حقدار دی، تر هغه وخته چې عوض يې نوي اخستي، په دې ټوله فقهه ډکه ده، رد المحتار، طحطاوي، بدائع الصنائع، هنديه، او وغيره كتاب الهبة وگورئ.

كه څوک و وايي: چې دا خو هبه و فقير ته ده، هبه و فقير ته صدقه ده، او په صدقه کې رجوع منع ده، لكه څنګه چې صدقه و غني ته هبه ده، او رجوع کې جائز ده.

مونږ ورته وايو: چې دغه قاعده كليه نده، بلكې اكثريه ده. و هغه فقير ته هبه صدقه ده، چې د عوض او تعاون طمع نه ځيني كيږي د ده د فقر له وجي، او په صورت مسئوله کې چې كوم فقير دی، دا خو ناست د تعاون لپاره دی، دا خو د فديې له قبضېدلو وروسته پر ورکړه قادر دی، و دې فقير ته خو ورکړه پدغه غرض سوې ده.

لهذا دغه فقير له هغو فقيرانوڅخه ندی، چې هبه ورته صدقه وي، او دغه ډول هر غني هم داسې ندی، چې صدقه ورته هبه وي، بلكې بعض وخت يوڅوک غني ته ورکړه پدې نيت ورکړي، چې مقصد يې د الله جل جلاله رضاء ماسوا بل شيء نه وي.

والصدقه كالهبة بجامع التبرع وحينئذ لا تصح غير مقبوضةٍ، ولا في مشاع يقسم ولا رجوع فيها، ولو على غني؛ لان المقصود فيها الثواب لا العوض. ولو اختلفا فقال الواهب هبة، والآخر صدقة، فالقول للواهب، خانية در

(c) ketabton.com: The Digital Library

المختار على هامش رد المحتار- كتاب الهبة –(٤/٥٨١).(قوله ولوعلى غني) اختاره في الهداية مقتصرا عليه؛ لانه قد يقصد بالصدقة على الغني الثواب لكثرة عياله. البحر الرائق – ردالمحتار - كتاب الهبة (٤/٥٨٢).

لهذا يوځوک چې پداسې ذريعه لکه څنګه چې په سوال کې ذکر سو، مثلا: يو ځوک د دغه شيء لپاره کښيني چې خلکو ته په ذهن کې ورکړي، چې دغه خلک صرف مذاق کوي، او نه يې ورکوي، په دغه ذريعه خلک له حيله اسقاط څخه متنفر کوي. مونږ د دې ذريعې سد باب کوو، فديه بيرته ځيني اخلو، په هبه کې رجوع کوو، او دی هم د خلکو و مخته رسوا کوو، چې دا بې وعدې او بې زبانه د وعده دارو او معاوينو خلکو په مينځ کې ننوتلی دی. د هرې بې خيرۍ دروازه او ذريعه بندول پر مسلمانانو لازمه ده، دا بيا فقه په ډکه ده. هلته يې وګورئ. او هم په اصولو کې ذکر دي، چې د واجب سبب واجب دی، او د حرام سبب حرام دی.

پينځم: بعض علماء کرام وايي: په دوره اسقاط کې غنيان ناست وي، فديه خو فقير ته ورکول کيږي، غني ته نه ورکول کيږي، لهذا د دې حيلې بندول لازمي ده.

مونږ ورته وايو: د غني کښيناستل حيله اسقاط ته نقص نه رسوي، د غني په کښيناستلو که سړی اسقاط پريږدي، نو د کوچني او ليونې په راتګ باندي و مسجد ته دغه خلک بايد لمونځ او مسجد پريږدي؛ ځکه رسول

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله صلی الله علیه وسلم وایي: چې مساجد له کوچنیانو او لیونیانو وساتئ، مسجد ته یې مه را بولئ، د غني کښیناستل له ۲دوو وجهو خالي نه وي.

لومړی: دغه عالم چې حیله اسقاط دده په رهنمائي کې کیږي، که یې غني پیژندی، چې غني دی. هغه یې په حساب کې نه شمیري، غني ته چې کومه فدیه ورکړي، په هغه اسقاط د روژې یا کفارې وغیره نه شماري.

دوهم: که عالم دغه غني نه پیژندی، بیا یې په حساب کې شماري، او دغه حسابیدل یې اسقاط ته نقص نه رسوي؛ ځکه د فقهي مسلمه مسئله ده، که یو سړي زکوة او یا صدقة الفطر غني ته په نیت د مسکین ورکړ، د ورکونکي په خیال مسکین ؤ، مگر په حقیقت کې هغه غني ؤ، دغه زکوة او صدقة الفطر اداء کیږي.

دریم: باقاعده په اکثره ځایونو کې عالم دغه اعلان هم وکړي، چې فقیران دې کښیني، او غنیان دې نه کښیني، له هغه وروسته د حیله اسقاط پر ورکونکي هیڅ جرم نسته، اخستونکي مجرم دی.

څلورم: کیدای سي غني ناست وي، او قبض هم کوي، او پدې هم خبر وي، چې غني قبض نسي کولای؛ بلکې د یو مسکین وکیل به وي، د هغه مسکین لپاره به قبض کوي، او دغه رنگه به بیرته په هبه کې هم وکیل وي. ډیرخلک په اوس وخت کې پر علماء کرامو اعتراض کوي، وایي: فلانی عالم مالدار دی، او په حیله اسقاط کې ناست دی، و دیته نه گوري، چې د عالم پدغه ناسته کې فائده څه شيء ده، که یې هغه اخیرنی صدقه مقصد

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي، هغه خو بې له هغه و ټولو ته ورکوي. که غني وي او که فقير وي، په دائره کې ناست وي او که له دائرې وتلی وي.

او په دغه حرمت چې ته خبر يئ، عالم خو په طريقه يې اولی خبر دی، ځکه خو تا دغه حرمت له عالم څخه زده کړی دی، نو معلومه خبره ده، چې عالم د يو چا په قبول او په ايجاب کې وکيل دی، په موجوده عصر کې که هر غني ملا وي، که امي وي او که طالب وي، بايد داسې وکړي، چې د خپل کور والا وکيل سي.

زمونږ په قومونو کې د اکثره خلکو بي بي گاني مسکيناني وي، د نصاب مالکاني نه وي، له هغه مسکيني بي بي وکالت مطلق را واخلي.

بي بي ورته ووايي: چې په هر حيله اسقاط کې زما له طرفه په اخستلو او ورکولو کې وکيل يئ، او خاوند دغه وکالت قبول کړي، پدې کې ډيري فائدې دي.

لومړی فائده دا ده: چې په موجوده دور کې فقيران ډير کم دي، اکثره خلک صاحب نصاب دي، په بعضي کفاراتو کښې مسکينان په قول راجع باندي ضروري دي، او شپېته مسکينان پر يو ځای نه پوره کيږي، نو چې غنيان وکيلان سي، دغه تعداد تقريبا پر يوه ځای پوره کيږي.

دوهمه فائده دا ده: که ټول خلک په دائره کې نه کښيني، او بيا خاص ملايان. عوام دا فکر کوي، چې دغه ملايان هم له هغو ملايانو څخه دي، چې له حيله اسقاط څخه منکر دي، نو دغه حيله اسقاط د هغو په ذهن کې ناجائز گرزي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درېيمه فائده دا ده: چې په دغه کار خير کې به ډير کسان حصه واخلي، فقيران او زنانه به يې په طريقه د اصالة واخلي، او غنيان به يې پهطريقه د وکالت واخلي.

شپږم سوال: بعض علماء کرام وايي: چې په حيله اسقاط باندي دفن ځنډيږي، او رسول الله وايي: چې د ميت په دفن کې تلوار کوي، لهذا د حيله اسقاط بندول په کار ده.

مونږ ورته وايو: حيله اسقاط غالباً د قبر د جوړيدلو په وخت کې کيږي، بې لدې هغه ميت انتظار وي، او که په بعض وخت کې بالفرض والتقدير راسي هم، باک نه لري؛ ځکه له رسول الله څخه هم يوځه تاخير په دغه خاص مقام کې ثابت دی.

يو پوروړی «قرضدار» غير متروک الوفاء وفات سو، رسول الله صلی الله عليه وسلم يې د جنازې له کولو منع وکړه، تر هغه وخته چې دغه قرض يو څوک پر خپله ذمه واخلي، بيا ابوقتادة رضي الله عنه د قرض ضامن سو، له هغه وروسته رسول الله صلی الله عليه وسلم جنازه ورکړه، د جنازې په تاخير سره هم تاخير د دفن راځي.

اووم سوال: بعض علماء کرام وايي: چې ولي يې خاص په دغه ورځ کوئ، ولي يې په بله ورځ نه کوئ، پدې کې تعين د وخت راځي.

مونږ ورته وايو: لومړی: هغه ورځ ته را معلومه کړه چې بيا تعين د وخت نه پکې راځي. دوهم: تعين د وخت نقص او تاوان څه شيء دئ.؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

درښيم: په دغه ورځ يې پدې وجه کوي، چې پدغه ورځ خلک ټول را جمع وي، په بله ورځ بيا د دغه شيء لپاره خلک راجمع کول ډير مشقت او تکليف دی.

څلورم: هلته خو بيا دغه سوال په طريقه اولی کيږي. وايي: ولئ يې د ميت په ورځ نه کوئ. ښه خبره دا ده: چې تر دفن لمخه حيله اسقاط وسي، لدې وجې چې هغه ځای ته، يعني قبر ته فارغ الذمة ورسي. (و الی انه لو لم يوص بفدائهما وتبرع وارثه جاز، ولا خلاف انه امر مستحسن يصل اليه ثوابه، وينبغي ان يفدي قبل الدفن، و ان جاز بعده، كما في القهستاني). مجموع الرسائل – ابن عابدين (۱/۲۱۹).

اتم سوال: بعض علماءکرام وايي: ولئ يې هميشه کوئ، دا خو التزام د ما لايلزم دی، يعني: دغه حيله اسقاط واجب بولئ، پر دغه وجوب د دوی هميشه توب دلالت کوي.

مونږ ورته وايو: التزام په عقيده راځي، نه په عمل. دغه کونکي ته و وايئ، چې دغه حيله اسقاط ته واجب اعتقادي بولئ.؟

که يې درته وويل: چې هو. نو واقعي ستاسوخبره صحيح ده، ماسوی له يوه صورت څخه.

هغه دا دی: چې هم ميت وصيت کړی وي، او هم متروک الوفاء وي، پدغه صورت کې اسقاط پر وارث واجب اعتقادي دی. صرف په دوام لزوم نه ثابتيږي. پر ختم خواجگان د صوفيانو کرامو معمول داسې دی، چې روزانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې کوي. سلام مونږ هميشه وايو. د مسجد د دخول او خروج دعاګانې هميشه کوو. د اذان دعا هميشه کوو. د قران کريم سورة الملک ماخوستن په وخت کې هميشه ويل، او سورة ياسين د سهار په وخت کې هميشه ويل په کار دی. د لمانځه په نيت کې مونږ هميشه په ژبه باندې الفاظ وايو. داسې نور را واخله، دا ټول سنتيات او مستحبات دي، او سره لدې چې مونږ يې هميشه کوو.

او بل رسول الله صلى الله عليه وسلم وايي: «احب الاعمال الى الله ادومها وان قل» و خير العمل ماديم عليه، كان احب العمل الى رسول الله الذي يدوم عليه صاحبه.

پر مستحب عمل دوام هلته ممنوع دی، چې کول يې واجب و بولي، او ترک يې ګناه و بولي، لکه: الطيبي شارح مشكوة چې ليکلي دي: مَن اصرَّ على مندوب، ولم يجعله رخصةً، فقد اصاب منه الشيطان.۱۲.

نهم سوال: او بعض علماء کرام وايي: چې په حيله اسقاط کې مفاسد دي، کله کوم کوچنی ناست وي، او کله ليونی ناست وي، او کله غائب په وارثانو کې موجود وي، او کله د صغيرانو په مال کې تصرف کول کيږي، لهذا د دغو مفاسدو په وجه يې بندول لازمي دي.

مونږ ورته وايو: دغه مفاسد هر انسان مفاسد بولي، ليکن د مفاسدو په وجه سړی يو عبادت نه معطل کوي، بلکې مفاسد ختم کړئ، که يو څاه او ټينکی ته مرداري ولويږي، مرداري سړي ځينې باسي، ټينکی نه ختمه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه کار د علماء کرامو مسئولیت دی، باید عالم یې پر هغه صحیح طریقه وکړي.

علامه ابن عابدین «رحمة الله علیه» په کتاب الجنائز کې لیکلي دي: که پر قبرونو او مزارونو غیر شرعي امور کیدل، پدغه وخت کې به انسان زیارت القبور کوي، او که نه.؟

په جواب کې وایي: چې د دغو مفاسدو په وجه به زیارت القبور نه پریږدي؛ ځکه هغه مسنون او مستحب عمل دی، مفاسد دې تر خپله قدرته پوري بند کړي. او دغه رنګه وایي: که په جنازې کې نائحې ښځې، یعني: سر او ګریوان شکونکې ښځې رواني وي، تر خپله وسه پوري دې دغه ښځې بندي کړي، که یې په توان کې نه وه، له دغه نائحو ښځو سره دې په جنازه کې ولاړ سي.

قال: ابن حجر في فتاویه ولا تترك لما یحصل عندها من منکرات و مفاسد کإختلاط الرجال بانساء، و غیر ذلك؛ لان القربات لا تترك لمثل ذلك، بل علی الانسان فعلها، و انکار البدع، بل و ازالتها إن أمکن، آه. قلت: و یؤیده ما مر من عدم ترك اتباع الجنازة، وان کان معها نساء ونائحات، تأمل. رد المحتار-باب زیارة القبور (١/٦٦٥).

بل لو وقع مثل هذه الامور في الاجتماع لصلاة الجمعة مثلا کانت قبیحة شنیعة، ولا یلزم من ذلك ذم أصل الاجتماع لصلاة الجمعة کما هو او واضح، وقد رأینا بعض هذه الأمور یقع في لیالٍ من رمضان عند اجتماع

(c) ketabton.com: The Digital Library

الناس لصلاة التراويح، فهل يتصور ذم الاجتماع لصلاة التراويح لأجل هذه الأ مور التي قرنت بها.؟

كلا بل نقول اصل الاجتماع لصلاة التراويح سنة و قربة وما ضم اليها من هذه الأمور قبيح و شنيع. الحاوي للفتاوي - لجلال الدين السيوطي - م- رشيدية (١/١٨٥).

لسم سوال: بعض خلک وايي: چې په حيله اسقاط کې د عوامو او علماء کرامو فرق کوي، لدې وجې علماء کرام دغه کار ته ترجيح ورکوي، يعني: ملايانو ته ډيره صدقه ورکوي، او عوامو ته لږ ورکوي.

مونږ ورته وايو: دا خو هيڅ سوال نه دی، رسول الله صلى الله عليه وسلم وايي: «من حسن اسلام المرء تركه ما لا يعنيه».

دويم: علماء د معاشرې نيکان او صالحان خلک دي، رسول الله صلى الله عليه وسلم وايي: د صالحانو طعام او صدقه خورئ، او صالحانو ته طعام او صدقه ورکوئ؛ ځکه پدغه صدقې سره د دين په قيام او اشاعت کې انسان معاوين جوړيږي، او فاسقانو و فاجرانو ته خورشک ورکول که څه هم صدقه ده، مگر تعاون على الاثم والعدوان دی.

دريم: علماء د دې لپاره ترغيب نه ورکوي، لکه څنگه چې دوی وايي: بلکې علماء کرامو ليکلي دي:

وان لم يحسن ذلك فيلقنه من يحسن ذلك من اهل العلم ان أمكن والا فتكون الوكالة لاحد أهل العلم العارفين بذلك، ولا ينبغي ان يتساهل في

(c) ketabton.com: The Digital Library

هذا الامر فان به نجاة الانسان من عذاب الله تعالى و غضبه، آه. مجموع الرسائل (٢٢٣).

وايي: كه د وارث حيله اسقاط نوي زده، له يو عالم څخه دې زده کړي، او كه يې نسواى زده كولاى، بيا دې يو داسې عالم وكيل كړي، چې اسقاط يې زده وي، مطلق عالم دې نه وكيل كوي، مگر حيله اسقاط دې نه پريږدي؛ ځكه پدې انسان د اللهله عذاب، قهر او غضبه څخه خلاصيږي. لهذا حيله اسقاط علماء كرام د خپل مفاد لپاره نه كوي، بلكې د ميت د نجات لپاره يې كوي.

يوولسم سوال: بعض خلک وايي: چې حيله اسقاط بايد د بې لمانځه او بې عمله سړي وسي؛ ځكه ديندار خو لمونځ، روژه او وغيره نه قضا كوي.

مونږ ورته وايو:

چې ديندار كه څه هم لمونځ كوي، مگر احتمال د دې لري، چې په لمانځه كښې دې خطاء سوى وي، يو ركن يا شرط او وغيره دې ځيني پاته سوى وي، او احتياط په عباداتو كې واجب او لازم دى.

هكذا ينبغي ان يفعل، و ان كان الشخص محافظا على صلواته احتياطا خشية ان يكون وقع خلل، ولم يشعر به. مجموع الرسائل (١/٢١٢).

كه يو شخص هر څونه لمونځ گزار وي، د هغه باوجود د هغه حيله اسقاط بايد وگرزوي، لهذا حيله اسقاط بايد په هر مسلمان پسې د تعاون او كومک په نيت وگرزوي، كه دغه مسلمان لمونځ گزار وي، او كه نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوولسم سوال: بعض علماء کرام پر هغه دعاء سخت رد کوي، کومې دعاء ته چې د جنازې له لمانځه وروسته خلک کښيني، او اکثر وخت يو څه تلاوت هم وکړي، بيا دعاء وکړي. وايي: فقهاء کرامو صراحة ليکلي دي، چې د جنازې له لمانځه ورسته دعاء کول مکروه ده.

مونږ ورته وايو: چې دا بله غټه سهوه ده، علماء کرامو د اصولو په کتابونو کې ليکلي دي. الحکم يدور علی العلة. د حکم دوران پر علت باندي وي، يعني: حکم پر علت را گرزوي.

فقهاء کرام چې يې مکروه بولي، د کراهت علت او سبب څه دی، چې علت يې زده کړو د حکم محل خپله معلوميږي. د امام صاحب او امام شافعي «رحمة الله تعالی عليهما» په هغه جنازه کې اختلاف لري، چې پر ميت باندي دوباره کول کيږي.

امام شافعي رحمة الله عليه وايي: که پر ميت باندي يوه جنازه وسي، بله جنازه هم پر کيدلی سي.

امام ابوحنيفة رحمة الله عليه وايي: که يوه جنازه د اصولو مطابق وسي، بله جنازه پر کول ناجائزه ده.

لهذا فقهاء کرامو تصريح وکړه، چې له جنازې ورسته دعاء کول مکروه ده؛ ځکه بيا د خلکو دا گمان سي، چې دغه دوهمه جنازه ده، يعني: پر دغه ميت باندي دويم لمونځ دی. او دغه گمان څه وخت کول کيږي، دا هغه وخت کول کيږي، چې صفونه پر خپل ځای له سلام گرزيدلو وروسته ولاړ وي، او دعاء شروع سي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فقهاء كرامو د كراهت ويلو محل هم دغه دى؛ ځكه خو علت دلته موجود دى، او كه خلک كښيني او صفونه مات سي، بيا هيڅوک دا گمان نكوي، چې دغه بله جنازه ده؛ ځكه جنازه خلک په ناسته نه كوي.

بل دلته غالبا قرآن كريم ويل كيږي، دغه دعاء د قرآن كريم له ويلو وروسته ويل كيږي.

دويم: ټول د فقهي كتابونه وگورئ اكثره به وايي: لا يقوموا بالدعاء بعد صلوة الجنازة، ولا يقوم بالدعا، و يكره القيام، آه.

بعض به وايي: ويكره الدعاء بعد صلوة الجنازة وان الدعاء بعد صلوة الجنازة مكروه. يعني بعض كتابونه وايي: چې په ولاړه باندي د جنازې له لمانځه ورسته دعاء كول مكروه ده. او بعض مطلق وايي: د ولاړې قيد يې ندى ذكر كړى، دا بيا د علماء كرامو «رحمة الله تعالى عليهم اجمعين» مسلمه قاعده ده، چې د مطلق او مقيد تعارض سره راسي، مطلق پر مقيد ور محمول كيږي، لهذا هغه كتابونه چې دعاء د جنازې د لمانځه ځخه وروسته مكروه بولي، د هغو مقصود هم دا دى، چې په ولاړه پر هغه ځاى د جنازې مكروه ده؛ ځكه يو به يې له نورو فقهاء كرامو سره تطبيق راسي، بل د كراهت علت او سبب نسته.

دريم: ټول مذاهب او مسالک پردې متفق دي، چې دعاء وروسته له صلاة مكتوبه ځخه سنت ده، په احاديثو مباركانو ثابته ده. «و يدعوا دبر كل الصلوة». «و يدعوا دبر كل صلوة المكتوبة». او يا: «ادعوا دبر كل صلوة المكتوبة».

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعني: رسول الله صلى الله عليه وسلم وايي: د فرضي لمانځه په وروسته کې دې دعاء کوي، او يا دعاء وکړي، او د لمانځه وروسته دعا وکړئ.

او الله ﷻ وايي: ﴿فاذا فرغت فانصب﴾. هر وخت چې له لمانځه فارغه سئ، په دعاء کې کوشش وکړئ.

او د جنازې لمونځ هم «صلوة» دی، دعاء نه ده، لکه: سلفيان او پنجپيريان چې وايي، د ټولو احاديثو په کتابونو کې يې د صلاة باب ورته لګولی دی. او د ټولو فقهاء کرامو په کتابونو کې يې هم د صلوة باب ورته لګولی دی، صلوة الجنازه ورته وايي: او دغه رنګه طهارة د بدن او د مکان ورته شرط دی، اودس ورته شرط دی، استقبال القبله ورته شرط دی. او هم «مکتوبه» دی، په ټولو کتابونو کې وايي: صلوة الجنازة فرض کفاية، يا الصلاة على الميت فرض على الكفاية، يعني: د جنازې لمونځ فرض کفايې دی، طحطاوي على المراقي الفلاح ليکلي دي، چې صلاة الجنازه فرض کفايي ده، او منکر يې کافر دی، يعني: د ټولو علماء کرامو په اتفاق فرض ده، د فرض کفايې او د فرض عين په فرضيت کې هيڅ فرق نسته.

لهذا د جنازې لمونځ چې هم صلوة المكتوبة دی، او د صلاة مکتوبه په وروسته کې دعاء په اتفاق باندي سنت ده، نو د جنازې د لمانځه په وروسته کې بيا ولي نده سنت، په کوم دليل مکروه ده.؟

ځلورم: له دغو علماء کرامو سوال کوو، چې د جنازې له لمانځه وروسته دعاء مکروه ده، ځکه تاسو وایاست، چې فقهاء کرامو ليکلي دي: و يكره الدعاء بعد الصلاة الجنازة. مونږ خو و دغه کراهت ته محمل ور پيدا کوو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې له جنازې ورسته په ولاړه له مخه د صفو تر ماتيدلو دعاء مکروه ده، ځکه دا دغسي سو، لکه دويمه جنازه. او يا شبه دا پيدا کيږي، چې دا زيادت سو په اوله جنازه کې، تاسو دغه بعديت او وروسته والی تر کومه ځای پوري مقصد دی، که صفونه مات سي، تاسو وایاست، چې دعاء مکروه ده؛ ځکه بعد صلاة الجنازه ده.

که خلک کښيني هم، تاسو وایاست چې دا بعد صلاة الجنازه ده، او که تلاوت وکړي له هغه وروسته هم، تاسو وایاست چې دا بعد صلاة الجنازه ده، بعد تلاوة القرآن يې نه بولي.

نو له دفن څخه وروسته خو هم په دغه تقدير بعد صلاة الجنازه ده، او له يو بل فرضي او يا نفلي عمل وروسته خو هم بعد صلاة الجنازه ده، د دغه بعديت اطلاق خو د دغو خلکو تر مرګه پوري د دوی پر زندګي کول کيږي. که مو يوکال وروسته دغه خلک پر دعاء وليدل، بايد ورته ووایاست، چې دغه مکروه ده، ځکه له جنازې وروسته ده، تيرکال تاسو د فلاني کس جنازه وکړه، دغه دعاء تر هغه وروسته ده، له جنازې وروسته دعاء کول مکروه ده؛ ځکه فقهاء کرام وايي: ويكره الدعاء بعد صلاة الجنازة، او «بعد» مطلق ذکر دی، مطلق پر خپل اطلاق پاته دی، نو تر مرګه بايد دا خلک دعاء در څخه ونکړي.

او که تاسو وایاست: چې دغه بعديت تر فلاني وخته پوري مقيد دی، پر دغه توقيت دليل پيش کړئ، او تر قيامته به داسې دليل پيش نکړئ، چې له جنازې وروسته دونه ساعته مکروه ده، له هغه وروسته بيا نده مکروه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کلام خلاصه دا ده: محترمو دعاء عبادت غیر موقت دی، په هر وخت کې کول مستحب دی.

رسول الله صلى الله عليه وسلم وايي: «الدعاء مخ العبادة». او رسول الله صلى الله عليه وسلم وايي: «الدعاء هو العبادة». منع کول يې دليل غواړي، تکبر ځيني کول کفر دی، او انکار ځيني کول کفر دی.

الله ﷻ وايي: ﴿وقال ربكم ادعوني استجب لكم، ان الذين يستكبرون عن عبادتي سيدخلون جهنم داخرين﴾.

فالوعيد انما هو في حق من ترك الدعاء استكبارا، و من فعل كفر . فتح الباري(١١/١١٤).

فمن ابطل الدعاء فقد انكر القرآن، آه. تفسير كبير(٤/١٥٩).

يعني: له دعاء انکار کول کفر دی، او دعاء استکبارا پریږودل يعني دعاء ته اهميت نه ورکول، خوار او سپک شيء بلل دا هم کفردی.

علامه انور شاه کشميري په اکفار الملحدين کې، او قاضي بيضاوي «رحمة الله عليهما». په تفسير بيضاوي کې وايي: مستحب قبيح بلل کفر دی، نو دغه دعاء چې د جنازې له لمانځه وروسته په ناسته د قرآن کريم له تلاوته هم وروسته کول کيږي، مسنون او مستحب عمل دی. په اثبات يې کتابونه ډک دي، که يو چانه کوله، داسې دې وايي: چې دا يو مستحب عمل دی، زه يې د سستۍ او کمزورۍ په وجه نسم کولی، نه دې په سپکه سترګه ورته ګوري، او نه دې قبيح بولي، او نه دې بدعت بولي؛ ځکه بدعت بيا اثبات غواړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخته د بدعت بیان په ښه تفصیل سره ذکر سوی دی، او د اثبات لپاره د فقهي و مشهورو کتابونو ته مراجعه وکړئ، لکه: بدائع الصنائع، بحرالرائق، فتح القدیر، هندیه، رد المحتار او وغیره د هر مفتي په نامه او په فتوی مه دوکه کیږئ.

دیارلسم سوال: بعض علماء کرام د میت د کور ډوډۍ خوړل مکروه بولي مطلقاً، که لیرې وي، او که نیږدې وي.

مونږ ورته وایو: چې راسئ، په فاتحه خوانۍ کې نه چای خوري، او نه ډوډۍ خوري، دغه فاتحه په کور کې وي، او که په مسجد کې وي، دغه چای وغیره کلیوالو او قریبانو راوړي وي، او که د میت د خپل کور وي، دغه مسئله یوځه تفصیل غواړي؛ مګر زه یې مختصره او خلاصه ذکر کوم؛ ځکه یو مې د کتاب په سر کې وعده د اختصار کړې وه؛ ځکه مې ټولې مسائلې بې عباراتو او اجمالي ذکر کړې.

او بل د روژې مبارکې اخیرنی مازدیګر دی، د عرفات ورځ ده، یوځه کم پنځه بجې دي، سهار په وطن مالوف او محبوب افغانستان کې د کوچني اختر ورځ ده.

او هم الحمدالله د نړۍ ټولو کفارو د امریکا په سرپرستۍ کې په افغانستان کې د غازیانو او فدایانو له طرفه ماته خوړلې ده، او روان دي، الله ﷻ دې ټول معاونین هم دغسې رسوا او شرمنده کړي، زمونږ هم له افغانستان سره په پاکستان کې اختر دی. لهذا د دې وجې ځواب مختصر لیکم.

محترمو! د مړي د کور ډوډۍ اقسام لري. یوه حاجت ډوډۍ وي، او یوه د خیرات او صدقې ډوډۍ وي، او یوه د مېلمستیا ډوډۍ وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اول: د حاجت ډوډۍ دېته وايي: چې د مړي کور ته له ليري ځای خلک راسي، دغه خلک بله مرجع نه لري، خاص دغه کور ته د غم شريکي لپاره راغلي وي، چې د خوراک او څښاک وخت سي، نو دغه د کور خلک ميلمنو ته ضرور يوځه ورکوي، او هغه يې هم ضرور خوري، دا اتفاقاً جائز ده، مشکل نه لري. او يا د خوراک او يا څښاک وخت سي، همسايه ګانو شيء نوي راوړی، نو د کور خلک مجبور دي، چې يو شيء وخوري، دا له خپله کوره د حاجت ډوډۍ ده.

دوهمه: صدقه او خيرات دی، دا هغه خوراک او څښاک دی، چې د مړي د کور خلک د ايصال ثواب لپاره يو شيء مسجد ته او يا کوڅې ته او يا مېلمهخانې ته او يا نورو کورونو ته ورليږي، دا غالباً خلک و هر چا ته ورکوي، کوچنيان، ليونيان،مسکينان، غنيان، او منع هم نوي پکښې.

او په عرف کې هم خلک خيرات ورته وايي. او ډير تکلفات هم نوي پکښې، دا بيا اتفاقاً جائز ده؛ بلکې يو مسنون او مستحب عمل دی؛ ځکه تر اوو شپو پورې مرده داسې وي، لکه: «غريق الماء» هر شيء ته يې طمع وي.

دريېم: قسم خوراک او څښاک، ضيافت او مېلمستيا وي، دغه ضيافت مکروه دی؛ ځکه د ضيافت وضع د سرور او خوشحالي لپاره وي، او د مړي پر کور تر درو ورځو پوري غم او خفګان وي.

مېلمستيا هغه ته وايي: چې مقصود اصلي اولا د خلکو خوشحالي او رضاء وي، ثانيا د الله ﷻ رضا وي، د خيرات برعکس وي. او هر څوک نه غواړي، او نه ور تللای سي، د کور مالک خاص خاص خلک دعوت

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي، او په عرف کې يې نوم هم مېلمستيا وي، او غالباً تکلفات هم پکې وي.

له رسول الله صلی الله علیه وسلم دوه حدیثنو مبارکان منقول دي: يو حديث دا دی: چې رسول الله په خپله د مړي د کور ډوډۍ د مړي په ورځ خوړلې ده. او بل حديث له جرير ابن عبد الله څخه منقول دی: چې د مړي کور ته د خوراک او څښاک لپاره ورجمع کيدل داسې ناروا ده، لکه نياحه. نو د حديثونو مبارکانو تطبيق داسې دی، چې د منع حديث محمول دی، پر هغه خوراک او څښاک، چې د کلي خلک د ډوډۍ پر وخت ټول د مړي کور ته ور جمع سي د خوړلو لپاره، هغه په تکليف کې مبتلاء کړي، له خپله غمه او رنځ څخه يې وباسي، او يا په ورثه و کې صغيران موجود وي، او يا بعض وارثان غائب وي، حاضران هم خيرات له ميراثه کوي، او هم ټول خرڅ له خپلې حصې څخه نه شماري، دغه صورت د خوراک ناروا دی. او که يې حاضر له خپلې حصې شماري، بيا دغه صورت هم ندی ناروا.

او يو هغه خوراک او څښاک دی، چې د کلي عام خلکو او قريبانو د دعاء ځاي ته را وړی وي، لکه: څنګه چې په موجوده عصر کې په ډيرو ځايونو کې رواج دی، دغه خوراک او څښاک بيا اتفاقاً جائز دی، هر کس يې خوړلی سي، له ليري راغلي وي او که له نزدې، او دا سنت عمل دی، هم له مړي سره مدد کول دي، او هم خيرات دی، او هم يې هر سړی بې د کوم شک او تردد څخه خوړلی سي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حديث المنع : حدثنا محمد بن يحيى، قال: حدثنا سعيد بن منصور، قال: حدثنا هشيم ح، و حدثنا شجاع بن مخلد ابو الفضل، قال: حدثنا هشيم عن اسماعيل بن أبي خالد، عن قيس بن أبي جازم، عن جرير بن عبد الله البجليّ، قال: كنا نرى الاجتماع إلى أهل الميت وصنعة الطعام من النياحة. رواه ابن ماجه في سننه. رقم الحديث-١٦١٢.

حديث الاباحة : حدثنا محمد بن العلاء، اخبرنا ابن ادريس، اخبرنا عن عاصم بن كليب، عن أبيه، عن رجل من الانصار قال: خرجنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم في جنازة، فرأيت رسول الله عليه وسلم وهو على القبر يوصي الحافر: "يقول اوسِع من قِبَلِ رجليه، أوسع من قِبَل رأسه". فلما رجع استقبله داعي امرأة، (أي امرأة الميت) فجاء، وجيء بالطّعام، فوضع بين يده، ثم وضع القومُ فأكلُوا، فنظر آباؤنا رسولُ الله صلى الله عيله وسلم يلوك لقمة في فمه، ثم قال: " أجد لحم شاةٍ أخذت بغير إذن أهلها". فأرسلت المرأة، قالت: يارسولَ الله، إني أرسلت الى البقيع يشتري شاةً، فلم أجد، فأرسلت الى جارٍ لي قد اشترى شاةً ان أرسل اليّ بها بثمنها، فلم يُوجَد، فأرسلت الى امرأته، فأرسلت اليّ بها. فقال رسولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم: " أطعِمِيه الأسارى". سنن أبي داود - رقم الحديث (٣٣٣٢).

وقال المجلس في شرح المنية فهذا الحديث يدل على اباحة صنع أهل الميت الطعام والدعوة اليه، آه. (ص-٦٠٩).

(c) ketabton.com: The Digital Library

وقال العلامة ملا على القاري: «رحمة الله عليه» "في المرقات في شرح حديث عاصم". ان هذا الحديث بظاهره يرُدّ ما قرره اصحاب مذهبنا، فينبغي أن يقيَّد كلامُهم بنوع خاص من اجتماع يوجب استيحياء اهل بيت الميت فيطعمونه كُرهاً، او يُحملُ على كون بعض الورثة صغيرا، او غائباً، و لم يعرف رضاه، او لم يكن الطعام من أحد معَيَّن من قبلَ قسمته، ونحو ذلك، انتهى. و قد ذكر في زاد اللبيب عن منهاج الاسلام عن تنبيه الغافلين: ان الله ورسوله بريءٌ من الذين يأكلون الطعام من أهل المصيبة قبل ثلاثة ايَّامٍ ولياليها، قال: والمرارطعام الضيافة، لاطعام الصدقه لارواح الموتى، انتهي.

وقال ابن الهمام: «رحمة الله عليه» في " فتح القدير "ويكره اتخاذ الضيافة من الطعام عن أهل الميت؛ لانه شرع في السرور لا في الشرور، قالوا: وهي بدعةٌ مستقبحة، آه. فتح القدير(١/٢٤٦).

وفي مواهب الرحمن: ويكره اتخاذ الضيافة ايام المصيبة إلا للفقراء، اذا كانت الورثة مكّلفين.(ص-٩٠٣).

ويكره اتخاذ الضيافة في أيام المصيبة؛ لانها ايّام تأسفٍ، فلا يليق بها مايكون للسرور، وان اتخذ طعاما للفقراء كان حسناً اذا كانو بالغين. قاضيخان(٣/٣٥٦).

(c) ketabton.com: The Digital Library

قال الشيخ أبوالحسن السندي: في " البدر المنير " عن مباحث "فتح القدير" قوله: «الاجتماع الى اهل الميت» اى لموته، لا لدعوة أهل الميت ايّاهم للتبرك بهم، أو التقرب باطعامهم، قال وقوله: «اتخاذ الضيافة» أي اتخاذ الطعام على وجه الضيافة للأقرباء والأحباء ممّن يبعد حضورهم على وجه الاجتماع على الطعام، الا في الضيافات والعروس ، لاعلى وجه القربة للصالحين و أولى الحاجة، انتهى. وفي شرعة الاسلام السنة أن يتصدق ولىّ الميت قبل مضِىّ الليلة الأولى بشيء ممّا تيسر له ، فان لم يجد شيأً فليصل ركعتين يُهدى ثوابها للميت، انتهى.

وفي خزانة الروايات عن ابن عبّاسٍ «رضي الله عنهما» يقول: اذا كان يوم الجمعة او يوم عاشوراء او ليلة نصف من شعبان يأتي ارواح الاموات يقومون على أبواب بيتوهم، فيقولون: هل من أحدٍ يترحم علينا.؟

هل من أحدٍ يذكر غربتنا كتبنا مطويّة و كتبكم منشورة، انتهى. الدرة المضية(ص-٥٠٣).

وبالجملة فاتخاذ طعام الضيافة من اهل الميت في الايام الثلاثة ممنوع، واما التصدق، و اطعام الحاجة، والتقرب، والتبرك، فمستحب خصوصاً في الايام الثلاثة، وباقي ايام السنة المتبركة كالجمعة وغيرها. الدرة المضية في ضيافة التعزية(ص-٥٠٢).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یادونې وړ ده، چې د احادیثو مبارکانو په حقیقت کې ټکر بلکل نسته، د ابو الحسن کلام په غور سره وګورئ. والله اعلم و اتم و اکمل.

څوارلسم سوال: بعضي علماء کرام وایي: چې په هر هغه شيء کې چې مقتضی موجود وي، او مانع نوي موجود، د هغه باوجود رسول الله نوي کړی، د هغه ترک سنت دی، نو د اسقاط په هکله هم مقتضی موجود و، او مانع نه و موجود، رسول الله «صلی الله علیه وسلم» ترک کړی دی، نو مونږ لره یې ترک سنت دی.

مونږ ورته وایو: نفس اسقاط د رسول الله په زمانه کې موجود و، یوه جنازه حاضره سوه، رسول الله پوښتنه وکړه، چې پور خو به نوي پر باندئ.؟

خلکو وویل: پر باندي دی. رسول الله وویل: «صلوا علی اخیکم». تاسو لمونځ ورکړئ، رسول الله یې له لمانځه منع وکړه، بیا یو صحابي مبارک اعلان وکړ، چې دغه قرض زه ادا کوم.

په نورو احادیثو مبارکانو کې ذکر دي، چې رسول الله به اعلان وکړ، چې هر سړی که مړ سو، او مال یې پا ته سو، مال یې د وارث دی. او که یې مال نه درلود، او قرض پر باندي وو، هغه زه اداء کوم بس دغه اسقاط دی؛ ځکه اسقاط وایي: " ازالة الحق عن الذمة ".

دویم: بعض فقهاء کرام د حیلة الاسقاط نسبت رسول الله ته کړی دی، لکه څنګه چې د کتاب په سر کې ذکر سو.

درېیم: د رسول الله په وخت کې مقتضی نه و موجود؛ ځکه خلک یعني: مسلمانان، کامل مسلمانان وو، پر خپله ذمه یې هیڅ هم نه پریښودل، نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

حقوق الله، او نه حقوق العباد،. د اوس وخت مسلمانان خو په هر عبادت کې سستان دي، لهذا قوي امکان وي، چې پر ذمه يې حقوق الله پاته دي، او د اسقاط قدرت يې وارث نلري، نو د اسقاط لپاره حيله جوړه کړي، و مجموع ته حيله الاسقط وايي: او دغه خپله مشروع حيله ده.

څلورم: متروکات د نبي صلى الله عليه وسلم مسنونات نه دي، يعني: متروک ته سنت نسي ويل کيدى؛ ځکه الله ﷻ فرمايي: ﴿وما اتكم الرسول فخذوه، وما نهكم عنه فانتهوا﴾. يعني: په کوم شيء چې رسول الله امر کړي ياست، په هغه عمل کوئ. او له کوم شيء چې رسول الله منع کړي ياست، هغه مه کوئ.

داسې نه دي ويلي: "ما ترك الرسول فانتهوا عنه". کوم شيء چې رسول الله صلى الله عليه وسلم نوي کړى، هغه مه کوئ.

او رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي: «الحلال ما احل الله في كتابه، والحرام ما حرم الله في كتابه، وما سكت عنه فهو مما عفا عنه» يعني: مسکوت عنه عفوه ده، مباح دى. مکروه او يا حرام ورته ويل حرام دى.

په اوس وخت کې ډير خلک فرق په مابين د "مسكوت عنه" او د "متروك" کې نسي کولى، او فرق په مابين کې د "ترك الشيء" په معنى د "عدم الفعل" او د "كف النفس عن الشيء" نسي کولى.

د تفصيل مقام نه دى، که يو څوک ښه وضاحت او تفصيل غواړي، نو مسلم الثبوت صفحه(۵۵) مسئلة "لا تكليف الا بالفعل" دې په غور سره وګوري. او التوضيح والتلويح صفحه (۳۰) "تعريف الفقه" دې وګوري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلاصه دا سوه: چې رسول الله دې نوي کړی، د هغه باوجود کول يې ناروا نه دی؛ ځکه ډير داسې شيان سته ، چې رسول الله ندي کړي، مگر زمونږ لپاره يې کول سنت او مستحب دی.

پنځم: دوې خبرې په غور زدهکړئ!

لومړی خبره: د رسول الله صلی الله علیه وسلم متروکات ډير قسمونه لري.

لومړی: "متروك عادتا او طبعا". لکه: رسول الله چې د سمسارې له خوراک څخه لاس ونيوو، صحابه کرامو ورته وويل: يا رسول الله حرامه ده.؟

ده مبارک ورته وويل: يا حرامه نه ده، زمونږ په علاقه کې نسته. يعني: په طبيعت کې خوند نه ورکولو.

دوهم: "متروك نسيانا". لکه: د رسول الله يوه ورځ په لمانځه کې يو شيء هير سو، صحابه کرامو پوښتنه ځيني وکړه، چې په لمانځه کې نوی أمر راغلی دئ.؟

رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته وويل: «انما أنا بشر أنسى كما تنسون، فاذا نسيت فذكروني»

دريم: "متروك خوفاً على أمته". لکه: رسول الله صلی الله علیه وسلم چې تراويح په جماعت سره پرېښودې، کوم وخت چې صحابه کرام د ترويحو کولو لپاره را جمع سوو، رسول الله نه ورته راووت، بيا يې ورته وويل: چې ما پدې وجه تراويح په جماعت ترک کړې، چې پر تاسو باندې فرض نسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم: "متروك لعدم التفكر" . لکه: رسول الله چې خطبه د خرما و درختې ته ویله، د منبر فکر یې نه و وهلی، صحابه کرامو مشوره ورکړه، بیا یې منبر جوړ کړ.

پنځم: " متروک وي، له جهته د دخوله په عموماتو د ایاتونو او احادیثو مبارکانو کې ". لکه: رسول الله صلی الله علیه وسلم، چې ترك د صلاة الضحی او د ډیرو مستحباتو کړی دی؛ ځکه دا پدې قول د الله ﷻ کې داخل دی: ﴿وافعلوا الخير لعلكم تفلحون﴾.

شپږم: "متروک له جهته د خوف د تغیره د زړونو د صحابه کرامو". لکه: څنګه چې رسول الله عائشې صدیقې رضي الله عنها ته وایي: «لولا حداثة قومك بالكفر لنقضت البيت، ثم لبنيته على أساس ابراهيم عليه السلام؛ فان قريشا استقصرت بناءه».

او داسې نور اقسام هم لري، د دغو متروکاتو حکم دا دی: چې د متروک ترک مشروع دی، نه یې ترک واجب دی، او نه یې کول حرام دی، لکه: رسول الله ترك د وضوء مما مسته النار څخه کړی دی.

یعني: یو شيء چې په اور پوخ سوی وي، د هغه له خوراک څخه وروسته رسول الله صلی الله علیه وسلم اودس ندی کړی. نو نه یې کول حرام دی، او نه یې ترک واجب دی؛ بلکې ترک یې مشروع دی.

پدې أساس د اصولینو قاعده ده: " جائز الترك ليس واجب " .

(c) ketabton.com: The Digital Library

او علامة عبد الله بن صديق ويلي دي.

"الترك ليس بحجة في شرعنا - لا يقتضي منعا ولا ايجاباً".

"فمن ابتغى حظراً بترك نبينا - ورآه حكماً صادقاً و صواباً".

"قد ضل عن نهج الأدلة كلها - بل أخطأ الحكم الصحيح وخابا" آه.

خلاصه دا سوه: چې ترك ډير احتمالات لري، نو ترك زمور په شريعت کې نه سنت دی، او نه جحت دی.

دا بيا قاعده ده: "اذا جاء الاحتمال بطل الاستدلال ان ما دخله الاحتمال سقط به الاستدلال".

او دغه رنګه ترك، عدم الفعل دی. عدم اصل دی، او فعل عارضي دی، اصل په اشياوو کې اباحة دی. لهذا کراهت اوحرمت دليل غواړي.

دوهمه خبره: مستحبات ډير افراد لري، ټول افراد کول د يوه سړي لپاره ناممکن دی، لهذا ډير مستحبات دي، چې رسول الله صلى الله عليه وسلم ندي کړي؛ ځکه هغه افرادو په هغه وخت کې وجود نه درلودل.

مثلا: د ايصال ثواب لپاره مسجد ته قرآن شريفان رسول الله ندي راوړي، جای نماز (قالين /مسلې) يې ندي راوړې، پنکې يې ندي راوړې، حکومتي روغتونونه يې ندي جوړ کړي، خلکو ته يې پاخه پلونه او سړکونه ندي جوړ کړي، داسې ډير شيان سته دا ټول بايد منع سي. او سره لدې چې دغه ټول مستحسن او مستحب کارونه دي؛ ځکه په عموماتو کې داخل دي.

امام شافعي رحمة الله عليه ويلي دي. "کل ماله مستند من الشرع فليس ببدعة، ولو لم يعمل به السلف" هر هغه شيء لره چې په شرع کې اصل

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي، هغه نه دی بدعت؛ کځه هم سلفوصالحينو نوي کړی. نو حيله اسقاط دې هم نه رسول الله کړې وي، او نه دې سلف صالحينو کړې وي، د هغه باوجود نه يې کول حرام دی او نه يې ترک واجب دی؛ بلکې په شرع کې اصل لري، له خپل مؤمن ورور سره د حق په اداء کولو کې تبرع او کومک کول دي، مسلمان ته نفع او خير ور رسول دي. «خير الناس من ينفع الناس». ﴿وافعلوا الخير لعلكم تفلحون﴾. ﴿وتعاونو على البر والقوى﴾ و غيرهم. د دغه سوال ډيرجوابونه سته، بس په دغو مذکورو جوابونو اکتفاء کوم.

خلاصه دا سوه: اول: خو له رسول الله ثابت ده، که هغه نه منئ.

په دوهم ځل کې وايم: ستاسو منکرينو له جانبه عدم الرواية دی، نه رواية العدم، عدم الروايت دليل نه دی.

درېيم: د رسول الله په وخت کې مقتضی نه و موجود.

څلورم: د رسول الله او د صحابه کرامو قول، فعل او تقرير سنت دی، ترک يې سنت نه دی.

پينځم: ترک د رسول الله نه تقاضا د کراهت کوي، او نه تقاضا د حرمت کوي.

شپږم: ترک په معنی د عدم الفعل حجت نه دی؛ بلکې سکوت په معرض د بيان کې حجت دی، له رسول الله صلی الله عليه وسلم څخه د حيله اسقاط په هکله سکوت ثابت نه دی، سکوت په معرض د بيان کې بيان دی، د دې دا معنی ده، چې د رسول الله صلی الله عليه وسلم په مخ کې يو څوک يو

(c) ketabton.com: The Digital Library

قول، یا یو فعل وکړي، او رسول الله سکوت اختیار کړي، هیڅ نه ورته ووایي: و ددې ته تقریر د رسول الله هم ویل کیږي، دغه قول او فعل بیا حجت دی. او یا رسول الله د یو شيء په هکله بیان کوي، مثلا: د اختر لمونځ بیانوي، ټول شیان د اختر د لمانځه بیان کړي؛ مګر اقامت او اذان نه کړي بیان، له هغو ساکت سي، نو دا بیا پردې باندې حجت دئ، چې د اختر د لمانځه لپاره اقامت او اذان نسته؛ ځکه سکوت په معرض د بیان کې بیان دی، او سکوت په معرض د غیر بیان کې بیان نسي کیدلای؛ ځکه سکوت په معنی د عدم القول دی، عدم القول او عدم الفعل حجة نسي کیدلای؛ ځکه نه قول دی، نه فعل دی او نه تقریر دی؛ بلکې په دغه قول کې داخل دی: «وما سکت عنه فهو مما عفا عنه». لهذا دغه ترک حجة نسي کیدلای.

اهمه مسئله: کفارة الظهار د میت له جانبه یو مسلمه مسئله ده، او ډیرو کتابونو کې هم لیکلي دي، چې د میت کفاره ظهار باید وارث اداء کړي، او سره لدې چې هم دغو کتابونو کې لیکلي دي، چې په مرګ د احدهما باندي کفارة الظهار ساقطیږي، دغه دواړې خبرې سره ټکر دي، د تحقیق په بنیاد سقوط د کفارة الظهار راجح معلومیږي؛ مګر له ډیره وخته د خلکو عمل وربانديي راغلی دی، لهذا تر نه کولو یې کول بهتر بولم.

که کوم چا وضاحت غوښت، د هغو لپاره مختصر عبارت او حوالې نقل کوم، د تفصیل موضع نه ده.

هغه عبارت: چې د نارینه مړي له جانبه د کفارة الظهار د اداء کولو اثبات کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

والثاني : أن الكفارات كلها واجبة على التراخي ، هو الصحيح من مذهب اصحابنا في الامر المطلق عن الوقت حتى لا يأثم بالتأخيرعن اول أوقات الإمكان، ويكون موديا لا قاضياً..... ولو تبرع عنه ورثته جاز عنه في الاطعام والكسوة، و أطعموا في كفارة اليمين عشرة مساكين او كسوتهم، و في كفارة الظهار والافطار اطعموا ستين مسكينا، ولا يجبرون عليه، ولا يجوز ان يعتقوا عنه؛ لان التبرع بالاعتاق عن الغير لا يصح ، ولا ان يصوموا عنه؛ لانه عبادة بدنية محضة فلا تجري فيه النيابة. بدائع الصنائع (٤/٢٥١). كتاب الكفارات- فصل في كيفيت الوجوب، و هكذا في رد المحتار ، و بحر الحرائق، و منحة الخالق ، و منة الجليل.

او هغه عبارت چې د كفارة الظهار نفي كوي، او وايي: په مرگ د احد الزوجين سره كفاره ساقطيري:

و اما بيان ما ينتهي به حكم الظهار او يبطل، فحكم الظار ينتهي بموت احد الزوجين ، لبطلان محل حكم الظهار ، ولا يتصور بقاء الشيء في غير محله، آه. بدائع الصنائع كتاب الظهار – فصل في ما ينتهي به حكم الظهار - (١٩/٥).

الكفارة انما تجب على المظاهر اذا قصد وطئها بعد الظهار، وان رضا ان تكون محرمة عليه بالظهار، ولا يعزم على وطئها لم تجب عليه الكفارة..... و كذا لو مات احدهما بعد العزم كذا في الينا بيع، الفتاوى الهندية – الباب العاشر في الكفارة – (١/٥٣٨).

(c) ketabton.com: The Digital Library

وتكلم العلماء رحمهم الله تعالى في سبب وجوب الكفارة..... والمحققون من اصحابنا رحمهم الله تعالى قالوا سبب وجوبها العود وحده، و هذا القول اقرب الى الفقه..... ولو دعا ثم بدا له أن لا يطئها سقطت الكفارة فكانها تجب عندنا غير مستقرة، ولهذا سقط بموته و بموتها؛ لان الكفارة تجب بالعزم عندنا وما بالعزم تجب غير مستقرة ؛ لأن العزم يرد عليه النقض والفسخ ، المحيط البرهاني – الفصل الثالث والعشرون – مسائل الظهار – (٥/١٩٢). والله اعلم و أتم و أكمل.

مهمه مسئله: په کفارة القتل کې هم د علماء کرامو اختلاف دی؛ مګر احتياط پدې کې دی، چې کفاره ادا کړي، او هم دغه ادا کيدل له ډيره وخته د علماء کرامو معمول به ده.

لهذا هر کس يې بلا ترده ادا کړي. د تفصيل مقام نه دی. دغه ډول هغه مورکی چې خپل زوی يې لاندې کړی وي، او په خپل ژوند کې کفاره نوي ادا کړي، د هغې له جانب څخه هم بايد ادا سي.

د کلام خلاصه دا ده: چې حيله اسقاط د ذمې د فراغت يوه طريقه ده، که يو شيء حرام وي، د هغه د وصول لپاره طريقه هم حرامه ده. او که يو شيء حلال وي، د هغه لپاره طريقه جوړول هم حلال کار دی، يعني: اسبابو لره حکم د مقاصدو وي، نو په حليه اسقاط کې مقصود د مړي ذمه فارغه کول دي، او له الله جل جلاله څخه د مړي بخشش او خلاصون دی، لهذا دغه فراغت د ذمې د مسلمان د بنده له حق څخه او يا د الله ﷻ له حق څخه مستحب او مستحسن عمل دی، نو د دغه عمل لپاره چم او طريقه جوړول هم مستحب او مستحسن عمل دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې طریقې کیفیت داسې دی، کوم وخت چې انسان مړ سي، که يې وصیت کړی ؤ، او مال يې هم پاته ؤ، د ده پر وارثانو باندي په درېیمه د مال کې وصیت نافذ کول واجب دی، دغه اسقاط واجب ده، وارثان حاضر وي، او که غائب وي، صغیران وي، او که کبیران وي، صغیر او غائب تغیر نسي ورکولای.

او که يې وصیت نه ؤ کړی، او مال يې پاته ؤ، بیا که بعض غائب ؤ، او یا کوچنیان ؤ، هغه غټان به بالفعل دغه اسقاط له خپلې حصې وکړي.

او که يې مال نه ؤ پاته، بیا صغیر او غائب فرق نه کوي، حاضر به له خپل مال څخه اسقاط پسې وکړي.

که میت نارینه و، دوولس کاله به د ده له عمر څخه د کوچنیوالي کاټ کړي. او که میت ښځینه ؤ، نه کاله عمر به يې د کوچنیوالي ځیني کاټ کړی. د دې نور عمر به يې حساب د لمونځونو، روژو او وغیره وکړي.

لمونځونه له وترو سره د ورځې[۶] شپاږ لمونځونه دي، د میاشتې ۱۸۰یو سل و اتیا دي، او د کال ۲۱۶۰دوه زره یو سل او شپېته دي، د هر لمانځه او روژې فدیه احتیاطا دوه کېلو غنم او یا د غنمو قیمت دی.

مثلا: مرده پنځوس کلن دی، او روپۍ ۵۰۰۰۰پنځوس زره دي، نو دوولس کاله ځیني کاټ کړه، اته دیرش کاله پاته سوو، د اته دیرش کاله ۸۲۰۸۰دوه اتیا زره اتیا لمونځونه کیږي.

غنم فرضا په سل روپۍ کیلو دی، نو فدیه يې ۲۰۰دوه سوه روپۍ سوه، نو ۵۰۰۰۰پنځوس زره روپۍ ۲۵۰دوه نیم سوه فدیې کیږي، یعني دغه پنځوس زره روپۍ چې یوه کس ته ورکړې، د دوه نیم سوه لمونځونو فدیه ادا سوه. نو تقریبا په ۳۲۸دې سوه اته ویشت قبضه باندي، د ټولو لمونځونو فدیه ادا سوه. وارث به خپله دغه روپۍ را واخلي، او یا به یو په اسقاط پوه شخص وکیل کړي، او یا به مولوي صاحب یو نا پوه کس په وکالت پوه کړي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

پداسې طريقه باندې چې وارث به ورته ووايي: چې هر ځل فقير ته په ور کولو کې ته زما وکيل يئ، او په هر ځل له فقير څخه په قبض کولو کې ته زما استازی يئ؛ ځکه دغه وکيل به قبض د موکل لپاره کوي. که يې د ځان لپاره قبض کړي، بيا خو دغه وکيل د مال مالک سو، او وکيل اجنبي دی، د اجنبي ورکړه په قول صحيح باندي جائز نه ده.

دا شرائط به موجود وي: چې په ناستو خلکو کې به کوچنی نه وي، لېونی به نه وي، مربيی به نه وي، د مړي وارث به نه وي، کافر به نه وي، معتو بې عقل به نه وي، غني/مالداره به نه وي، که بالفرض غني يا وارث موجود وي، په حساب کې به يې نه شماري، او دغه ورکړه به د ملکيت په توګه وي، هزل او مسخرې به نه وي، د ورکونکي به هم دغه عقېده وي، چې دغه مال زما ملک سو، خو په خپل اختيار تبرعا او نيکي له ميت سره په ورکړه کې کوم، او دغه مال که د وارث خپل نه ؤ، له بل چا څخه به يې په خواست نه را اخلي، بلکې په قرض به يې را اخلي، نو پدغه طرېقه باندي به يو ځل د لمونځونو فديه ورکړي.

دوهم: بيا به د روژې فديه ورکړي، درېيم: بيا به د روژې کفاره ورکړي، د روژې کفاره شپېته قبضه غواړي، که په مجلس کې کسان کم وي، په يوه قول باندي په دوهم ځل ورکړه هم صحيح کيږي، دا قول د هدايې د مولانا صاحب رحمة الله عليه دی، او په بل قول باندي بيا نه صحيح کيږي، احتياط هم پدغه قول کې دی، نو بيا دې له مجلس څخه خارج خلکو ته ورکړي، لکه: څنګه چې زمونږ په علاقه کې رواج دی، چې هغه پاته روپۍ د کفارو په اسقاط کې و زنانه وو ته او يا ماشومانو ته ورکوي، او دا احسنه طرېقه ده.

څلورم: بيا به يې په کفاره کې د قسمونو ورکړي، چې دا بيا لس قبضه غواړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم: بيا به يې په کفاره د قتل خطاء کې ورکړي.
شپږم: بيا به يې په کفاره د ظهار کې ورکړي.
اووم: بيا به يې په کفاره د ټولو حقوقو شرعيه و کې ورکړي، مثلا: اختری، صدقة الفطر، زکوة او وغيره.

اول: اسقاط نماز است- ثاني: اسقاط روزه رمضان.
دور ثالث کفاره رمضان- شد کفاره ظهار رابع دان.
شصت قبض شرط است در اين دو جا- اگر خواهی گردن ميت رها.
بار پنجم گردن ايمان را- شرط در اين ده قبض شد ای جانما.
بار ششم گردن اسقاط را- از حقوق جملها شايد رها.

لدې وروسته به د جنازې لمونځ وکړي، له لمانځه وروسته که صفونه مات سي، او خلک کښيني دعا دې وکړي، او يا قرأت ووايي هم، هيڅ پروا نلري، بلکې ودې کړئ، بيا دې ميت دفن کړي، له هغه وروسته د ميت و سرته دې سورت البقرة اول آياتونه ووايي، او د ميت د قبر پای ته دې د سورت البقرة آخيري آياتونه ووايي، له هغه وروسته دې په ولاړه باندې دعاء وکړي، او ډيرې دعاګانې دې وکړي، له هغه وروسته که يو څوک خيرات کوي، مه يې منع کوئ؛ ځکه خيرات يو مستحب عمل دی، هر وخت کيدلای سي، معين وخت نلري، له هغه وروسته بيا تعزيي مراسم ادء کيږي.
مقصد مې دا دی: چې اسقاط خيرات او دعاګانې په افغانانو کې مروجې دي، بلکل د شريعت او مذهب سره موافق دي، هيڅ شک او تردد پکې نسته، د نورو قومونو په څير لکه: سنديان او پنجابيان او وغيره، مونږ علم نه په لرو، چې په دوی کې کوم ډول مروج دي. لهذا زمونږ اسقاط مروج

(c) ketabton.com: The Digital Library

مستحب او مستحسن عمل دی، هیڅ وخت باید څوک سستي او کاهلي پکې ونکړي.
او دغه هره خبره ما له خپلو معتبرو کتابونوڅخه را اخیستې ده، له ځان څخه مې یوه مسئله هم نده لیکلې، د اختصار له کبله مې د هغو کتابونو عبارتونه ندي را اخیستي، ځکه کتاب پرې مفصل کیږي.

والسلام مع الاحترام
اللهم ارنا الحق حقا و ارزقنا اتباعه، و ارنا الباطل اجتنابه.
آمین یا رب العالمین.

حرره فداء محمد المعصومي غفر له الباري و لوالديه و لكافةالمؤمنين، آمين.
۱٤٤٥/رمضان البارك/۲۹

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library